

ORTAÖĞRETİM
Güzel Sanatlar Lisesi

ESTETİK

11

Ders Kitabı

Yazarlar

Muammer GÜNGÖRMEZ
Ömer Naci SOYTÜRK

DEVLET KİTAPLARI

İKİNCİ BASKI

....., 2019

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI	6630
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ.....	957

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör :

Prof. Dr. Kasım KÜÇÜKALP :

Dil Uzmanı :

Mehmet Emin SARIKAYA :

Program Geliştirme Uzmanı :

Talip AYDEMİR :

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı :

İsmail ŞENER :

Turgay ÜNAL :

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Uzmanı :

Kenan PINARBAŞI :

Grafik Tasarım Uzmanı :

H. Ebru KESKİN :

ISBN 978-975-11-4570-3

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25.06.2018 gün ve 12254648 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10443977 sayılı yazısı ile ikinci defa 2.791 adet basılmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

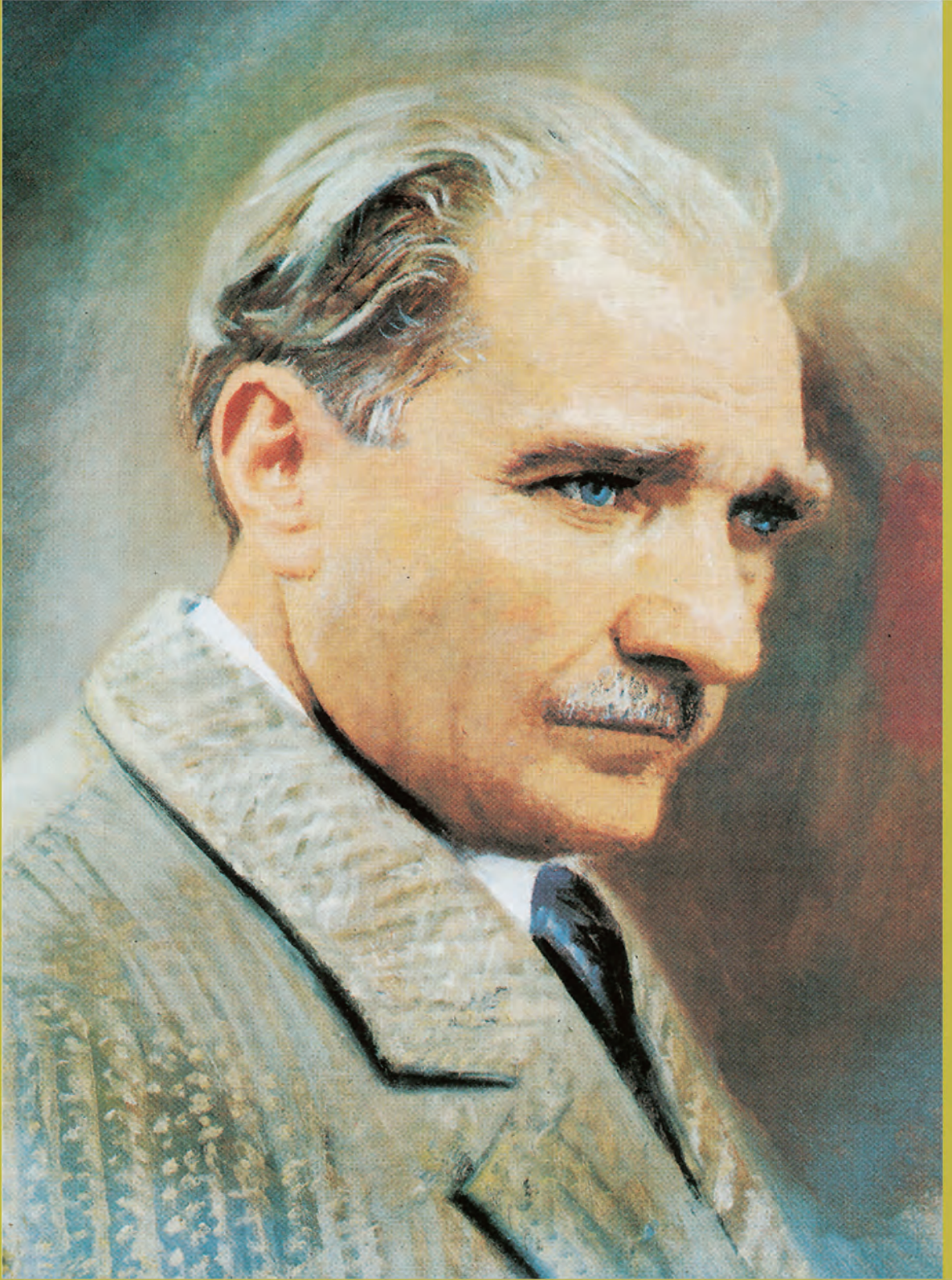
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

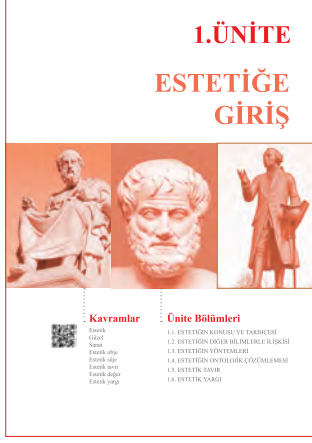
Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

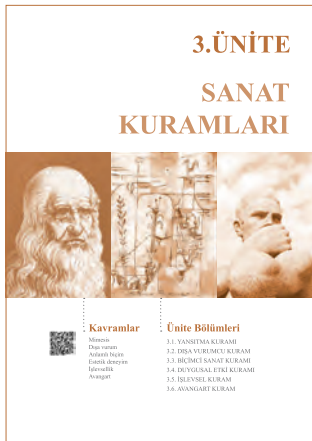
KİTABIN TANITIMI	9
------------------------	---

1. ESTETİĞE GİRİŞ	13
1.1. ESTETİĞİN KONUSU VE TARİHÇESİ	14
1.2. ESTETİĞİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ	18
1.3. ESTETİĞİN YÖNTEMLERİ	21
1.4. ESTETİĞİN ONTOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ	23
1.5. ESTETİK TAVIR	25
1.6. ESTETİK YARGI	26
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	29

2. SANAT KAVRAMLARI	31
2.1. SANAT NEDİR?	32
2.2. SANATÇI	34
2.3. SANAT ESERİ	38
2.4. SANAT ALICISI	42
2.5. SANATIN SINIFLANDIRILMASI	46
2.6. GÜZEL SANATLAR	48
2.7. GELENEKLİ SANATLAR	54
2.8. SANAT VE ZANAAT	58
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	61

3. SANAT KURAMLARI	63
3.1. YANSITMA KURAMI	64
3.2. DIŞA VURUMCU KURAM	68
3.3. BİÇİMCİ SANAT KURAMI	70
3.4. DUYGUSAL ETKİ KURAMI	72
3.5. İŞLEVSEL KURAM	74
3.6. AVANGART KURAM	76
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	78

4. ESTETİK DEĞER VE GÜZEL	79
4.1. İYİ VE GÜZEL	80
4.2. DOĞRULUK (HAKİKAT) VE GÜZEL	82
4.3. YARARLI VE GÜZEL	84
4.4. YÜCE VE GÜZEL	85
4.5. ORAN VE SİMETRİ	86
4.6. DOĞADA VE SANATTA GÜZEL	87
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	88

5. DİN VE SANAT	89
5.1. DİN VE SANAT İLİŞKİSİ	90
5.2. İSLAM VE SANAT	95
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	100

6. ÇAĞDAŞ SANAT UYGULAMALARINDA ESTETİĞİN YERİ	101
6.1. ÇAĞDAŞ SANAT UYGULAMALARI	102
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	114

TERİMLER VE KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ	115
KAYNAKÇA	119
GÖRSEL KAYNAKÇA	120
GENEL AĞ KAYNAKÇASI	126
CEVAP ANAHTARI	126

1.ÜNİTE

ESTETİĞE GİRİŞ

Kavramlar

- Estetik
- Güzel
- Sanat
- Estetik obje
- Estetik süje
- Estetik tavır
- Estetik değer
- Estetik yargı

Ünite Bölümleri

- 1.1. ESTETİĞİN KONUSU VE TARİHÇESİ
- 1.2. ESTETİĞİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ
- 1.3. ESTETİĞİN YÖNTEMLERİ
- 1.4. ESTETİĞİN ONTOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ
- 1.5. ESTETİK TAVİR
- 1.6. ESTETİK YARGI

Ünite numarasını gösterir.

Ünite adını gösterir.

Ünitede yer alan bölüm başlıklarını ve sırasını gösterir.

Ünitenin karekodunu gösterir.

Bölümle ilgili öğrenilmesi hedeflenen kavram ve terimleri gösterir.

3.1. YANSITMA KURAMI

Hazırlık Çalışmaları

1. Sizce sanatta asıl amaç nedir?
2. Sizce göre en iyi sanat doğadaki nesnelerin benzerini yapmak mıdır? Neden?
3. Sizce duyguların sanat aracılığıyla eksiksiz bir şekilde anlatımı mümkün müdür?
4. Sanatta biçim ve öz ne anlama gelir?
5. "Sanat sanat içindir" sözünden ne anlıyorsunuz?
6. Sizce tarih boyunca sanat eserleri hangi amaçlarla üretilmiştir?
7. "Sanat toplum içindir" sözünden ne anlıyorsunuz?
8. Sizce sanatta değişim kaçınılmaz mıdır?

3.1. YANSITMA KURAMI

Sanatın görevi, doğayı taklit etmektir.

Aristoteles

Sanatın ne olduğu ve sanatta öncelikle neyin önemli olduğu gibi sorulara ilişkin ortaya konulan düşünceler, çeşitli sanat kuramlarının doğmasına yol açmıştır. Bu kuramların her biri, sanatın belli bir yönünü ön plana çıkarmıştır.

Sanatın ne olduğuna ilgili ilk ve en eski düşünce, onun daha çok bir yansıtma ve taklit olduğu yönündedir. Bu düşünceye göre sanatçının görevi, doğayı ve nesneleri dikkatli bir şekilde gözlemleyerek en doğru şekilde sanata yansıtmaktır.

Yansıtma kuramının temeli olan ve doğanın taklidi anlamına gelen *mimesis* kavramı, Antik Yunan düşüncesine dayanır. **Sokrates**, **Platon** ve büyük ölçüde **Aristo** tarafından temellendirilen mimesis düşüncesi, Batı'da Antik Yunan Dönemi'nden başlayarak 19. yüzyıla kadar etkisini sürdürmüştür. Sanatta doğayı ve dış dünyayı taklit etmenin asıl amaç olduğuna savunan yansıtma kuramı, güzelliğin asıl kaynağı olarak doğayı görür. Düzenin ve uyumun kusursuz bir şekilde kendisinde tecelli ettiği doğa, sanatsal güzelliğin örneği ve modelidir.

Eski Mısır ve Mezopotamya sanatlarından farklı olarak ilk defa Antik Yunan'da vücut anatomisini gerçekçi bir şekilde yansıtan heykeller yapılmaya başlanmıştır. Klasik Dönem (MÖ 500-400) Yunan heykelinde gerçekliğin işlenmesi kaygısıyla optik gözleme ağırlık verilmiş ve sonrasında da bu yönde önemli mesafeler kat edilmiştir. Bu açıdan Antik Yunan sanatı; Helenistik, Roma, Hristiyan ve Rönesans Dönemi sanatının temelini hazırlamıştır.

Antik Yunan Dönemi'nde gerçekliğin taklidi noktasında ne denli başarılı örnekler verildiğini göstermek için **Parrhasius** (Parrhasis) ile **Zeuxis** (Zeuksis) arasında gerçekleşen bir resim yarışmasından bahsedilir.

MÖ 5. yüzyılda, dönemin en yetenekli ressamı olarak görülen Parrhasius ile Zeuxis kimin daha gerçekçi resim yapabildiğini göstermek için birer resim yaparlar. Zeuxis, resminde o kadar mükemmel üzümler çizmiştir ki kuşlar üzümleri gerçek sarp resmi galalamaya başlarlar. Zeuxis yeteneğiyle kuşları kandırmıştır. Sıra Parrhasius'ın yeteneğini görmeye gelmiştir. Parrhasius, Zeuxis'ten eserini kapatan perdeyi açmasını ister. Zeuxis, perdeyi açmaya çalışınca perdenin aslında sadece bir resim olduğunu görür.

Bu bölümde, öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirerek araştırma ve inceleme yapmalarını sağlayacak çalışmalar yer alır.

Konu ile ilgili sözler bu bölümde yer alır.

Ünitede yer alan konu başlıklarını gösterir.

Etkinlik, metin, ölçme ve değerlendirme vb. nin devam ettiğini gösterir.

Bu bölümde öğrencilerin Estetik dersini tanımları amacıyla sınıf içindeki tartışma konuları yer alır.

sanın bir zaman duymuş olduğu bir duyguyu kendinde canlandırdıktan sonra bu duyguyu başkalarının da aynen duyabilmesi için hareket, çizgi, renk, ses ya da sözcükler aracılığıyla onlara aktarması; sanat eylemi budur işte."

ETKİNLİK

Görsel 3.7: Karl Johan'da (Yohan) Akşam, E. Munch, 1892, Munch Müzesi, Oslo, Norveç

3.7 numaralı görselde anlatılmak istenen duyguyu yorumlayınız.
Size göre yansıtıcı kuramın bu resme eleştirileri neler olabilir?

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Henri Matisse'in [Henri Matis (1869-1954)] "Renkler bize doğayı taklit etmemiz için değil duygularımızı ifade etmemiz için verildi." sözünde vurguladığı düşünce size göre sanatta tek başına doğru olarak kabul edilebilir mi? Sebebinizi söyleyiniz.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Resim, heykel, mimari, müzik ve sinema alanlarında dışı vurumcu anlayışı yansıtan sanat eserlerini araştırarak bu konuda bir sunum hazırlayınız. Hazırladığınız sunumu sınıfınızda paylaşınız.

Bu bölümde, öğrencilerin sınıf dışında bireysel veya grup hâlinde yapacakları çalışmalar yer alır.

19. yüzyılın sonlarına kadar doğayı yansıtmaya cümleli olarak değerlendirilen resim sanatı, fotoğraf makinesinin bulunmasıyla yeniden tanımlanmaya başlanmış, ressamlar da yeni arayışlara yönelmiştir.

Günümüzde ise yansıtıcı anlayışın en önemli temsilcisi Georg Lukács'ın (Göçer Lukacs (1885-1971)), Yansıtmayı bilgi problemi çerçevesinde ele alan Lukacs, "Dış dünyanın kavranması, bilinçten bağımsız olarak var olan dünyanın insan bilinciyle yansıtılmasından başka bir şey değildir." der. Ona göre yansıtmaya etkinliği, bilim ve sanatın temelidir.

OKUMA PARÇASI

"Sanat nedir?" sorusuna verilen ilk cevap (hiç değilse Batı'da) sanatı bir yansıtmaya, benzetmeye ya da taklit olarak görme eğilimindedir. Sanat eserlerinde gördüğümüz doğadır, insandır, hayattır ve sanatçı eserinde bize bunları yansıtır; bir ayna tutar dünyaya sanki Platon'un Devlet diyalogunda Sokrates, Glaukon'a ressamın yaptığı işi anlatmaya çalışırken "İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptığın gölgeyi, yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları." diyerek ressamın yaptığı işin dünyaya bir ayna tutmak olduğunu söyler ve biraz aşağıda şairin ve ressamın farklı olmadığını belirtir:

"Tragedya şairinin de yaptığı bu değil mi? Benzetmeye değil mi onun yaptığı da?"

Sanatı bir yansıtmaya olarak görmek yüzyıllar boyu devam etmiş ve zamanımıza kadar gelmiş bir kuramdır. Bu görüşün savunucuları sık sık baş vurduğu "ayna" benzetmesi de düşüncelerine ışık tutan açıklayıcı bir benzetmedir. Lucas de Heere, on altıncı yüzyılda Van Eyck'in resimlerini överken diyor ki: "Bunlar ayna, evet resim değil ayna bunlar." Leonardo da Vinci de resimle ayna arasındaki benzeriye işaret eder:

"Eğer yaptığımız resmin, doğada konu olarak seçtiğimiz nesnelere tam benzeyip benzediğini anlamak istiyorsanız bir ayna alın ve bu nesnelerin orada nasıl yansıdığını bakarak aynada gördüğünüzü resminizle karşılaştırın"

(Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, s.15)

ETKİNLİK

1. Size göre Leonardo da Vinci'nin "Göz, resmedilen güzellikten doğal güzellikten duyduğu zevki duyar." sözünü anlamak istediği düşünce nedir? Yorumlayınız.
2. Da Vinci'nin bu sözüne katılıyor musunuz? Düşüncelerinizi belirtiniz.
3. Doğanın olduğu gibi yansıtılması düşüncesinin günümüz sanat anlayışında etkisini sürdürdüğü söylenebilir mi? Düşüncenizi açıklayınız.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Optik gözleme dayalı sanatsal üretimin gelişim sürecini araştırıp bir dosya hazırlayınız.

Konuları destekleyen bilgi, olay, anı, makale veya bilimsel çalışmalardan hareketle bu bölümde yer alır.

Öğrencilerin
“Estetik” dersini
tanımaya yönelik
kazanımlarını
destekleyen,
sınıf içinde
bireysel veya grup hâlinde
yapılması öngörülen çalışmalar
bu bölümde yer alır.

Düşünce tarihi boyunca *güzel* ve *iyi* değerleri arasındaki ilişkinin mahiyetine yönelik tartışmalar var olagelmıştır. Başka bir ifadeyle sanat ile ahlak arasındaki bağın, fark ve sınırnı ne olduğunu belirlemeye yönelik tartışmalar, Antik Yunan felsefesinden itibaren günümüze dek sürmüştür.

Etik (ahlak) ile estetik (sanat) ya da iyi ile güzel kavramları arasındaki ilişkiye dair temelde iki yaklaşım ortaya konulmuştur. Estetiğin (güzelin) kaynağının ahlak (iyi) olduğunu savunan ilk yaklaşım, güzel ve iyi değerleri arasında sıkı bir ilişki bulunduğu düşüncesini taşır. Antik Yunan düşüncesinde etik ile estetiğin bütünlüğü, güzel ve iyi anlamlarını birlikte içeren *kalokagathia* kavramı ile ifade edilmiştir. İyi ve güzel değerleri arasında bir özdeşlik olduğu düşüncesi, **Kant**'a (18. yy.) gelene dek varlığını sürdürmüştür.

Etik (iyi) ile estetik (güzel) arasındaki ilişkiyi sistemli bir biçimde ilk ele alan **Platon**'a göre iyi olan aynı zamanda güzeldir. Aristoteles'e göre ise sanatın ahlaki bir temizlenme duygusu olan *katharsis* etkisi vardır. Duyguların kötü unsurlardan arındırılarak temizlenmesi ve ahlaki olgunluğa ulaşmak asıl amaçtır. Bu açıdan sanata düşen görev, ahlaki esasları yaymak olmuştur.

İslam filozofları da Eski Çağ ve Orta Çağ düşüncesinin bir yansıması ya da devamı olarak güzel ve iyi kavramlarını birbirleriyle ilişkili olarak ele almışlardır. Varlıkların güzelliğini açıklama noktasında temel dayanak, metafizik temelli bir güzellik anlayışıdır ki bu çerçevede etik ve estetik değerler birbirinden ayrı düşünülmemiştir. Güzellik kavramı hem maddi (biçimsel) güzelliği hem de ahlaki erdemleri ifade eden manevi güzelliği içerecek biçimde ele alınmıştır. Özellikle **Farabi**, **İbn Sina**, **İbn Rüşd** gibi İslam filozofları güzeli sadece ahlaki değerlerle ilişkilendirmekle kalmamış, güzel kavramını Tanrı ile de ilişkilendirmişlerdir. *Mutlak İyi* ve *Mutlak Güzel* olan Tanrı, iyiliğin ve güzelliğin kaynağıdır.

İkinci yaklaşım, etik (ahlak) ve estetiğin kesin çizgilerle birbirinden ayrılması yönünde olmuştur. Güzeli, iyiden ayrıran ilk filozof **Kant**'ın. Güzellik yalnız duygusal olarak ilgili bir kavramdır; buna karşılık iyilik, akılla kavranan bir kavramdır. **Kant** ve onu izleyen düşünürler *güzel* etik bir değer olan *iyiden* kesin sınırlarla ayırt etmek istemiştir. Güzel ile iyiyi ayırma çabasının temelinde ise bu sınırların belirlendiği ölçüde estetiğin bağımsız bir disiplin olacağı düşüncesi yatar. Böyle bir ayırmda estetiğin (güzelin) etikten (iyiden) bağımsız olduğu, bunlar arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı düşüncesi öne çıkmıştır. Öyle ki sanatın bağımsızlığını yitirip ahlakın sözcülüğünü yapması tehlikesinden söz edilerek baskın bir ahlakçılık (moralizm) karşısında sanatın bağımsızlığı (özergiliği) savunulmuştur. 19. yüzyılda ortaya çıkan *estetizm* akımı bu yaklaşımın bayraktarlığını yapmıştır.

ARASTIRMA

Estetizm hakkında araştırma yaparak öğrendiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

Güzel ile iyi değerleri arasındaki bağ ya da ayırım konusunda hangi düşünceyi kendinize yakın buluyorsunuz? Sebepini söyleyerek düşünceyi paylaşınız.
Sanat ile ahlak arasında güçlü bir bağ olduğunu düşünüyor musunuz? Bu konadaki düşüncenizi gerekçesini belirterek söyleyiniz.

Araştırılması
gereken konular
bu bölümde yer alır.

Her ünite sonunda
ilgili ünitenin
konularını
değerlendirmeye yönelik
sorular bu bölümde
yer alır.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

Sanat eserleri estetik olarak adlandırılır.

Estetik bir kaygıyla objelere yönelen kişi, estetik olarak adlandırılır.

Bir felsefe disiplini olan güzeli ve sanatı kendisine konu edinir.

B) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

Estetik tavrı bir örnekle açıklayınız.

.....

.....

Nesnelci estetiğin güzellik düşüncesini kısaca yazınız.

.....

.....

Güzeli belirlenmesinde özne unsurunun önemini kısaca yazınız.

.....

.....

Estetik açıdan bir nesnenin hangi unsurlardan oluştuğunu yazınız.

.....

.....

Bir sanat eserine estetik ilgiyle yönelmenin izleyici üzerinde nasıl bir etki uyandırdığını kısaca yazınız.

.....

.....

Estetik objelere güzelliden başka yüklediğiniz değerleri yazınız.

.....

.....

C) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

Selma, arkadaşısıyla birlikte gittiği resim sergisinde ilgisini çeken bir eseri dikkatle inceledikten sonra, bu resmin dışı vurumcu kurama uygun olduğunu söyler. Arkadaşı neye dayanarak böyle bir yargıya bulunduğu sorunca Selma, şu cevabı verir: Çünkü bu resim,

Selma'nın cevabı aşağıdakilerden hangisiyle tamamlandığında, bulunduğu yargı doğru olur?

- A) gerçekçi bir biçimde yapılmıştır.
- B) soyut nitelikte bir çalışmadır.
- C) ressamın duygularını yansıtmaktadır.
- D) yakın dönemlerde yapılmıştır.
- E) mükemmel bir manzara resmi-dir.

Neden Estetik?

İnsanlığı, doğadan ve sosyal bağlarından koparması pahasına teknolojinin, hayatı bütünüyle kuşattığı bu çağda, insanların duygu dünyasının yoksullaştığını, yanı sıra gitgide yalnızlaştığını görmek zor değil. İnsanlığın çılgınca tüketen bir varlığa dönüştüğü bu hız ve haz çağında, bozulan denge yeniden nasıl kurulacaktır?

“Eskiden en basit insanların bile hat ve mimari üzerinde çok zengin konuşmaları cereyan ediyordu. Herkes biraz hattat, biraz müzisyen, biraz edebiyatçıydı... Hatırlıyorum, annemin misafiri hanımlar Bursa’da evlerin renklerini konuşurlardı. En büyük tartışma buydu. Çivit rengi evini beyaza boyamak isteyen komşusuna bir hanım şöyle der: “Ama sizin sokakta şuraya ışık düşer; o ışık mavi renkle beraber o kadar güzel ki beyaza boyarsanız kaybolacak...”” diyor ‘bilge mimar’ Turgut Cansever. Demek ki evinin dış cephesini boyamak bile alelade ve keyfine göre yapılan bir şey değil. Kendi içinde bir estetik duyarlılık taşıyan kolektif aklı geride bırakmış olduğumuzu imliyor Cansever, *“İnsanın dünyadaki esas vazifesi, onu güzelleştirmektir.”* sözünü yeniden hatırlatarak... Belli ki çare, yitirilen estetik duyarlılığın yeniden kazanılmasındadır. Schiller’in dediği gibi; *doğa ile insanın akıl ve duygu dünyası arasındaki çatışmaya, gerçek sanat ve estetik bilinç son verecek ve çoraklaşan insanın dünyasını yeniden zenginleştirecektir...* Yaşadığı çevreden başlayarak, hayatın her cephesine bir estetik bilinç ve duyarlılıkla yaklaşabilme olgunluğunu daha ziyade sanatçılarda görürüz. İncelmiş bir zevk anlayışının yanı sıra zengin bir düşünce dünyası, güçlü bir duygu ve duyarlılık sahibi olmak; yaptığı işi sadece renklere, çizgilere, taşlara bir biçim vermekten ibaret görmeyen sanatçıyı seçkin biri kılar.

Estetik bilinç olarak nitelendirilen bu hasletler, şüphesiz bir Estetik eğitimi ve kültürü ile mümkündür.

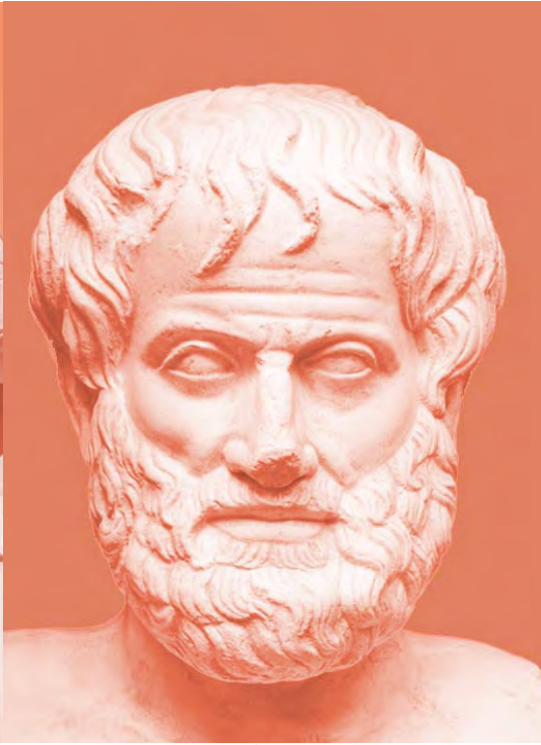
Estetik eğitimi, şunları kazandırmayı hedefler:

- Sanatta ki düşünce, üslup ve ifade zenginliğini keşfetme,
- Sanat eserlerini, estetik değerler cephesinden okuyup yorumlayabilme,
- Sanatsal çalışmalarda en başta estetik kaygının gözetilmesi gerektiğini öğrenme,
- Kendi toplumunun kültürüne ve sanat değerlerine önem verip, bunlara süreklilik kazandırma amacına sahip olma.

1.ÜNİTE

ESTETİĞE

GİRİŞ

Kavramlar

Estetik
Güzel
Sanat
Estetik obje
Estetik süje
Estetik tavır
Estetik değer
Estetik yargı

Ünite Bölümleri

- 1.1. ESTETİĞİN KONUSU VE TARİHÇESİ
- 1.2. ESTETİĞİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ
- 1.3. ESTETİĞİN YÖNTEMLERİ
- 1.4. ESTETİĞİN ONTOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ
- 1.5. ESTETİK TAVİR
- 1.6. ESTETİK YARGI

Hazırlık Çalışmaları

1. Estetik kavramı hakkında ne biliyorsunuz?
2. Güzel kavramını nasıl tanımlarsınız?
3. Sizce bir obje (nesne), ne tür özellikleri barındırdığında güzel olarak değerlendirilir?
4. Sanatı nasıl tanımlarsınız?
5. Belli bir toplumun sanat anlayışını diğerlerinden üstün tutmak sizce doğru bir yaklaşım mıdır? Sebebinin belirtiniz.
6. Sizce bir eserin fiyatı, estetik açıdan bizim o esere yönelik ilgimizi ne ölçüde etkiler?
7. Sanatta evrensel güzellik anlayışı mümkün müdür? Neden?
8. Bir eseri beğenmediğinizde herkesin aynı kanaatte olması gerektiğini düşünür müsünüz? Sebebinin belirtiniz.
9. Bir eseri beğenip beğenmediğinizi başkalarıyla paylaşır mısınız? Neden?

1.1. ESTETİĞİN KONUSU VE TARİHÇESİ

Estetiğin Konusu

İnsan, tabiatı gereği hayatın her alanında güzel olanı tercih ettiği için hep bir güzellik arayışı içinde olmuştur. Bu arayış ise bize sanat adını verdiğimiz zengin bir dünyanın kapısını açmıştır.

Sanat, insanın duyu ve zihin dünyasını işleyerek daha incelmış bir duyarlılıkla hayata bakmasını sağlar. Günlük yaşamın karmaşasından kendisini kurtarıp kimsenin bakmadığı yerden hayata bakabilen sanatçıların elinden çıkan eserler her zaman ilgi çekmiştir.

Güzellik ve sanat; çağdan çağa, toplumdan topluma değişen karakteriyle zengin bir düşünce alanını oluşturur. Ahlak, siyaset, din, bilim gibi konuların yanında güzellik ve sanat da filozoflarca ele alınıp tartışılmış, zamanla da estetik adı verilen disiplin doğmuştur.

Estetik, güzelliğin mahiyetini ve sanatın doğasını inceleyen felsefe disiplini. Estetik, temelde güzel kavramını çözümlerken bunun yanı sıra hoş, yüce, trajik, çirkin gibi kavramları da ele alır ve bu kavramların sanatta neyi ifade ettiğini belirlemeye çalışır.

Estetiğin alanını şu türden sorular oluşturur:

- *Güzel nedir?*
- *Bir şeyi güzel kılan özellikler nelerdir?*
- *Güzelliğin değişmez ölçütleri var mıdır?*
- *Güzellik nesnenin sahip olduğu bir özellik midir yoksa bizim nesneye yüklediğimiz bir değer midir?*
- *Sanat nedir?*
- *Sanatta sanatçının (psikolojisinin) rolü nedir?*
- *Sanatta toplumun etkisi nedir?*
- *Sanat ile ahlak arasında bir ilişki var mıdır?*

Bu sorulara birer cevap niteliğinde ortaya konan düşünceler, estetik üzerine zengin bir literatürün doğmasını sağlamıştır.

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Farklı zevk ve güzellik anlayışlarının yansıtılmadığı, tek biçim ve tek renk üzerine kurulu bir dünyanın mümkün olup olmadığı konusunda fikirlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Estetiğin Tarihçesi

Güzelin ne olduğu sorusu en eski dönemlerden itibaren felsefede yer bulmuş ancak farklı çağlarda farklı bağlamlarda ele alınmıştır. Güzel kavramı, İlk Çağ ve Orta Çağ düşüncesinde genellikle ahlak ve metafizik çerçevesinde ele alınmıştır. Modern dönemlere kadar güzellik, insanın üstünde bir aşkın varlığa (Tanrı, idea vb.) dayanan metafizikle ilişkili bir konu olarak ele alınmıştır. Bununla beraber eski Yunancadaki güzel-iyi anlamına gelen *kalokagathia* (*kalokagatya*) sözcüğünün ifade ettiği gibi güzellik kavramı ahlakla birlikte anlamlandırılmıştır.

Rönesans'la başlayan köklü değişim sürecinde, güzellikle ilgili tartışmalar farklı bir çerçeveye oturur. Güzellik, artık doğayı ya da sanat eserini seyretmekten duyulan zevk ve beğeni ile ilgili bir konu olmaya başlar. 18. yüzyıldan itibaren ise güzellik doğrudan sanat bağlamında ele alınır. Bu dönemde salonlarda sergilenen sanat eserlerine yönelik yazılan sanat eleştirileri, modern sanat ve estetik kültürünün şekillenip yerleşmesine büyük katkıda bulunmuştur.

20. yüzyıldan itibaren sanatın sergi ve müzelere münhasır olmaktan çıkıp endüstriyel tasarımdan grafik tasarıma, mimariden çevre düzenlemesine varıncaya dek günlük yaşamın birçok alanına yönelmesi, doğal olarak estetiğin de kapsamını genişletmiştir.

Felsefe tarihinde, *güzellik* ve *sanatla* ilgili ilk sistematik düşünceler **Platon** (MÖ 427-MÖ 347) (Görsel 1.1) tarafından ortaya konulmuştur. Platon'a göre:

1. Her şeyin üstünde bulunan (aşkın) güzellik ideası uyum (harmoni) ve simetri özelliği taşıyan nesnelere yansıyıp onları güzel kılar.
2. Sanat doğanın taklididir (mimesis).
3. Sanat ahlaki amaçlara hizmet etmelidir (Platon, kendi dönemindeki sanatları akla değil duygulara hitap etmesi ve toplumu, özellikle gençleri yozlaştırdığı gerekçesiyle eleştirmiştir).

Platon'un bu düşünceleri **Friedrich Hegel**'e [Friedrich Hegel (1770-1831)] kadarki estetiğin düşünce ve tartışma çerçevesini büyük ölçüde belirlemiştir.

Görsel 1.1: Platon

Güzellik konusundan ziyade sanat olgusuna ağırlık veren **Aristoteles**'in [MÖ 384-322 (Görsel 1.2)] düşünceleri hocası Platon'dan farklılık göstermektedir. O, Platon'un aksine toplumun ahlaki eğitimi açısından önemli bir role sahip olduğunu söylediği sanatın insanlarda bir ruhsal arınma (katarsis) sağladığını savunmuştur. Ahlaki erdemlerin ustalıkla ve etkileyici bir şekilde sergilendiği trajedi (tragedya) türü eserleri örnek göstererek izleyicilerin bunları izlemekle yaşadığı duygusal yoğunluğun onlarda bir ahlaki/ruhsal arınma ve bunun sonucunda da bir olgunlaşma sağladığı düşüncesindedir.

Orta Çağ'da Platon'un güzellik anlayışı dinsel bir temele oturtulur. Bu dönemde Batı'da **St. Augustinus** [Sen Agustinus (354-430)]; İslam dünyasında **Farabi** (873-950), **İbni Sina** (980-1037), **İbni Rüşd** (1126-1198) gibi düşünürler Tanrı'yı güzelliğin kaynağı olarak görmüşlerdir.

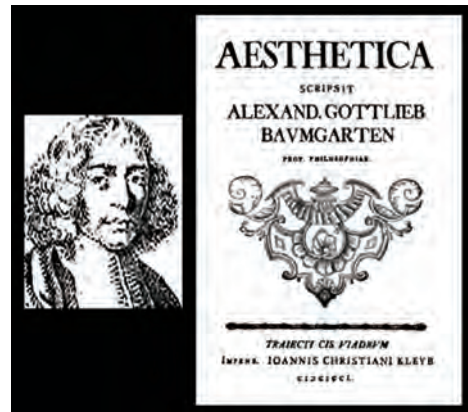
Rönesans'tan itibaren Avrupa'da yaşanmaya başlayan köklü değişim sürecinin sonucunda her alanda olduğu gibi güzellik anlayışı ve sanat konularında da yeni düşünceler ortaya konmaya başlamıştır. Tanrı yerine insan merkezli bir felsefenin (hümanizm) hâkim olmaya başlaması, metafiziği ve bu anlamda dine dayanan düşünceyi reddeden Aydınlanma Çağı felsefesi ile sanatın zanaattan ayrılıp modern yapısına ulaşmış olması gibi etkenler, 18. yüzyıldan itibaren estetiği bağımsız bir disiplin olmaya hazırlamıştır.

Alman felsefeci **Alexander Baumgarten** [Aleksandır Bomgardın (1714-1762)] (Görsel 1.3), 1750 yılında yayınladığı, "Aesthetica (Estetik)" adlı kitabında estetiği ilk defa bağımsız bir disiplin olarak ele almış ve estetiğin alanını sanat teorisi, güzel üzerine düşünme bilimi ve duylara dayanan bilginin bilimi olarak belirlemiştir.

Alman filozof **Immanuel Kant** [İmanuel Kant (1724-1804)], "Yargı Yetisinin Eleştirisi" adlı kitabı ile günümüz estetik düşüncesine büyük ölçüde yön vermiştir. Kant'ın önemi, estetiğe ve kavramlarına epistemoloji (bilgi kuramı) ve etik (ahlak felsefesi) gibi diğer alanlardan bağımsız bir nitelik kazandırmış olmasıdır.

■ Görsel 1.2: Aristoteles

■ Görsel 1.3: Baumgarten ve 1750'de yayınladığı "Estetik" isimli kitabı

■ Görsel 1.4: Hegel

Güzel sanat felsefesi olarak tanımladığı estetiğin bir disiplin olarak şekillenmesinde önemli katkısı bulunan bir diğer filozof da Hegel'dir (Görsel 1.4). Güzel sanat üzerine derslerini içeren “Estetik” adlı kitabında Hegel, sanatın anlamı ile sanatsal güzelliği öncelikli olarak konu edinmiştir.

Genellikle güzellik felsefesi olarak salt güzelin doğasını anlamaya çalışan estetik, 19. yüzyıldan itibaren Hegel'in etkisi ve çeşitli sanat kuramlarının gelişmesiyle sanatı ilgilendiren sorunlara ağırlık vermeye başlamış, ilgisini daha ziyade güzel sanatlar üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Günümüzde estetik, sanatın artık müze ve galerilerle sınırlı olmaktan çıkıp günlük yaşamın her alanına yönelmesi düşüncesine ilgisini yöneltmiş bulunuyor. Estetik artık daha çok günlük yaşama, insanın yaşam bütünlüğüne yönelmiş; endüstride, kent ve çevre planlamalarında kullanışlılıkla (işlevsellikle) birlikte düşünülmeye başlamıştır. Endüstriyel tasarım, kent ve çevre estetiği gibi alanlar estetiğin insanın hayatını kuşatan bir bütünselliğe doğru yol aldığını göstermektedir.

OKUMA PARÇASI

TÜRKİYE'DE ESTETİK ÇALIŞMALARI VE İSMAİL TUNALI

Estetik konu ve problemler Yeni Çağ'dan itibaren iki farklı kategoride ele alınmış ve tartışılmıştır: Birincisi edebiyat ve sanat eleştirisi, ikincisi ise bir felsefe disiplini olarak felsefi estetik.

Bu iki kategori, Türkiye'de estetik düşüncenin tarihî gelişim süreci ve süreç içerisinde İsmail Tunalı'nın yerinin tespitinde belirleyici olmuştur. Türkiye'de estetik konular başlangıçta belagat (etkili konuşma sanatı) üzerinden yahut edebî tenkit türündeki eserler vasıtasıyla ele alınırken daha sonraki dönemlerde tartışmalar “güzel” kavramı ekseninde yürütülmüştür. Başlangıçta şair-edip çevrelerinde oluşan, zamanın Fransız düşüncesine yönelik Türk düşüncesinin belirlediği bir çizgide ilerlemiş olan estetik çalışmalar, Alman kökenli büyük estetik kuramlarla ancak son zamanlarda tanışabilmiştir.

İsmail Tunalı öncesinde edebî tenkit/belagat yahut bediiyat altında tartışılan estetik düşünceler, Tunalı ile felsefi estetik başlığı altında tartışılmaya başlanmış ve Avrupa'da, özellikle de Almanya'da ortaya konulan estetiğe ilişkin teorik birikime yönelmiştir. Bu süreçte Baumgarten, Kant, Schiller (Şiller), Schelling (Şellin), Hegel, Rosenkranz, Fechner (Feşnar) gibi isimlere dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de estetik çalışmalarının en önemli ismi olan İsmail Tunalı'ya kadarki süreci bediiyat başlığı altında bir hazırlık aşaması olarak değerlendirmek gerekmektedir. İsmail Tunalı ile Türkiye'de estetik düşünce, edebiyat/sanat eleştirisinden felsefi estetiğe evrilerek gerçek yerini edinmiş ve olgunluk dönemine girmiştir.

(Ayşe Taşkent, Türkiye'de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı, s. 553)

1.2. ESTETİĞİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

Estetik her şeyden evvel psikolojik ve sosyolojik olmalı ve tarihi daima yardımı çağırmalıdır. Psikolojik estetik, fizyolojinin verilerini aşağı görmeyecektir ve mümkün olduğu zaman deneyler yapacaktır. Fakat yalnız bilincin doğrudan doğruya, iç hayatı tanıyabileceğini unutmayacaktır. Sosyolojik ve tarihi estetik, sanat eserini sosyal çevresine yerleştirecektir. Sanat ve sanatlar tarihi hakkında bir düşünme konusu olacaktır.

(Suut Kemal Yetkin, Estetik, s. 19)

Estetiğin ele aldığı konular; felsefe, tarih, psikoloji ve sosyolojiyle ilişkili olarak çok boyutlu bir özellik taşır. Güzellik anlayışını belirleyen faktörler, sanatçının iç dünyasının eserine nasıl ve ne ölçüde yansıdığı, farklı kültür ve medeniyetlerin sanat anlayışları gibi konular, estetiğin yanı sıra bazı sosyal bilimlerin de ilgi alanında yer alır. Bu çerçevede sorularına daha bütüncül ve doğru cevaplar bulma noktasında estetiğin özellikle sosyoloji, psikoloji ve sanat tarihi ile ilişkili olduğu görülmektedir.

a) Sosyoloji (Toplum Bilimi)

Güzellikle ilgili düşünceler ve bütün bileşenleriyle sanat olgusu, büyük ölçüde toplumun ortaya koyduğu değerlerce şekillenir. Sanatçı, içinde yaşadığı toplumun kişiliğine kattığı değerlerle (kültür, inanç, ahlak vs.) edindiği duyarlılığı sanatıyla ifade eder.

Toplumu oluşturan kurumları ve değerleri inceleyen sosyoloji, bu değerlerin ifade araçlarından biri olan sanatı da konu edinir. Sanat sosyolojisi adı verilen disiplin; sanatçı, sanat eseri, izleyici (alınlayıcı) ilişkisinde toplumun etkisini, kültür içinde sanatın yerini ve etkisini araştırır.

Sosyolojik estetik kavramını geliştiren Fransız estetikçi **Charles Lalo**'ya [Çars Lalo (1877-1953)] göre insan ile ilgili tüm konularda olduğu gibi sanat konusunda da belirleyici bakış açısı yalnızca toplumbilimci (sosyolojik) bakış açısıdır.

OKUMA PARÇASI

SANAT SOSYOLOJİSİ GİRİŞİMLERİ

Coğrafi yapı, hava, su ve toprağın insan ürünlerini şekillendirmesi gibi genetik potansiyeller de farklı biçimlerde somutlaşabilir. O hâlde hiçbir toplumsal formda süreklilik olmadığı gibi buna bağlı sanatın göstergeleri de sabit kalmayacaktır. Dönemlere ve bölgelere göre hep değişebilen toplumsal formlardan birini esas alıp bununla sanat tarihinin tümünü açıklayan bir sosyolojik denklem kurabilmek mümkün değildir. Aynı şekilde, özel bir topluluğun bir ürünü ya da fonksiyonu olan sanat için de evrensel/küresel ölçekte kurallar koyamıyoruz.

Sanat tarihinin bir boyutu da insanın maşeri (kolektif) bir vücudun üyesi olmasından kaynaklanıyor. Böylesine bir parça-bütün gerçeği, sanat olgusunun doğuşunu ve üslup kazanmasını, sosyolojik ve sosyal psikolojik sebep ve sonuçlarıyla da inceleyip tanımlamamızı gerektiriyor. Sanat olgusunu uzun süre, yalnızca en ileri saydığımız toplumlarda görülen şekliyle incelediğimizden büyük hatalar yaptık. Şimdi daha iyi anlıyoruz ki büyük veya küçük her kültür basamağı kendi toplumsal değerleri açısından anlamlı bir sanat geleneğini dışa vurmaktadır.

(Selçuk Mülayim, Sanat Sosyolojisi Girişimleri, s.107)

b) Psikoloji

Sanat eserinin ortaya çıkma sürecinde sanatçının iç dünyasının (zihinsel ve duygusal unsurların) esere nasıl ve ne ölçüde yansıdığı, sanat eserinin izleyiciyi nasıl etkilediği, eserin algılanışını etkileyen faktörlerin neler olduğu gibi sorular estetiğin psikoloji ile kesiştiği konulara ilişkindir.

Bütün yönleriyle insan davranışlarını inceleyen psikolojinin, sanatı ele alan bir alt disiplini olarak sanat psikolojisi iki konu üzerinde yoğunlaşır: sanatçının psikolojisi ve algılayanın (izleyicinin) psikolojisi. Eserin çözümlemesinden hareketle sanatçının zihin ve duygu dünyasını anlamaya çalışan psikanalitik yaklaşım ve deneysel araştırmalar bu konulara açıklık getirmeye çalışır.

..... ■

ETKİNLİK

1. 1.5 numaralı görselde verilen, **Edvard Munch**'un [Edvird Munk (1863-1944)] *Çığlık* adlı eserinden hareketle sanatçının ruh hâlini yorumlayınız.
2. Size göre bu eserin her izleyicide aynı etkiyi uyandıracakı söylenebilir mi? Neden?

■ **Görsel 1.5:** Çığlık, E. Munch, 1893, Ulusal Galerisi, Oslo, Norveç

..... ■

c) Sanat Tarihi

Sanat olgusunu anlamaya yönelik her çaba, sanata tarihsel bir bakıştan yararlanmayı gerektirir. Çağlar boyunca farklı kültür ve medeniyetlerin ortaya koyduğu sanat anlayışları ve değerler, zengin bir mirasla birlikte geniş bir bakış açısını da bize kazandırır. Bu açıdan sanat tarihi, sanatın tarihsel gelişimini ve farklı sanat anlayışlarını toplumsal bağlamlarıyla ortaya koyarak estetiğe belli bir arka plana dayanan daha somut ve gerçekçi bir bakış kazandırır.

Sanat tarihinin verileri, tarih boyunca sanat anlayışında yaşanan değişimin ve sanatı kendisine konu edinen estetiğin de değişime açık yapısını ortaya koyar. Örneğin 16. yüzyılda sanata ilişkin ortaya konulan ölçüt ve değerlendirmeler ile 20. yüzyıl sanatına ilişkin yapılan değerlendirmeler büyük ölçüde farklılık gösterir.

ETKİNLİK

1.6, 1.7, 1.8 ve 1.9 numaralı görsellerde verilen farklı tarihlere ait otoportre örneklerinden hareketle tarihsel süreçte sanat anlayışında nasıl bir değişim yaşandığını yorumlayınız.

Görsel 1.6: Albrecht Dürer
[Albrecht Dürer (1471-1528)],
1500, Sanat Müzesi, Almanya

Görsel 1.7: Vincent van Gogh
[Vinsint fan Goh (1853-1890)],
1889, Ulusal Galeri, İngiltere

Görsel 1.8: Pablo Picasso
[Pablo Pikasso (1881-1973)],
1907, Ulusal Galeri, Çekya

Görsel 1.9: Salvador Dali
[Salvador Dali (1904-1989)],
1941, Dali Müzesi, İspanya

1.3. ESTETİĞİN YÖNTEMLERİ

Estetik tarihinde g z lin belirlenmesine ilişkin bir tarafta nesneyi esas alan yaklaşıma karşılık diğ r tarafta özneyi esas alan yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, nesnelci (objektivist) estetik ile öznelci (subjektivist) estetik olarak adlandırılan yöntemleri ifade eder.

a) Nesnelci (Objektivist) Estetik

Nesnelci estetik anlayışa göre sanat eseri, insandan bağımsız olarak var olan g z llik değerini kendisinde taşır. Eğer bir nesne belli estetik nitelikler açısından güzel ise insanların onu beğenip beğenmemesine bağlı olmaksızın güzel değerini taşımaya devam eder.

Nesnelci estetik, g z lliğin insanlara değil nesnelere dayanmasından hareketle evrensel nitelikte ortak bir g z llik anlayışı ile buna temel olan ölçütlerin varlığını kabul eder. Sanat eserini estetiğin odağına alan nesnelci yaklaşıma göre g z llik, bizzat nesnenin kendisinde bulunan özelliklere aittir. Bu  zellikler, **dışsal** (biçim) ve **içsel** ( z) olmak üzere iki yönlüdür. Algılarımızın kaynağı olan biçim, renk, simetri, denge, oran-orantı ve ritim gibi özellikler, dışsal nitelikleri oluştururken eserin ifade ettiği düşünce ve taşıdığı anlam ise içsel nitelikleri oluşturur. Buna göre bir resim bir heykel ya da başka herhangi bir eser, belli özellikler taşıdığı için güzeldir. İnsanlar nesnelerde bulunan bu özellikleri duyumsar ve bir estetik haz duyar.

ETKİNLİK

Aşağıdaki metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Psikolog **Henry Edward Garrett** [Henri Edv rt Gerit (1894-1973)], nesnelerdeki şu özelliklerin estetik beğenide belirleyici olduğunu dile getirir:

* Genellikle en çok kırmızı ve pembe renkler tercih edilirken koyu mor renk pek sevilmemektedir. Kırmızıdan sonra en çok sevilen renkler mavi ve yeşildir. Birbirini tamamlayan renkler daha çok hoşa gitmektedir. Zıt renkler veya soğuk ve sıcak renkler bir araya gelince güzel bir görüntü oluşurmaktadır.

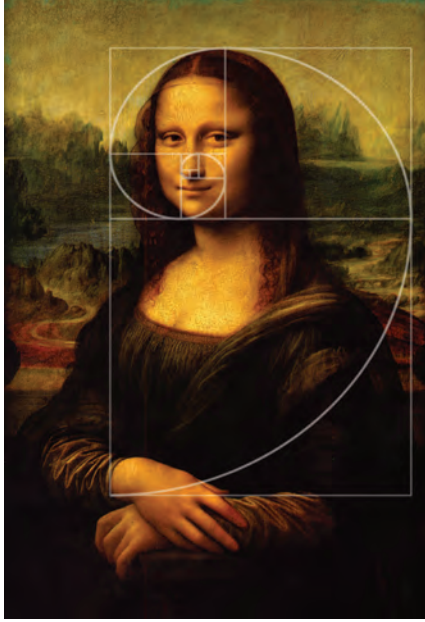
* Biçimsel  zellikler açısından ise orantı, perspektif ve simetri estetikte önemli bir yer tutar. Mesela eşit parçalara ayrılmış çizgiler ile düzenli olarak tekrar eden şekil ve desenler, belli oranlara göre şekillenen çizgi ve yüzeyler, eninin boyuna oranı 3/5 olan şekiller daha çok beğenilmektedir. Bu orana ise "altın bölüm (altın kesit)" denilmektedir. Heykel ve mimaride de simetri, orantı ve altın kesitlerin önemli birer yeri vardır.

1. Psikolog Garrett'ın tercih edilen renklere ilişkin elde ettiği sonuçlar sizce her toplum ve dönemde geçerli midir? Bu konuda kendi tercih ve gözlemlerinizi paylaşınız.
2. Sanat eserinin biçimsel özellikleri sizce g z lliğin ana ölçütü olabilir mi? Gerekçesini belirterek düşüncenizi paylaşınız.
3. Size göre evrensel nitelikte, ortak bir güzel anlayışı mümkün müdür? Bu konudaki düşüncenizi belirtiniz.

ARAŞTIRMA

Doğada ve sanatta altın oran konusunu araştırınız.

■ Görsel 1.10: Mona Lisa’da altın oran

■ Görsel 1.11: Doğada altın oran

b) Öznelci (Subjektivist) Estetik

Estetiğin odağına özneyi alan subjektivist düşünceye göre güzellik, nesnenin kendisinde bulunmaz. Güzellik, bizim nesnelere yüklediğimiz bir değerdir. Güzelliği öznenin hareketle açıklayan bu yaklaşım *psikolojik estetik* olarak da adlandırılır.

Güzelliğe yönelik özneyi temel alan düşünceler, 19. yüzyıla kadar felsefi açıdan ele alınmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise psikolojinin bilim olarak ortaya çıkışıyla beraber güzelliğin mahiyeti psikolojinin araştırma konusu olmuştur.

Kant, öznelciliği sistematik olarak ortaya koyan en önemli filozoftur. Kant’a göre güzelin ne olduğunu belirleyebilmek için öncelikle alımlayıcının (izleyici) *beğeni yargısını* çözümlemek gerekir. Beğeni ise bir nesneyi veya tasarım ürününü hoşlanma ya da hoşlanmama biçiminde yargılamadır. Beğeni yargısını merkeze alarak Kant, kendi zamanına kadar estetiğin nesneye olan ilgisini özneye yöneltmiştir.

Theodor Lipps’e [Teodo Lips (1851-1914)] göre güzellik, izleyicinin duygularının o nesneye bir yansımasıdır. Ona göre izleyicinin bir sanat yapıtıyla duygusal olarak bütünleşmesi ya da duygularını bir eserde hissetmesi olarak *özdeşleşme kuramı* estetiğin temelidir. Örneğin yıkık bir ahşap ev resminde bulduğumuz eziklik ve burukluk, resimdeki eve ait bir özellik değil, kendimize ait içimizdeki bir duygudur. Fakat bu eziklik ve burukluk duygusunu o yıkık evle yaşarız.

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Güzellikte öznenin beğenisini esas alan yaklaşımın doğru olduğunu düşünüyor musunuz? Düşüncenizi belirtiniz.

1.4. ESTETİĞİN ONTOLOJİK ÇÖZÜMLEMESİ

Bazı insanlar yağmuru hisseder, diğerleri ise sadece ıslanır.

Bob Dylan [Bab Dilin (1941-...)]

Her insan, çevresini kuşatan dünyayı bilmek ve anlamak ister. Bu bilme çabasında insanoğlunun elindeki ilk önemli araç duyularıdır. Duyularımız yoluyla nesnelerin şekil ve yapı özelliklerini algılıyor ve bu yolla onlara ilişkin birtakım bilgilere sahip oluyoruz. Bununla beraber nesneler bizim için yalnızca bir bilgi objesi değildir. Mana boyutuyla nesneler, aynı zamanda birer estetik objedir. Estetik obje, belli özellik ve estetik değerlere sahip olan nesneleri ifade eder. Doğada hazır bulunan varlıklar (dağ, deniz manzarası gibi) ile her tür sanat eseri bu anlamda birer estetik objedir.

Estetik objenin varlık yapısı iki unsurdan oluşur: Biri, onun *fiziki boyutudur*. Bunlar; bir resmi meydana getiren renkler veya bir heykelin kendisinden yapıldığı tunç, bronz malzeme gibi maddi unsurlardır. Diğer de objenin taşıdığı *anlam boyutu*, yani eserin ifade ettiği düşünce ve duygudur.

Bir nesneyi estetik obje kılan, ona estetik bir ilgiyle yönelen alımlayıcının yani estetik süjenin varlığıdır. Yani bir varlık ancak süjenin estetik ilgisine konu olduğunda estetik obje olur. Sanat eserleri başlı başına estetiğe konu olmakla gerçek anlamda birer estetik obje olarak değerlendirilir. Çünkü onların varlık amacı bizzat alımlayıcıların estetik ilgisidir. Günlük yaşamın beklenti ve kaygılarından arınmış olarak estetik bir ilgiyle sanat eserinin anlam dünyasına yönelen izleyici (estetik süje), ondan hoşlanır ve bir estetik haz duyar.

Estetik bir objenin güzelliğinin algılanması ancak estetik bir ilgiyle o objenin anlam boyutuna yönelmenin sonucunda gerçekleşir. Bu da belli bir estetik duyarlılık ve kültüre sahip olmayı gerektirir. Estetik açıdan bir eserin nesne boyutundaki özellikleri ile taşıdığı anlamı değerlendirebilmek için de belli bir estetik bilince sahip olmak gerekir.

OKUMA PARÇASI

Estetik varlık alanı, genel olarak söylenirse çok karmaşık bir alandır. Bu varlık alanında farklı faktörler, birer yapı elemanı olarak ontik bir görev alır. Bu estetik varlık, ilkin bir yaratma olayı ile ilgilidir. Yaratıcı olan süje, sanatçıdır. Sanatçı, nasıl olduğu bilinmeyen, gizemli bir olgu içinde sanat yapıtını meydana getirir. Buna göre yaratma olayı ile sanatçı, bir eleman olarak estetik varlığa katılır. Öte yandan yaratılan şey, yaratıcısından ve onun süjesinden bağımsız bir varlık alanı olarak ortaya çıkar. Bu yaratılan şey, *sanat yapıtıdır*. Sanat yapıtı, apayrı bir dünya ve apayrı bir düzen gösterir. Yine yaratılmış olan bu *yapıt*, *süje* için *bilinç* sahibi bir ben için yaratılmıştır. Bu bilinç sahibi ben, estetik obje ye, sanat yapıtına eğilir; onunla arasında belli bir bağ ve ilgi kurar. Süje, sanat yapıtı karşısında bir hoşlanma ve bir haz duygusu duyar. Bu bağ ve ilgi ile o da estetik olaya katılır ve ondan pay alır. Bunun yanı sıra estetik hoşlanma belli bir estetik değerle değerlendirilir. Burada estetik varlık alanına katılan yeni bir alan daha ortaya çıkar. Bu da, *değer alanıdır*. Estetik varlığın gösterdiği bu karmaşıklık, yalnız bu alandan ibaret değildir. Bunlara daha bir başka alanın katılması gerekir. Çünkü biz estetik değeri bir yargı hâlinde ifade ederiz. Buna göre, *estetik yargı* da yine bir alan olarak ortaya çıkıyor ve estetik varlığa zorunlu bir eleman olarak katılıyor.

(İsmail Tunalı, Estetik s. 50)

ETKİNLİK

1.12 ve 1.13 numaralı görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

1. Her iki görselde seyredilenler birer estetik obje midir? Düşüncenizi söyleyiniz.
2. Bir doğa manzarası ile bir sanat eserini seyretmenin bizde uyandırdığı etkilerin benzerliği ve farklılığı açısından karşılaştırmasını yapınız.
3. Görsellerdeki izleyicilerin yerinde siz olsanız neler hissedersiniz?
4. Sizce görsellerde doğa ve insan sevgisinin temel unsurlar olduğu söylenebilir mi? Gerekçesini belirtiniz.

■ Görsel 1.12: Doğa ve insan

■ Görsel 1.13: Sanat ve insan

1.5. ESTETİK TAVIR

Bir sanat eserine kişisel beklentilerle; ahlaki, dinî ve politik kaygılarla yahut onun ticari değeri açısından yaklaşmak estetiğin ilgisi dışındadır. Pratik tavrı olarak adlandırılan, sanat eserine yararlılık açısından bakış, eserin sanatsal anlam ve değeriyle ilgilenmez. Buna karşın eserin yalnız estetik değerine odaklanıp ona bir beğeni ve duygu objesi olarak yaklaşmak, estetik bir tavrı ifade eder.

Estetik değer taşıyan objelere (sanat eseri veya doğa manzarası) başka herhangi bir amaç gözetmeksizin yalnızca estetik bir ilgiyle yönelmeye **estetik tavrı** denir. Bir sanat sergisini gezen izleyici, dikkatini çeken bir resme kendi ahlak anlayışına ya da politik görüşlerine uygun olup olmadığı kaygısıyla bakıyorsa bu estetik bir tavrı değildir. Ancak esere diğer bütün pratik amaçlardan bağımsız olarak sadece estetik bir ilgiyle yöneliyorsa bu estetik bir tavrı olarak değerlendirilir.

Estetik bir tavrıla yöneldiğimiz objelere güzel, hoş, yüce, trajik gibi belli estetik değerler yükleriz. Bu değerler objelerin bizim duygu ve düşüncelerimizde uyandırdığı etkileri ifade eder. Şöyle ki bütün ilgisini esere (diyelim ki bu bir tiyatro ya da müzik olsun) yönelten öznenin o an bütün dünyasını bu estetik nesne oluşturur. Bu deneyim sonucunda izleyicide coşku, hüznü, hayret türünden birtakım duygular uyanır. İzleyicide uyanan bu duygular ise genel olarak güzel, hoş, yüce ya da trajik diye nitelediğimiz değerlerle adlandırılır.

ETKİNLİK

Görsel 1.14: Beyaz Merkez, Mark Rothko, 1950, Özel Koleksiyon

1.14 numaralı görseli inceleyip metni okuyarak soruları cevaplayınız.

“Müzayedeci, Mark Rothko’nun [Mark Rothko (1903-1970)] ‘Beyaz Merkez’ adlı tablosu için 72,8 milyon dolara çekici indirdiğinde salondan uzun bir alkış yükselmişti. Kutlanan neydi? Alıcının zenginliği mi? Egosunun zaferi mi? Estetik beğenisi mi? Yeni bir rekor fiyat mı?”

[Don Thompson (Dan Tamsın), **Sanat Mezat**, İletişim Yayınları]

1. Müzayedeye katılanların orada estetik bir tavrı içinde bulunduğu söylenebilmek mi?
2. Size göre resim ne tür bir estetik değeri ifade ediyor?
3. Size göre bu eseri pahalı kılan nedir?
4. Bu tabloyu ilk kez bir sanat galerisinde görseydiniz ilginizi çeker miydi?

1.6. ESTETİK YARGI

Bir sanat eserinin bizde oluşturduğu etki, estetik anlamda bir beğeni meselesidir. Beğendiğimiz bir resme yahut bir mimari yapıya ilgimizi sürdürürüz. Beğenmediğimiz takdirde bu objelere muhtemelen bir daha dönüp bakmayız. Bunun yanında beğenimizi eserde bulduğumuz estetik değerlerle ifade ederiz.

Estetik objelere ilişkin güzel veya çirkin gibi bir beğeniyi ifade eden değerlendirmelere **estetik yargı** adı verilir.

Estetik yargılar, kişisel zevk ve tercih olmanın üstünde belli estetik değerlere dayanır. Örneğin bir yemeği beğenip beğenmeme kişisel bir zevk meselesidir. Bunun tartışılacak bir yönü yoktur, çünkü bu durum kişinin tat anlayışı ile ilgili bir şeydir. Oysa bir sanat eserini beğenip beğenmeme estetik değerler açısından temellendirilmesi gereken bir konudur. “Picasso’nun *Guernica*’sı güzel bir resimdir. Çünkü trajik olanı yetkin bir biçimde ifade etmiştir.” gibi.

Estetik yargılarda nesnenin mi yoksa öznenin mi belirleyici olduğu, nesnelerin sahip olduğu özelliklerin ve izleyicinin kişisel durumunun estetik yargımızı ne ölçüde belirlediği nesnelci ve öznelci yaklaşımlar çerçevesinde tartışılmalıdır. Nesnelci yaklaşım, tarihsel olarak kökleri Eski Çağ düşüncesine kadar giden estetik yargılarda objenin özelliklerini esas alan bir tutumu ifade eder. Buna göre nesnelerin taşıdığı *orantı*, *uyum* ve *simetri* gibi biçimsel nitelikler ile yansıtılan düşünce, anlatım gücü gibi içeriksel nitelikler güzelliğin şartını oluşturur. Bu nedenle bizatihi nesne, sahip olduğu özelliklerle yargıların kaynağı olur.

Öznelci yaklaşım özellikle 19. yüzyıldan itibaren ön plana çıkmıştır. Estetik yargıların nesneden kaynaklanmadığını buna karşılık estetik özne olarak nitelendirilen izleyiciye ait değerlerin ifadesi olduğu düşünülmüştür. Bu yaklaşıma göre kişinin toplumdan kazandığı kültürel değerlerle aldığı eğitim estetik yargıları belirlemektedir. Burada her iki yaklaşımın da güzellikle ilgili yargıları belli ölçülerde açıkladığını kabul etmek gerekir. Ancak estetik yargıların kaynağının ne olduğu konusunda nesne ya da öznenin sadece birinin belirleyici olmadığını düşünmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Yani nesnenin sahip olduğu estetik özellikler ile estetik nesneyi algılayıp değerlendiren izleyicinin sahip olduğu duygular, nesnenin türü ve niteliğine göre değişen düzeylerde karşılıklı olarak estetik yargıyı belirler. Çünkü her sanat anlayışı ve buna göre şekillenen eser, bazen nesnenin formuna bazen duyguya bazen de bir düşünceye ağırlık vermektedir. Bu nedenle her iki yaklaşım da estetik yargıyı analiz ederken farklı sanat türü ve anlayışlarından kaynaklanan değişkenliği göz önünde bulundurmalıdır.

Belli bir estetik ve sanat kültürüne sahip olan izleyici bir eserin hangi sanat kuramına ait olduğunu anlar ve esere ilişkin bir değerlendirmede bulunur. Karşısındaki eserin birçok kuram içinden modelini bir ayna gibi aktarmaya önem veren yansıtma kuramını mı; çizgi, şekil, renk ve tona önem veren biçimci kuramı mı yoksa sanatçının duygu ve düşüncelerini aktarmaya önem veren dışa vurumcu kuramı mı temsil ettiğini değerlendirebilir.

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Size göre toplumsal (ahlaki, dinî vb.) değerlerimiz estetik yargılarımızı ne ölçüde belirler? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

1.15 numaralı görseli inceleyerek soruları cevaplayınız.

1. Görseldeki resmi güzel buluyor musunuz? Düşüncenizi belirtiniz.
2. Görseldeki resim sizce yukarıda sözü edilen kuramlardan hangisine örnektir? Açıklayınız.

Görsel 1.15: Ana Yol ve Yan Yollar, Paul Klee, [Pol Kley (1879-1940)], 1929, Özel Koleksiyon

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Aynı eser hakkında farklı zamanlarda farklı yargılarda bulunmak mümkün müdür? Diğer bir deyişle estetik açıdan bugün beğendiğimiz bir eseri başka bir gün beğenmememiz söz konusu olabilir mi? Gerekçesini belirterek düşüncenizi söyleyiniz.

OKUMA PARÇASI

ESTETİK BEĞENİ

Belli bir kültür çevresi içinde yaşayan her insana, aynı kültür fenomenleri aynı şeyi söyler mi? Şüphesiz aynı şeyi söylemez. Mesela bir Schubert (Şubert) veya bir Stravinski müziği her Avrupalı için aynı değeri taşımaz. Çünkü eğitim görmüş Avrupalı vardır, eğitim görmemiş Avrupalı vardır.

Eğitim, diyebiliriz ki beğeniyi belirleyen ikinci önemli faktördür. Sanat, yalnız belli bir kültüre dayanmakla kalmaz, aynı zamanda özellikle eğitim isteyen bir fenomendir. Çünkü sanat, sanat tavrı ve estetik tavır almasını bilenlere ancak kendini açabilir. Bu da ancak bir özel eğitimle olur. Şu hâlde eğitim, özellikle estetik eğitimi, sanatı anlama ve onu değerlendirme bakımından bir ön şarttır. Mesela Süleymaniye Camii'ni sadece dinî tavır içinde algılayan bir kimse için o, bir sanat eseri değil, sadece bir dinî objedir. Bu bakımdan estetik tavır alma, estetik beğeni için zorunlu bir şart olup bu da her şeyden önce bir eğitime dayanır. Buna göre de beğeni; donmuş, statik bir şey değil, tersine gelişen, oluşan, daha doğrusu eğitime muhtaç bir yetidir. Bunun içindir ki estetik eğitim görmüş, beğenisi incelmış bir kimsenin vereceği estetik yargı, böyle bir eğitimden yoksun kalmış bir insanın vereceği estetik yargıdan tabii olarak farklı olacaktır. Ve yine tabii olarak bunların estetik yargıları arasında herhangi bir uzlaşım bulunmayacaktır.

Mesela biri Klasik Batı müziğini sever, biri alaturkayı beğenir. Klasik müzik öbürüne hiçbir şey söylemediği gibi ona da alaturka hiçbir şey söylemez. Demek oluyor ki her sanat, ister müzik ister resim, heykel ve tiyatro olsun, belli bir estetik ve sanat eğitimi ister. Böyle bir eğitimin gerçekleşmediği hâllerde beğeni yargıları birbirleriyle uzlaşmaz bir şekilde dağılır ve farklı olur. Böyle bir hâlde sanat ile sanat olmayış arasındaki kesin sınırlar ortadan kalkar, kaybolur. O hâlde kültür faktörünün yanında eğitim de beğeniyi belirler.

Sağlam yani eğitim görmüş beğeniler vardır, eğitim görmemiş beğeniler vardır. Bu iki beğeniyi birbiriyle karıştırmamak gerekir.

Eğitim görmüş bir beğenin vereceği bir yargı ile yani güzel dediği şey ile eğitim görmemiş bir beğenin vereceği yargı yani güzel dediği şey, zorunlu olarak farklı olacaktır. O hâlde beğeni, eğitim bakımından da rölatiftir (görelî).

(İsmail Tunalı, Estetik Beğeni, s. 104-106)

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Sanat eserleri estetik olarak adlandırılır.
2. Estetik bir kaygıyla objelere yönelen kişi, estetik olarak adlandırılır.
3. Bir felsefe disiplini olan güzeli ve sanatı kendisine konu edinir.

B) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

4. Estetik tavrı bir örnekle açıklayınız.
.....
.....
.....
.....
.....
.....
5. Nesnelci estetiğin güzellik düşüncesini kısaca yazınız.
.....
.....
.....
.....
.....
6. Güzelin belirlenmesinde özne unsurunun önemini kısaca yazınız.
.....
.....
.....
.....
.....

7. Estetik açıdan bir nesnenin hangi unsurlardan oluştuğunu yazınız.
.....
.....
.....
.....

8. Bir sanat eserine estetik ilgiyle yönelmenin izleyici üzerinde nasıl bir etki uyandırdığını kısaca yazınız.
.....
.....
.....

9. Estetik objelere güzelden başka yüklediğimiz değerleri yazınız.
.....
.....
.....

C) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

Selma, arkadaşıyla birlikte gittiği resim sergisinde ilgisini çeken bir eseri dikkatle inceledikten sonra, bu resmin dışa vurumcu kurama uygun olduğunu söyler. Arkadaşı neye dayanarak böyle bir yargıda bulunduğunu sorunca Selma, şu cevabı verir: Çünkü bu resim,

10. Selma'nın cevabı aşağıdakilerden hangisiyle tamamlandığında, bulunduğu yargı doğru olur?

- A) Gerçekçi bir biçimde yapılmıştır.
- B) Soyut nitelikte bir çalışmadır.
- C) Ressamın duygularını yansıtmaktadır.
- D) Yakın dönemlerde yapılmıştır.
- E) Mükemmel bir manzara resmi-
dir.

11. Aşağıdakilerden hangisi estetiğin alanına girmez?

- A) Sanat-ahlak ilişkisi
- B) Toplumun sanata etkisi
- C) Sanatçıların biyografisi
- D) Sanatın tanımlanması
- E) Güzelin tanımlanması

12. Estetiği ilk kez bağımsız bir disiplin olarak ele alan filozof aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Aristoteles
- B) Kant
- C) Hegel
- D) Baumgarten
- E) Platon

13. Aşağıdakilerden hangisi Orta Çağ estetik anlayışına ait temel düşünceyi ifade eder?

- A) Güzelliğin kaynağı Tanrı'dır.
- B) Güzelliği nesnenin özellikler belirler.
- C) Güzellik, görelî bir değerdir.
- D) Estetik öznenin beğenisi, güzelliğin ölçütüdür.
- E) Güzellik, deneysel araştırmalarla açıklanabilir.

14. Aşağıdaki seçeneklerin hangisinde estetiğin ilişkili olduğu bilimler doğru olarak verilmiştir?

- A) Felsefe-Sanat Tarihi-Psikoloji
- B) Psikoloji-Tarih-Sosyoloji
- C) Sosyoloji-Sanat Tarihi-Felsefe
- D) Felsefe-Tarih-Psikoloji

E) Sanat Tarihi-Psikoloji-Sosyoloji

15. Sanat olgusunu toplumsal boyutlarıyla ele alan bilim dalı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sanat psikolojisi
- B) Sanat sosyolojisi
- C) Sanat eleştirisi
- D) Sanat tarihi
- E) Sanat felsefesi

16. Aşağıdakilerden hangisi estetik tavrıla ilgili doğru bir ifadedir?

- A) Sanat eserin ticari değeriyle ilgilenir.
- B) Eserin kim tarafından yapıldığı en önemli unsurdur.
- C) Eserin ahlaki değerlere uygunluğu aranır.
- D) Eserin nerede sergilendiği önemlidir.
- E) Esere yalnızca estetik kaygıyla yönelmelidir.

17. Estetik nesneyle ilgili değerlendirme yapmak aşağıdakilerden kavramlardan hangisini tanımlar?

- A) Güzeli
- B) Estetik değeri
- C) Estetik yargı
- D) Estetik tavrı
- E) Algı

Değerlendirme: Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

2.ÜNİTE

SANAT

KAVRAMLARI

Kavramlar

Sanat
Sanatçı
Sanat eseri
Sanat alıcısı
Gelenekli sanatlar
Zanaat

Ünite Bölümleri

- 2.1. SANAT NEDİR?
- 2. 2. SANATÇI
- 2. 3. SANAT ESERİ
- 2.4. SANAT ALICISI
- 2.5. SANATIN SINIFLANDIRILMASI
- 2.6. GÜZEL SANATLAR
- 2.7. GELENEKLİ SANATLAR
- 2.8. SANAT VE ZANAAT

Hazırlık Çalışmaları

1. Sizce sanatın değişmez bir tanımını yapmak mümkün müdür? Neden?
2. Sanat niçin var?
3. Sizce sanat insan için vazgeçilmez midir? Neden?
4. Size göre sanatta nelerin etkisi vardır?
5. Bir sanat eserinin her izleyicide aynı etkiyi uyandırmamasının sebebi sizce ne olabilir?
6. Sanat türlerini söyleyebilir misiniz?
7. Hangi sanat dallarına ilgi duyuyorsunuz? Sebebini söyleyiniz.
8. Gelenekli sanattan ne anlıyorsunuz?
9. Zanaat deyince aklınıza ne geliyor?

2.1. SANAT NEDİR?

Sanat, tarihin her döneminde farklı kaygıların bir yansıması olarak var olmuş vazgeçilmez bir olgudur. En eski dönemlerden bu yana insanlar; duygu, düşünce, inanç, heyecan ve beklentilerini sanat aracılığıyla ifade etmişlerdir. Bu nedenle bütün farklı tezahürlerine rağmen sanat olgusu, evrensel bir niteliğe sahiptir.

Sanat; nesnelerin, olayların, düşüncelerin, duyguların çeşitli biçim ve malzemeler aracılığıyla güzel ve etkili bir biçimde ifade edilmesidir. Genel anlamda sanat; insan için dünyayı güzelleştirme, değiştirme ve anlamlı kılma çabasını ifade eder. Sanat kavramı, sadece estetik değer ifade eden bir irade, tasarım ve beceri ürünü olan insan yapısı eserleri kapsar. Bu alanda kullanılan bilgi, yöntem ve kurallar da yine sanat kavramının kapsamında yer alır. Doğal süreçler sonucu ortaya çıkan ya da çeşitli canlılarca oluşturulan nesneler (örümcek ağı, arı peteği, kristaller, mercanlar vb.) ve doğa manzaraları, bütün güzelliklerine rağmen sanatın kapsamı dışındadır.

Resim, minyatür, tezhip, heykel, seramik, mimari, müzik, şiir, tiyatro, sinema, fotoğraf, grafik, tekstil, halı gibi zengin bir çeşitliliğe sahip olması ve tarih boyunca değişip gelişen yapısı, sanatın kapsayıcı bir tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle tarih boyunca sanat hakkında yapılmış birbirinden farklı birçok tanımla karşılaşırız. Kişilere, toplumlara ve çağlara göre değer ve anlam kazanan sanat, ya nesnelerin olduğu gibi yansıtılması ya da aksine nesnel gerçeklerle hiç uyuşmayan, zengin bir hayal gücünün ürünü olarak tanımlanmıştır. Kimi tanımlarda biçime vurgu yapılırken kimilerinde ise anlama, aktarılacak istenen düşünce ve duyguya vurgu yapılmıştır.

ETKİNLİK

Aşağıdaki sanat tanımlarının ışığında soruları cevaplayınız.

“Sanat, tabiatı taklitten başka bir şey değildir.” **Seneca** [Seneca (MÖ 4-MS 65)]

“Sanat; çizgi, şekil ve renk ilişkilerinin kendi aralarındaki kombinasyonudur.” **Clive Bell** [Klayv Bel (1881-1964)]

“Sanat, duyguların yaratıcı ifadesi veya dışa vurumudur.” **Robin George Collingwood** [Robin Corç Kollingvud (1889-1943)]

“Sanat, ruhun madde içinde görünüşüdür.” **Suut Kemal Yetkin** (1903-1980)

“Sanat yaratıdır, bir gerçekliğin kopyası değildir.” **Henri Delacroix** [Hanri Dölak-
rua (1873-1937)]

“Sanat, insanın yaşadığı bir duyguyu başkalarının da hissetmesi amacıyla hareket,
çizgi, renk, ses ya da sözcüklerle belirlenmiş biçimler aracılığıyla aktarmasıdır.” **Lev
Tolstoy** [Lev Tolstoy (1828-1910)]

1. Verilen sanat tanımlarından kendinize en yakın bulduğunuz hangisidir? Neden?
2. Birbiriyle çelişkili bulduğunuz tanımları söyleyiniz.
3. Birbiriyle çelişkili tanımların varlığı sanatın hangi özelliğini gösterir? Açıklayınız.
4. Bu tanımlardan farklı olarak bildiğiniz sanat tanımlarını sınıfta paylaşp yorumlayınız.

*Sanat” diye bir şey yoktur aslında. Yalnızca sanatçılar vardır. Bir zamanlar bazı
adamlar renkli toprakla bir mağaranın duvarına kabaca bizon resimleri (Görsel
2.1) çiziktiriyordu, bugün de bazıları boya satın alıp duvar ya da tahta perdeleri*

Görsel 2.1: İspanya, Altamira mağara resmi,
MÖ 15.000-10.000 dolayları

*resimliyor ve daha birçok başka şey-
ler üretiliyorlar. Tüm bu etkinlikleri
sanat diye tanımlamakta hiçbir sa-
kınca yok, yeter ki bu sözcüğün yer
ve zamana göre birbirinden değişik
anlamlara gelebileceği unutulmasın
ve günümüzde nerdeyse bir korkuluk
veya tapınma aracı hâline gelen ve
büyük “S” ile başlayan Sanat’ın var
olmadığının bilincinde olunulsun.*

Ernst Hans Gombrich [Erns Hans
Gomrih (1909-2001)]

Bireysel ve toplumsal düzlemde hayatımızı kuşatan felsefe, bilim ve din gibi unsurlar,
kültür adını verdiğimiz maddi ve manevi değerler bütünü oluşturur. Sanat, bütün
bu unsurlara yaslanan bir birikimle kültürün taşıyıcı rolünü üstlenir. Bu açıdan sanatta
felsefe, bilim ve dinin yanı sıra tarih, kültür ve ekonominin her çağda farklı biçimlerde
yansıyan etkisini ve izini buluyoruz.

İnsanlığın tarih boyunca kaydettiği ilerlemeler ve yaşadığı değişimler, toplumların kül-
tür özellikleri ile sanat anlayışlarını etkilemiştir. Bu nedenle sanat, her dönemde ve
toplumda farklı karakterlere sahip olmuştur.

Toplumsal yapı (göçebe ya da yerleşik toplum gibi), dinî inanışlar, coğrafi konum
(iklim, yaşam alanı vb.), önceki medeniyetlerin etkileri ve bıraktıkları kültürel miras,
içinde bulunulan çağın karakteristik özellikleri (Orta Çağ’da skolastik düşünce, Yeni
Çağ’da Rönesans vb.), iktisadi yapı gibi etkenler, sanatın şekillenmesinde belirleyici
rol oynamıştır.

ETKİNLİK

Bertolt Brecht’in [Bertol Breh (1898-1956)] “Sanat, dünyayı yansıtan bir ayna değil,
dünyanın onunla şekillendirildiği bir çekicidir.” sözünde anlatılmak istenen düşüncüyü
yorumlayarak düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.2. SANATÇI

Her insan bir sanatçı olmalıydı, o zaman her şey güzel bir sanat eseri olurdu.

Novalis [Novalis (1772-1801)]

Sanat; öncelikle varlığı, olayları farklı bir göz ve duyarlılıkla görüp algılayan sanatçı ve onun görüp hissettiklerini başkalarına aktarması ile varlık bulur.

Her insan gibi sanatçının da hayata bakışı, düşünceleri ve duyguları yaşadığı toplumun anlam ve değerler dünyası ile şekillenir. Fakat kimi özellikleri, sanatçıyı farklı bir insan kılar. Farklıdır çünkü hayata ve olaylara bakış açısı ve ifade ediş biçimindeki sıra dışılığının yanı sıra hassas bir duyarlılığa, keskin bir dikkat ve gözlem yeteneğine sahiptir. Hayatın akışı içinde cereyan eden olayların insanın ruhuna dokunan boyutlarını en önce gören odur ve gördüklerini başkalarının da görmesi gerektiği duygusu bir sorumluluk olarak sarıp sarmalamıştır onu. **Paul Klee**'in ifadesiyle “görünmeyeni görünür kılma” onun ödevidir. Kısaca sanatçı, bize gözünü ve kulağını ödünç veren kişidir.

Geniş hayal gücü, yaratıcı düşünce, çalışkanlık, sabır, öz güven, yetenek ve içinde taşıdığı insan sevgisi ile çevresine ve olaylara karşı sorumluluk ve duyarlılık sahibi olması, sanatçının en önemli özellikleridir. Sanatçı, özelde yaşadığı toplumun genel çerçevede ise bütün insanlığın geçmişten gelen birikimlerini kendinde harmanlayıp hayatı, olayları ve insanları kendine özgü bir üslupla bizde belli etkiler uyandıracak biçimde anlatır (Görsel 2.2).

ETKİNLİK

Görsel 2.2: Sevgi, Alexander Milov [Aleksandır Milov (1979-...)], 2015, Burning Man Festivali, ABD

1. Sizce 2.2 numaralı görselde işlenen ana tema nedir?
2. Alexander Milov'un bu eserinde “sevgi” teması sizce etkili bir biçimde yansıtılmış mıdır? Gerekçesini belirtiniz.

Sanatçı özgün nitelikte eserler verebilmek için sabırla eğittiği yeteneğini kullanır. **Wassily Kandinsky** [Vasili Kandinski (1866-1944)] (Görsel 2.3), buna iyi bir örnektir. Rus sanatçı, genç yaşta hukuk fakültesinden kendisine yapılan akademik kariyer teklifini kabul etmeyip sanatsal anlamda kendini en iyi noktaya ulaştırabilmek için önce Almanya'ya giderek dönemin önde gelen ressamlarıyla tanışır ve birlikte çalışır. Sonraki yıllarda ise Avusturya, İsviçre, İtalya, Fransa, Filistin, Suriye, Türkiye ve Yunanistan'a seyahatlerde bulunur. Kandinsky, bu seyahatleri boyunca sanat ve düşünce noktasında kazandığı tecrübe ile soyut resimde oldukça özgün bir çizgiye ulaşmıştır.

■ Görsel 2.3: Wassily Kandinsky

Biçim ve konu çeşitliliğine rağmen bir sanatçının bütün eserlerinin ortak yönü, özgün üslubudur. Üslup (tarz, stil), sanatçının kendine özgü anlatım biçimidir. Sanat anlayışı, benimsemiş olduğu sanat geleneği, mizacı, karakteri, kültürel birikimi, içinde yaşadığı toplumun ve çağın özellikleri bir sanatçının üslubunu şekillendiren başlıca etkenlerdir. Bazı sanatçılar, sade bir anlatım tarzına sahipken bazıları da süslü ya da abartılı anlatımı tercih ederler. Bu nedenle aynı konu farklı sanatçıların elinde, her birinin kendine özgü anlatımıyla bambaşka biçimlerde hayat bulur.

ETKİNLİK

1. 20. yüzyıl Alman edebiyatının önde gelen isimlerinden **Franz Kafka**'nın [Franz Kafka (1883-1924)] "Abartıyorum, çünkü anlaşılacak istiyorum!" sözünde anlatılmak istenen düşünce size göre nedir?
2. Kafka'yla benzer biçimde, resim ve heykel gibi sanatlarda abartılı anlatım yolunu seçen sanatçılardan bildiklerinizi söyleyiniz.

ETKİNLİK

Aşağıda verilen natürmort resimleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

■ **Görsel 2.4:** Narlar ve Ayvalar, Şeker Ahmet Paşa (1841-1907), 1906, Özel Koleksiyon

■ **Görsel 2.5:** Natürmort, Fikret Mualla (1903-1967), 1953, Özel Koleksiyon

1. Resimlerden hareketle ressamların üslubu hakkında neler söyleyebilirsiniz?
2. Sizce yansıtılmak istenen duygu ya da düşünce açısından resimler arasında belirgin farklar var mıdır?
3. Hangi resimdeki anlatım biçimi ve tekniğini kendinize daha yakın buluyorsunuz? Sebebini söyleyiniz.

ETKİNLİK

Metni okuyarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

SANATSAL YARATMANIN KOŞULLARI

Sanatın amacı güzeli yaratmaktır. Burada yaratmayı yoktan var etmekle karıştırmak gerekir. “Mutlak”ın etkinliğinin ürünü olarak anlaşılan dinsel yaratma yoktan var etmek anlamı taşır. Sanatçının yaratışı, bir bileşim kurmaktan başka bir şey değildir. Sanatsal anlamda yaratma doğanın gereçlerinden yararlanarak özgün bir biçim oluşturmaktır, bu anlamlı biçim bizi insan olmakla ilgili sorunlara götürecektir.

Yaratıcılığa giden yol bir bilinç dolgunluğundan, onun sağladığı bir keskin görüşten, yetkin düzeyde bileşimler ve çok ince ayrıştırmalar yapabilme yatkınlığından geçer. Her sanat ürünü, her yapıt çeşitli ayrıştırmalar ve bileştirmeler sonucunda oluşmuş bir bileşimdir. Bu bileşimi kuran bileşenler çok çeşitli ve çok karmaşık bir görünüm ortaya koyar. Demek ki sanatçı yoktan var eden kişi değildir, tersine vardan var eden kişidir. O, insan boyunda ya da daha doğrusu insanın algılayabileceği boyutlarda kuracağı yapıtını doğal gereci kullanarak oluşturacaktır.

Sanatçının dış dünyaya yönelişinde dönüştürücü, değiştirici, inceltici, yetkinleştirici ve insanlaştırıcı bir özellik vardır. Sanatın önemi burada kendini gösterir. Sanatçı doğayı kavramak, ondaki birtakım özelliklerden giderek insanı anlatmak yolunda yoğun bir etkinlik içindedir. Sanatçının işi daha çok dünyayladır ya da sanatçının yöneldiği doğa salt cansız nesnelerin, bitkilerin ve hayvanların oluşturduğu kaba doğa değildir, insanla bütünleşmiş doğadır, dünyadır. Sanatçının yönelimi kurucu bir yönelimdir: O bir fikir ya da taslak çerçevesinde bir bileşim kurmaya eğilimlidir. Hiç de yan yana gelmez gibi duran değişik öğeler onun bileşiminde doğal denilebilecek bir bütün oluşturacaklardır. Bu çerçevede bileştirmeyi bir araya toplamak olarak belirleyebilir miyiz? Bileştirmek elbette bir araya toplamaktan daha çok bir şeydir. Bileştirmek özgün ya da özel bir yapı oluşturmaktır. Sanatçı birtakım öğeleri gelişigüzel bir biçimde bir araya getirerek kurabilir mi yapıtını?... Hiçbir gerçek bileşim, hiçbir yapıt toplama öğelerle kurulmuş değildir, rastgele oluşturulmuş değildir. Sanatta rastlantısal gibi duran pek çok oluşum köklü bir düşünce etkinliğinin ürünüdür. Her bileşim, sanat yapıtını düşünerek söylersek, bir fikrin gerçekleşmiş bir biçimidir. Önce fikir vardır, gerçekleştirilmesi gereken bir tasarım olarak vardır...

Her sanat yapıtı bir fikrin açınımdır ve fikir gerçekleşti mi yaratıcı zihin etkinliği o fikri en iyi biçimde dışlaştıracak bileşimi oluşturmaya yönelecektir. Sanatçı, bu yaratma ediminde bilincin koşullarına göre özel bir dünya ve özel bir bakış açısı oluşturur. O, dünyaya -ortak dünyamıza- kendi açısından bakar; her şeyi kendi dünyasının özellikleri çerçevesinde görür.

Kısacası sanatçının bakışı iyiden iyiye özelleşmiş bir bakıştır, yapıtın özgünlüğü de buradan gelir. Sanatsal anlamda yaratmak özgün bir biçim ya da özgün bir şema oluşturmaktır. Bu biçimin ya da şemanın başlıca niteliği duyumsal-duygusal-düşünsel düzeyde haz verici olmaktır...

(Afşar Timuçin, Estetik, s.197-199)

1. Yukarıdaki metinden hareketle sanatsal yaratıcılık kavramından ne anladığınızı anlatınız.
2. Size göre sanatsal yaratıcılığı etkileyen unsurlar nelerdir?

..... ■

2.3. SANAT ESERİ

Kesb-i kemâl, seyr-i cemâl iledir. (Güzelliğin seyri, insanı kemale erdirir.)

Anonim

Sanat eseri, insanlarda estetik haz ve duygular uyandırmak amacıyla sanatçı eliyle biçimlendirilmiş nesnedir. Sanat eserlerinin varoluş amacı, insanların estetik beğenisine hitap eden bir etki uyandırmaktır. Bu nedenle öncelikle estetik kaygının bir ürünü olarak varlık bulan sanat eserleri, birer estetik nesnedir.

Sanat eserleri; her sanatçının kendine özgü üslubunu, tekniğini, hayat anlayışını, duygu ve düşüncelerini, görüp yaşadıklarını ve kendisinde bıraktığı etkileri yansıtan özgün nitelikteki çalışmalardır. Sanatçı imzası taşıyan her yapıt [şiir, resim, heykel (Görsel 2.6), mimari yapı (Görsel 2.7), tezhip, minyatür vb.)], birer sanat eseri olarak kabul edilir. Bir ustalık ve hüner işi olan sanat eseri, sanatçının yaratıcı düşünme ve geniş hayal gücüne bağlı olarak bilinçli bir şekilde biçimlendirilmiş bir tasarımın ürünüdür.

Görsel 2.6: Bilinmeyen Bürokrat, Magnus Tomasson [Magnus Tamısın (?)], 1994, Reykjavik, İzlanda

■ **Görsel 2.7:** Haydar Aliyev Kültür Merkezi, Zaha Hadid [Zeha Hadîd (1950-2016)], 2013, Azerbaycan

Sanat eserinin izleyicide kalıcı etki uyandırmak gibi bir özelliği ve hedefi vardır. Bu etki, bir düşünceyi ve bir duyguyu uyandırmak biçimindedir. 18. yüzyıl ressamlarından **Joshua Reynolds** [Caşua Reynılds (1723-1792)] “Resimlerle dolu bir oda, düşüncelerle dolu bir odadır.” der (Görsel 2.8). Her büyük sanat eserinin böyle bir özelliğe sahip olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.

■ **Görsel 2.8:** Arşidük Leopold Brüksel’deki Resim Galerisinde, David Teniers [Deyvid Tenirs (1610-1690)], 1651, Viyana Güzel Sanatlar Müzesi, Avusturya

Sanatçının insanlarda, hayata ve olaylara karşı bir duyarlılık ve derinlik kazandırmaya yönelik çabası, eserlerinin etkileyici bir niteliğe sahip olmasını sağlar. Bunun için de eserlerinde duyuları, düşünceleri, duyguları ve hayal gücünü birlikte harekete geçirecek çok boyutlu bir kompozisyon kurar. Bu doğrultuda sanatçının ortaya koyduğu eser, etkisini büyük ölçüde insanların bu yetilerini birlikte harekete geçirebilme becerisine borçludur. Yalnızca duyulara ya da yalnızca düşünceye hitap eden bir sanat eseri; konu, malzeme, biçim ve anlatım bütünlüğündeki denge ve uyumu göz ardı ettiğinde beklenen etkiyi uyandırmada yetersiz kalacaktır.

Sanatçının konu, malzeme ve tekniğinin kaynağı, içinde yaşadığı toplumdur (Görsel 2.9). Kişisel yetenekleri ve mizacının yanı sıra sanatçının içinde yetiştiği toplumun hayat felsefesi, ahlak ve din gibi değerler manzumesi sanatına şekil verir. Bu anlamda sanat eseri, sanatçının mizacının ifadesi olduğu kadar o toplumun ruhunu da yansıtır.

■ Görsel 2.9: İsimsiz, Ahmet Yakupoğlu (1920-2016), 1952, Özel Koleksiyon

Sanattan kimi zaman toplumsal değerleri en incelikli biçimde işleyerek kalıcı bir etki uyandırması beklenmiştir. Sanatın ancak insana ve topluma dair bir sorumluluk üstlenmesi durumunda anlam kazanacağını savunan “Sanat, toplum içindir.” düşüncesinin önde gelen temsilcilerinden **Tolstoy** bu konuda şunu söyler: “Bir eserin bütün insanlığa yararlı olması için iyi ve kötüyü ayırması, güzel ve anlaşılabilir olması gerekmektedir. Sanat, ancak belli bir sınıf için değil, büyük kitleler için yarar sağladığı zaman sözü edilebilir bir değere ulaşır.”

Kendisiyle anlam ve biçim kazandığı kültürün sonraki kuşaklara aktarılması ve yapıldığı dönemin özelliklerini yansıtması, sanat eserlerini önemli kılan hususlardır. Her sanat eseri, ister yaşanmış bir olayı betimleme amacıyla yapılmış olsun ister hiçbir ger-

çeklik taşımayan bir hayal gücü ürünü olsun her halükârda sanatçının içinde yaşadığı toplumun, kültürün etkilerini ve izlerini yansıtır. Bu özelliği ile sanat eserleri tarihsel

ve sosyolojik anlamda bize ait olduğu toplum hakkında bilgi ve fikir sahibi olmamızı sağlayan bir belge değeri de taşır (Görsel 2.10).

Görsel 2.10: Kanuni Sultan Süleyman'ın Tahta Çıkma Töreni, Süleymannâme, Matrakçı Nasuh, 1517

Herhangi bir nesne ile sanat eseri arasında ayırt edici bazı nitelikler bulunur. Bunlar her türden sanat eserini içeren genel niteliklerdir. Bir nesneye sanat eseri vasfı kazandıran başlıca özellikler şunlardır:

1. Sanat eseri, estetik tavrın bir ürünü olarak doğar. Bu nedenle sanat eserleri, birer estetik nesnedir.
2. Sanat eseri, sanatçının özgün nitelikte bir çalışması olarak doğar. Sanatçı; tabiat ve olaylar karşısında hissettiklerini, hayallerini, kendine özgü fikirleri ve zihninde tasarladığı biçimleri sanat eseri olarak ortaya koyar.
3. Sanat eseri tektir, benzersizdir. Taklit niteliği taşıyan ya da bir eserin kopyası olan nesneler, sanat eseri değeri taşımaz.
4. Duyulara hitap edebilmek ve bir etki uyandırabilmek için sanat eserinde biçim ve içeriğin uyumu önemlidir.
5. Sanat eserleri evrenseldir, yani tüm insanlığın ortak değeridir.

Her sanat eseri, çağının çocuğu ve çoğu zaman duygularımızın kaynağıdır. Bundan da anlaşıldığı gibi uygarlığın her dönemi, asla tekrarlanamayacak olan, kendine özgü bir sanat meydana getirir. Geçmişin sanat ilkelerini canlandırma çabaları en fazla ölü bir sanat doğurur. Eski Yunanlılar gibi yaşamamız ve hissetmemiz olanaksızdır. Aynı şekilde, heykelde Yunan metotlarını takip etmeye çalışanlar, yalnızca bir form benzerliği elde ederler; eser sonsuza değin ruhsuz kalır. Böylesi bir taklidin maymunun yaptığı taklitten farkı yoktur.

Wassily Kandinsky

2.4. SANAT ALICISI

■ Görsel 2.11: Resim sergisi ve sanat alıcısı

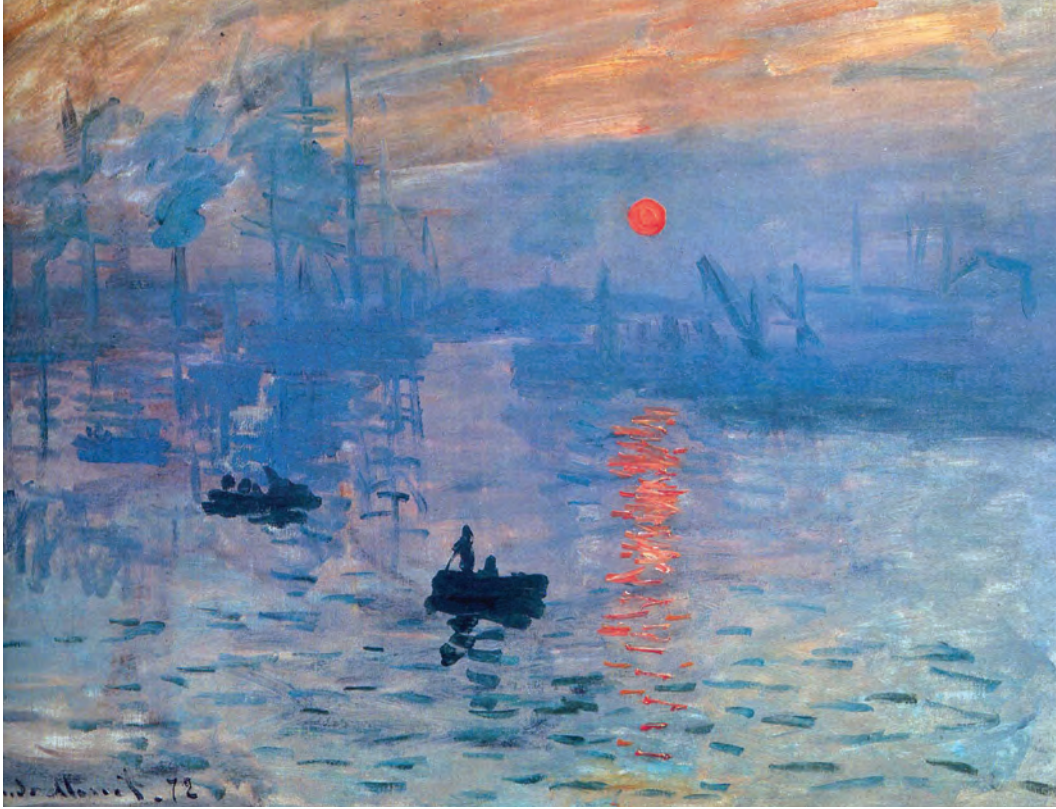
Sanatçı ve sanat eserinden sonra sanat olgusunun üçüncü temel unsuru sanat alıcısıdır (Görsel 2.11). Sanat alıcısı, estetik bir tavırla sanat eserine yönelen ve bu yöneliminin sonucunda estetik anlamda bir haz duyan kişidir. Diğer bir deyişle estetik öznedir. Sanat eserinin bir tarafında ona biçim veren sanatçı, öbür tarafında da onu seyreden ya da dinleyen alımlayıcı bulunur. Bu yönüyle sanat eseri, sanatçı ile izleyici arasındaki iletişimin nesnesidir.

Sanat eseri, kendisine estetik bir tavırla yönelen ve onu algılayan sanat alıcısı ile anlam kazanır. Göz kamaştırıcı bir manzara resmi, zarafetle işlenmiş bir tezhip çalışması ya da etkileyici bir konser (Görsel 2.12) izleyicide estetik bir zevk ve heyecan uyandırır. Beğenilme ve estetik haz uyandırma, sanat eserinin dolayısıyla sanatçının gayesidir.

■ Görsel 2.12: Konser ve izleyiciler

Her sanat eseri, her izleyicide ve dönemde aynı etkiyi uyandırmaz. Bunun da çeşitli nedenleri vardır. Ya eserin kendisinden kaynaklanan nedenlerdir bunlar ya da izleyiciden ve toplumdan kaynaklanan nedenlerdir. **Claude Monet**'nin [Kulod Mone (1840-1926)] ilk sergilendiği zamanlarda kabul görmemiş hatta sanat eleştirmenlerince alaya alınmış olan “İzlenim (İmpression)” adlı tablosu (Görsel 2.13), dönemin sanat standartlarının dışında görülmüş ancak sonraki yıllarda başyapıtlar arasında kabul edilmiştir.

■ Görsel 2.13: İzlenim: Gün Doğumu, Claude Monet, 1873, Marmottan Müzesi, Paris, Fransa

Franz Kafka'nın, sağlığında pek ilgi görmemiş olan romanları ancak yazarının ölümünden sonraki yıllarda değer görmüştür. Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın yol açtığı bunalım ve çaresizlik atmosferinde Kafka'nın eserleri yeniden ele alınmış ve büyük kabul görmüştür.

Sanat eserinin algılanmasında ve beğeniye ilişkin takdirinde hem bireysel farklılıkların etkisi vardır hem de toplumsal değerlerin. Toplumsal değerlerin sanatın şekillenmesinde olduğu gibi izleyici üzerinde de büyük etkisi vardır. Kişiliğimiz büyük ölçüde içinde yaşadığımız kültürel değerlerce şekillenirken beğenilerimiz ve zevk anlayışımız da bu çerçevede gelişir. Bu nedenle nasıl ki sanatçı ve eseri toplumsal değerlerin etkisini üzerinde taşıyorsa izleyici de aynı etkiyi üzerinde taşır. Duyup dinlemeye alıştığımız müzikler, bizim zevkimizi büyük ölçüde belirler. Yaşadığımız bölgeye ait yöresel türküler bizde oluşmuş duyguların ve kimi değerlerin ifadesi olarak vazgeçilmezdir. Yine yaşadığımız bölgeye özgü olan halk oyunları ve yaygın olarak kullanılan enstrümanın sesi diğerlerine göre bize daha hoş gelir. Örneğin bir Karadenizli için kemençe eşliğinde oynanan horon, Ege Bölgesi insanı için de davul zurna eşliğinde oynanan zeybek, genellikle diğer halk oyunlarından daha etkileyicidir. Benzer biçimde, bir İtalyan için 16. yüzyılda Roma'da kilise müziği olarak doğup gelişen oratoryonun Amerika'da yaşayan Afrika kökenli insanlar arasında doğup yayılan cazdan daha etkileyici olduğunu söyleyebiliriz.

“Bir resmin anlamı ve bizde uyandıracağı etki, o resimden önce veya o resimden sonra ne gördüğümüze, hangi bağlam içinde resme baktığınıza göre değişebilir.” **John Berger**’ın [Can Börgir (1926-2017)] “Görme Biçimleri” adlı kitabında dile getirdiği bu düşünce, **Kant**’ın algılama konusundaki düşüncesiyle büyük ölçüde benzerlik taşır. Kant’a göre varlıkları olduğu gibi değil, istediğimiz biçimde algılarız. Algılarımız, sadece uyarının (objenin) özelliğine bağlı değildir; bulunduğumuz ortama, önceki tecrübelerimize, o andaki duygularımıza, beklentilerimize de bağlıdır. Sanat ve estetik açısından bu husus, izleyiciyle ilgili bireysel ve psikolojik faktörün önemini vurgular. Ayrıca eğitim seviyesi ve kültürel donanım gibi etkenler de estetik beğeniye ilişkin bireysel farklılıkların sebepleri arasında yer alır.

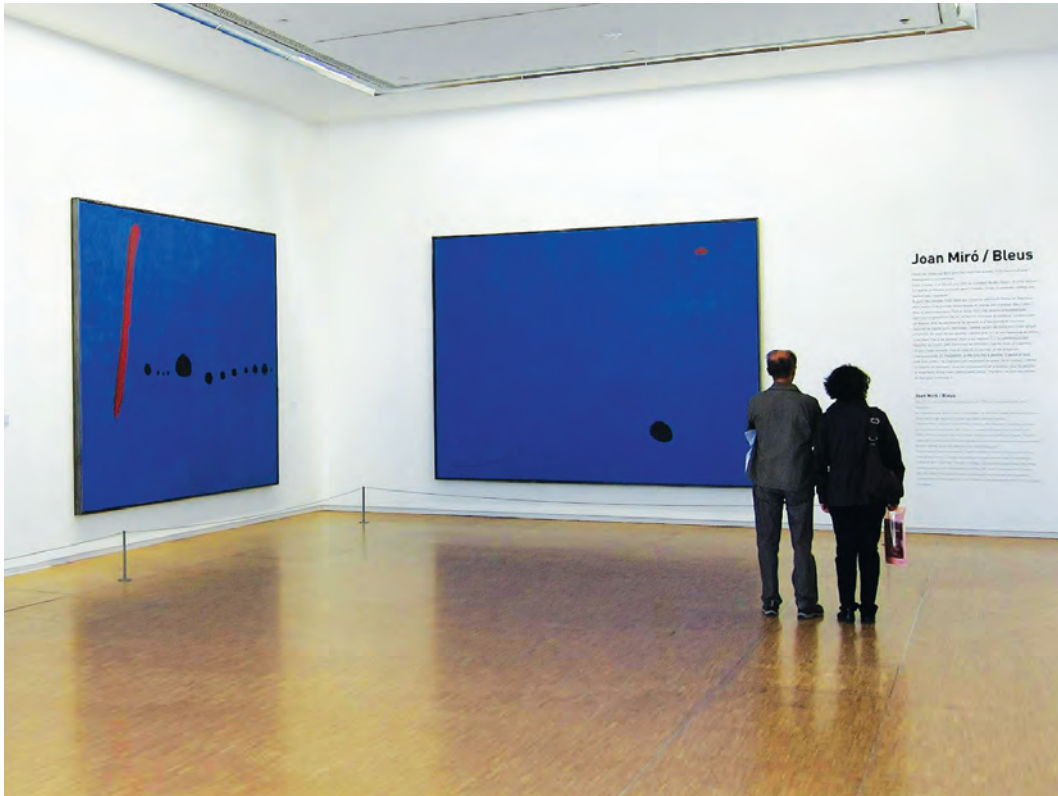

ETKİNLİK

Resimlerimden herkesin kendine göre bir anlam çıkartma olasılığını dışlamıyorum. Bir iş adamının işiyle ilgili bir yol, bir öğrencinin herhangi bir sorununa yanıt bulabileceğini düşünüyorum. Resmin vereceği yanıtın türü çok geneldir ve her çeşit alanda uygulanabilir.

Joan Miro [Huan Miro (1893-1983)]

1. J. Miro’nun yukarıdaki düşüncesi sizce her türden sanat eseri için geçerli olabilir mi? Sebebini söyleyiniz.
2. J. Miro’ya ait 2.14 numaralı görselde yer alan resimler sizde ne tür anlamlar uyandırıyor? Söyleyiniz.

Görsel 2.14: J. Miro’nun “Maviler” sergisi, 2012, Pompidou Merkezi, Paris, Fransa

DERS DIŞI ETKİNLİK

1. Gerçekçi ve soyut nitelikte yapılmış, yerli ve Batılı ressamlara ait onar adet resim seçiniz (5'i yerli 5'i Batılı ressamlara ait toplam 10 adet gerçekçi resim ile 5'i yerli 5'i Batılı ressamlara ait toplam 10 adet soyut resim.).
2. Seçtiğiniz resimleri aile, mahalle gibi yakın çevrenize gösterip aşağıdaki soruları sorarak aldığınız cevapları not ediniz.
 - a) En çok beğendiğiniz ilk üç resmi sıralayınız.
 - b) Bu resimleri neden beğendiğinizi söyleyiniz.
 - c) En az beğendiğiniz ya da hiç beğenmediğiniz resimlerin üçünü sırayla söyleyiniz.
 - ç) Bu resimleri neden beğenmediğinizi söyleyiniz.
3. Aldığınız ve not ettiğiniz cevaplardan hareketle ne tür resimlerin (gerçekçi-soyut) ve daha çok hangi ressamlara ait (yerli-Batılı) resimlerin tercih edildiğini sebepleriyle değerlendirip yorumlayınız.
4. Elde ettiğiniz sonuçları ve yaptığınız değerlendirmeleri sınıfınızda paylaşınız.

OKUMA PARÇASI

ÖZDEŞLEYİM

Gündelik yaşam içinde biz, bizi çevreleyen nesnelerle ilgi içine gireriz. Bu ilgi kimi zaman özel türden bir duygu ilgisi niteliği elde eder. Böyle bir duygu ilgisi içinde nesneler ile aramızda duygusallığa dayalı, nesnelerle bir özdeş olma süreci doğar. Bu süreç, nesnelerle aramızda bir duygu birliğini, daha doğrusu bizim nesnelere duygusallık yüklememizle oluşur. Bunun sonunda, nesneler tıpkı bizim gibi duygusal bir canlılık kazanırlar. Sözeliliő, dalgalı bir denize bakıp “azgın, coőkun deniz”; yalçın kayalı dağ doruklarına bakıp “mağrur dağ başları” deriz, yine bu ilgi içinde, “őirin bir evden”, “albenisi olan” bir arabadan söz açarız. Nesnelere yüklemiş olduğumuz bu nitelikler; azgınlık, coőkunluk, őirinlik, albenisi olmak, vb. bütün bunlar bize ait, bizim ruhsal yaşamımıza ait niteliklerdir. Deniz ne azgındır, ne coőkundur. Azgınlık ve coőkunluk, bizim ruhsal yaşamımıza aittir. Ama biz kendi ruhsal yaşamımızda, kendi duygularımızda bulduğumuz bu niteliği dalgalı bir denize yükleriz.

Dağ başları elbette mağrur değildir ama biz kendi duygularımızda bulduğumuz bu niteliği yüksek dağlara da yükleriz. Bütün bu örneklere bakılırsa biz kendi ruhsal-duygusal yaşamımızla bizim dışımızda bulunan bu nesneler arasında içten bir ilgi kuruyor ve kendi duygularımızda bulduğumuz coőkunluk, őirinlik, mağrurluk gibi nitelikleri nesnelere aktarıyor ve sonra sanki bu nesneler bu niteliklere sahip imişler gibi onları bize ait bu nitelikler içinde kavırıyoruz, onları bize ait bu nitelikleriyle yaşıyoruz. Böyle bir yaşama, nesneleri duygusallık içinde kavrama, nesneleri duygusallık içinde içinden yaşama özdeşleyim olayını dile getirir.

Gerçekten de özdeşleyim olayında biz, nesneleri içinden kavrar ve yaşarız. Ama nesnelerde kavradığımız ve yaşadığımız şey, nesnenin kendisi değil, nesneye yüklediğimiz kendi duygularımızdır. Bu, şunu gösteriyor ki biz nesnelerle aramızda bir özdeşlik ilgisi kuruyor, kendimize ait duyguları nesnelere yükleyerek sanki onlarla özdeşleşiyoruz. İşte, nesnelerle böyle duygusal bir özdeşlik ilgisi kurmaya özdeşleyim olayı denir.

(İsmail Tunalı, Estetik, s.40-41)

2.5. SANATIN SINIFLANDIRILMASI

■ Görsel 2.15: Çeşitli sanat etkinlikleri

Sanat olarak adlandırılan etkinlikler (Görsel 2.15), pratik sanatlar (zanaat) ve güzel sanatlar olmak üzere iki ana başlıkta toplanır. Bu ayrıma göre güzel sanatlar, öncelikle insanlarda salt estetik duygular uyandırma amacı taşıırken zanaat olarak nitelendirilen pratik sanatların öncelikli amacı, üretilen nesnelerin işlevselliği yani ihtiyaçları karşılama yeterliliğidir.

Sonraki sayfalarda daha ayrıntılı olarak ele alacağımız bakırcılık, demircilik, terzilik, marangozluk gibi belli ihtiyaçların karşılanmasına yönelik nesnelerin üretildiği zanaatlar pratik sanatlar olarak nitelendirilir.

Güzel sanatların özellikleri, kullanılan malzeme ve teknikler açısından kendi içinde şu şekilde sınıflandırılır:

- 1. Yüzey Sanatları:** Kâğıt, tuval, duvar, cam, deri, kumaş gibi yüzeylere uygulanan iki boyutlu sanat etkinlikleridir.
- 2. Hacim Sanatları:** Ana malzemesi; mermer, taş, ağaç, toprak ve maden olan üç boyutlu çalışmalardır.
- 3. Mekân Sanatları:** İç veya dış mekân düzenlemesine yönelik çalışmalardır.
- 4. Dil Sanatları:** Edebiyat türlerini kapsar.
- 5. Ses Sanatları:** Kulağa hitap eden sanatlardır.
- 6. Hareket Sanatları:** İnsan bedeniyle belli hareketlerin bir düzen (koreografi) içerisinde yapılmasına dayalı sanatlardır.
- 7. Dramatik Sanatlar:** Belli bir konunun veya olayın canlandırma yoluyla etkili bir biçimde anlatımına dayanan sanatlardır.

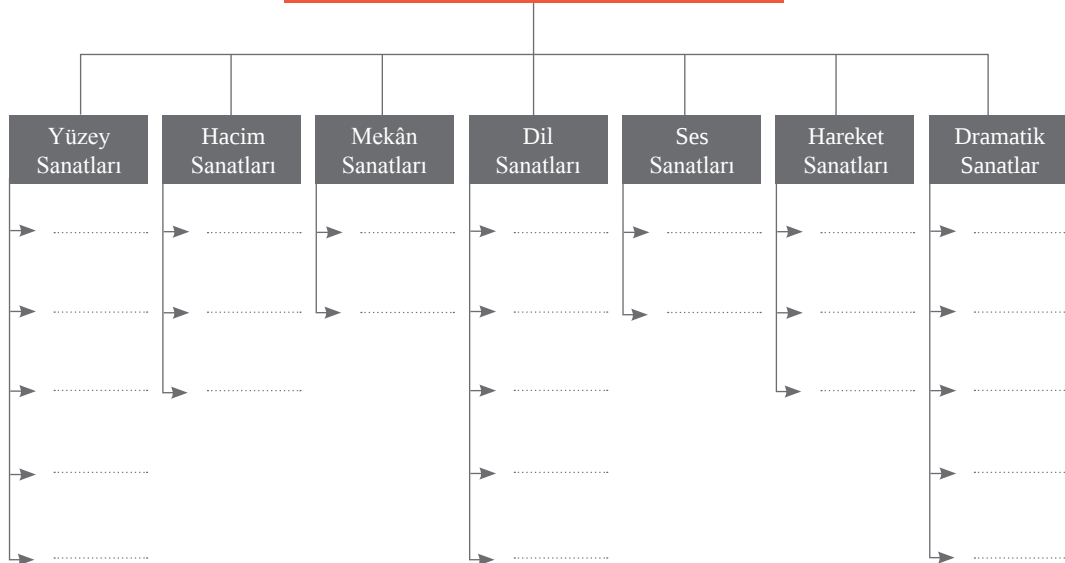

ETKİNLİK

Aşağıda adı verilen sanat dallarını tabloya yerleştiriniz.

• halk müziği	• tiyatro	• grafik
• fotoğraf	• mimari	• kukla
• gölge oyunu	• bale	• minyatür
• heykel	• opera	• tiyatro metni
• hikâye	• peyzaj mimarisi	• klasik müzik
• pandomim	• roman	• resim
• kabartma (rölyef)	• dans	• film senaryosu
• seramik	• şiir	
• sinema	• batık	

GÜZEL SANATLAR

2.6. GÜZEL SANATLAR

Güzel sanatlar; insanlarda güzellik, haz ve coşku gibi estetik etkiler uyandıran; izleyicinin duygu ve düşünce dünyasını etkileme gücüne sahip sanat etkinlikleridir. İnsanın düşünce, duygu ve hayallerini; çizgi, renk, ses, söz, ritim ve çeşitli malzemeler ile etkili bir biçimde anlatması, güzel sanatları ifade eder.

Güzel sanatlar, ilk çağlardan bu yana insanların iç dünyasını yansıttığı resim ve desenler ile çeşitli nesnelerin biçimlendirilmesi gibi etkinliklerle başlamış; zaman içinde ortaya konulan yeniliklerin yanında özellikle de bilim ve teknolojinin etkisiyle büyük gelişmeler kaydetmiş ve bugünkü yetkinliğine ulaşmıştır.

Güzel sanatlar arasında yapılan sınıflandırmada yer alan yüzey, hacim ve mekân sanatları öncelikle göze hitap eden sanatlardır. Bu nedenle *görsel sanatlar* olarak da adlandırılırlar.

Kulağa hitap eden ses sanatları, işitsel (fonetik) sanatlar olarak adlandırılır. İşitsel sanatlarda estetik anlamda sesin etkili kullanımı önemlidir. Hareketli sanatlar ile dramatik sanatlar ise hem göze hem de kulağa hitap etmesi sebebiyle karma sanatlar olarak adlandırılmaktadır. Karma sanatlar, görüntünün ve sesin birbiriyle uyumlu bir bütünlük içinde kullanımına dayanır.

1. Görsel (Plastik) Sanatlar

Görsel sanatlar, şekil verilebilen malzemelerle biçim, renk, boyut veya derinliğe sahip ürünlerin ortaya konulduğu sanatlar olup “plastik sanatlar” olarak da adlandırılır.

Kâğıt, tuval, duvar, cam, deri, kumaş gibi yüzeyler üzerine uygulanan *resim*, *fotoğraf*, *grafik*, *tekstil* gibi iki boyutlu sanat çalışmaları ile kil, alçı, taş, ağaç, maden gibi biçimlendirilebilen (plastik niteliğe sahip) malzemelerle oluşturulan *heykel* ve *seramik* gibi üç boyutlu sanat etkinlikleri görsel sanatlar arasında yer alır. Saray, müze, cami, kilise gibi yapıların işlevselliği kadar estetik bir niteliğe sahip olması amacını taşıyan mimari de yine görsel sanatlar arasında yer alır.

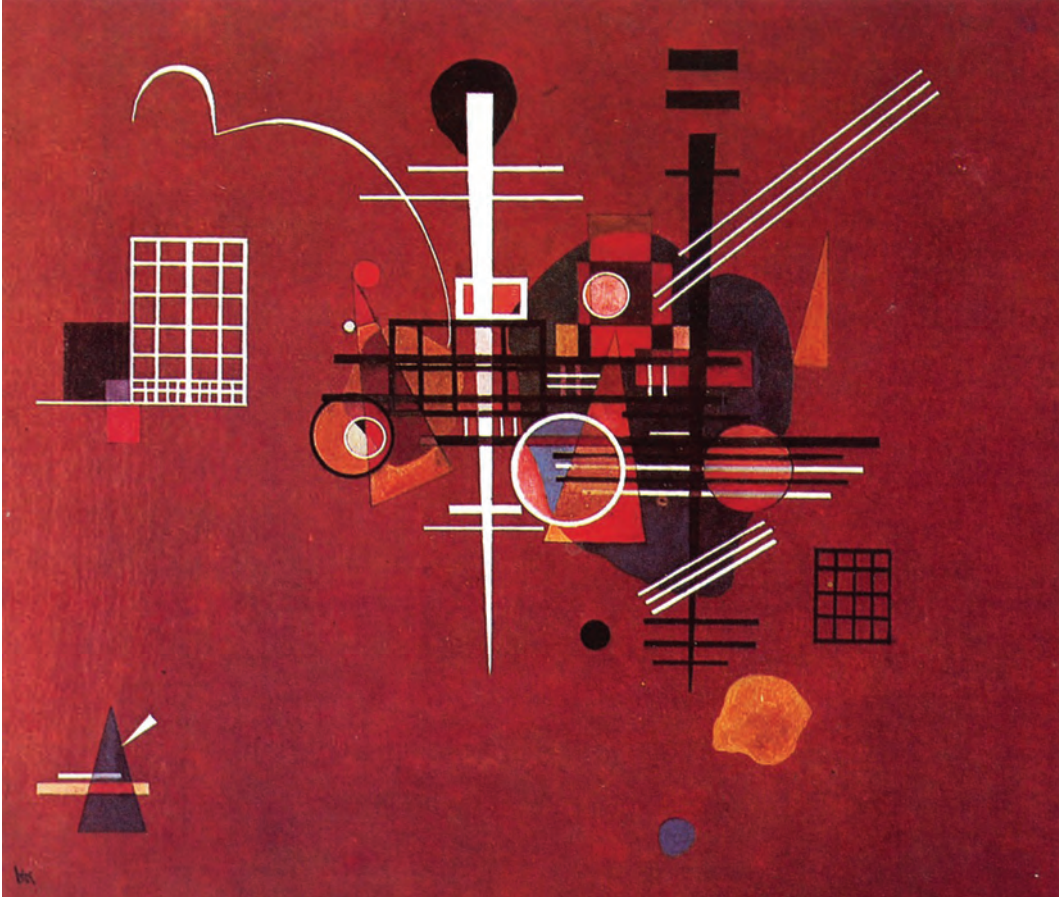
Resim: Tarih öncesi dönemlere dayanan, en eski sanatlardan biri olan resim, duygu ve düşüncelerin belli estetik kurallar çerçevesinde çeşitli renk ve tonlarla kâğıt, bez, mukavva gibi zeminler üzerine işlenmesidir. Resimde önemli olan duygu ve düşüncelerin estetik bir biçimde anlatılmasıdır. Kullanılacak yöntem, malzeme, araç ve boya işlenecek konuya göre seçilir. Resim sanatında farklı toplum ve çağlarda malzeme, konu, yapılaş amacı açısından coğrafi, kültürel, dinsel farklılıklardan kaynaklanan zengin bir çeşitliliğe rastlamaktayız.

Resim sanatı, konularına göre natürmort (cansız doğa resimleri), peyzaj (manzara), portre, enteriyör (bina-ev içi resim), janr (günlük hayatı anlatan resim), soyut resim (abstre) ve figür (insan ve hayvan tasvirleri) olarak sınıflandırılırken kullanılan malzemeye göre de sulu boya, yağlı boya, guaj, pastel, fresk (renkli duvar resimleri), tempera (yumurta, bal kullanılan resimler) olarak sınıflandırılır.

Fotoğraf makinesinin icadı, resim sanatı için önemli bir dönüm noktasıdır. Fotoğraf makinesinin gerçekliği aktarma imkânı sunması, başta portre olmak üzere bazı resim türlerini olumsuz etkilerken bir yandan resim sanatında yeni arayışların doğmasına yol açmış diğer yandan da ışık-gölge, bütünlük, renk, orantı gibi konularda kazandırdığı teknik imkânlar sayesinde resim sanatının yeni boyutlar kazanmasında büyük rol oynamıştır.

Çağdaş resimde, taklit (mimesis) düşüncesinin yerini büyük ölçüde, en açık örneklerini

soyut resimde gördüğümüz üzere gerçeklik kaygısından bağımsız resim anlayışı almış bulunuyor (Görsel 2.16).

■ Görsel 2.16: Mat Kırmızı, Kandinsky, 1927, Özel Koleksiyon

Fotoğraf: Fotoğraf sanatı bugün, kitlelere ulaşabilme ve çarpıcı etkiler uyandırabilme noktasında en etkili görsel sanatlar arasında yer almaktadır. Tarihe tanıklık etmiş ve dünya kamuoyunda büyük duyarlılık uyandırmış fotoğraflar, ciltler dolusu kitapların ya da saatlerce süren konuşmaların başaramadığını başarmıştır (Görsel 2.17).

■ Görsel 2.17: Gıda Kampına Doğru Sürünerek Giden Çocuk, Kevin Carter [Kevin Kartır (1960-1994)], 1994

Heykel: Bir düşünceyi ya da hareketi mermer, tunç, bronz gibi malzemelerle üç boyutlu olarak ifade etme sanatı olan heykelde (Görsel 2.18) bugün soyut ve kinetik (Görsel 2.19) gibi yeni uygulamalar sergilenmektedir.

■ **Görsel 2.18:** Düşünen Adam, Auguste Rodin [Ogüst Roden (1840-1917)], 1904, Rodin Müzesi, Paris, Fransa

■ **Görsel 2.19:** Yüz Hakkında, Anthony Howe [Entini Hav (1954 -...)], 2012, Özel Koleksiyon, ABD

Seramik: Seramik en basit tarifiyle “çok yüksek sıcaklıkta pişirilmiş toprak” demektir. Toprağın su ve ateş ile şekil bulduğu seramik, en eski sanatlardan birisi olarak günümüze dek varlığını sürdürmüştür (Görsel 2.20). Seramik, tarihin en eski dönemlerinden bu yana su kabı, vazo, çanak, çömlek, süs eşyası ya da oyuncak olarak hayatın farklı alanlarında varlık bulmuştur. Günümüzde hayal gücü, çağrışımlar ve sanatçıların özgün fikirleri görsellik açısından seramik sanatına yeni açılımlar kazandırmıştır (Görsel 2.21).

■ **Görsel 2.20:** Seramik vazo

■ **Görsel 2.21:** İsimsiz, (ahşap görünümlü seramik çalışma), David White [Deyvid Vayt (1977-...)]

Grafik: Güzel sanatlar içinde uygulama alanı en geniş olan grafik; resimle yazının birlikte kullanıldığı, izleyiciyi etkilemeye yönelik bir görsel iletişim sanatıdır. İllüstrasyon, 3D animasyon, pixel art (piksel art), tipografi (Görsel 2.22), afiş, logo (Görsel 2.23), broşür, pano, kutu, ambalaj, multimedya ve web tasarımı gibi farklı uygulama alanlarına sahip olan grafik sanatıyla hayatın her sahasında karşılaşmaktayız. Grafik sanatı, görsel etkiyi en iyi biçimde oluşturabilmek için tasarım becerisinin yanında teknoloji kullanımı, psikoloji (algı, etkileme vs.) ve genel kültür gibi çok yönlü bir birikime sahip olmayı gerektirir.

■ Görsel 2.22: Tipografi örneği

■ Görsel 2.23: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı logosu

Tekstil: Günümüzde lif sanatı (fiber art) olarak da adlandırılan tekstil sanatı; dokuma, baskı (yazma), örme ve işleme (nakış) gibi farklı uygulamaları içerip kendi içinde de zengin bir çeşitliliğe sahiptir (Görsel 2.24).

■ Görsel 2.24: Tekstil sanatına ait çeşitli örnekler

2. İşitsel (Fonetik) Sanatlar

Kulağa hitap eden ve ana malzemesi “ses” ve “söz” olan sanatlardır. Şiir ve müzik, fonetik sanatlardır. Her biri farklı türden etkiler uyandıran şiir türleri şunlardır: Lirik (duygusal temalı), epik (savaş, kahramanlık temalı), didaktik (fikir ve bilgi temalı), pastoral (doğa temalı), satirik (eleştiri, hiciv temalı) ve dramatik (tiyatroda kullanılan) şiir. Müzik ise klasik, halk, caz gibi türlere ayrılabilir.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Şiir ile müzik arasında, güfte (şarkı sözü), beste bağlamında çoğu zaman bir ilişki bulunmaktadır. Birçok şarkı, şiirlerin bestelenmiş hâlidir. Siz de bu özelliğe sahip olan şarkıları araştırıp bulunuz. Şiirin saf hâliyle bestelenmiş hâli arasında karşılaştırma yapınız ve hangisini daha güzel bulduğunuzu söyleyiniz.

3. Karma Sanatlar

Hem görsel hem de işitsel (fonetik) unsurların birlikte kullanıldığı sanatlardır. Karma sanatlar; tiyatro, sinema, opera, bale, dans ve pandomim (Görsel 2.25) gibi etkinlikleri içerir.

Belli bir konunun veya olayın canlandırma yoluyla etkili bir biçimde anlatımına dayanan tiyatro, sinema, opera (Görsel 2.26), gölge oyunu ve kukla *dramatik sanatlar* olarak adlandırılır.

Görsel 2.25: Pantomim

Görsel 2.26: Opera gösterisi

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Karma sanatlar arasında, hem görsel hem de işitsel sanatları en etkili biçimde sentezleyip uygulayan sanat dalı sizce hangisidir? Sebebini söyleyiniz.

OKUMA PARÇASI

Görsel 2.27: Kahramanmaraş'ta bulunan, MS 300-400 yıllarına ait Germanicia (Germenişya) Antik Kenti'nin mozaiklerinden bir bölüm

Sanat, insanlık uygarlığı ile yaşıttır fakat onları gruplama, hayat ve kültür düzenimiz içinde ifade etme âdetlerimiz epey yenidir. Bu gerçek, ilk bakışta görüldüğü kadar garip değildir. Din, felsefe ya da bilimde olduğu gibi tarih içerisinde sanatların yalnızca içerik ve üslupları değil, birbiriyle ilişkileri ile kültürde konumlandıkları yer de değişir. Bizim tanıdığımız beş güzel sanat sistemi (resim, heykel, mimarlık, müzik ve şiir) on sekizinci yüzyılda oluşmakla kalmaz, aynı zamanda o dönemin kültürü ile toplumsal koşullarını da yansıtır. Başka dönem ve yerlere baktığımızda çeşitli sanatların statüsünün, bağlantı ve alt bölünmelerinin çok farklı olduğunu görürüz.

Kültür tarihinde romanın, enstrümantal müziğin ya da tuval resminin var olmadığı veya hiç önem taşımadığı dönemler vardır. Öte yanda sone türü ve destan, vitray ve mozaik (Görsel 2.27), duvar resmi ve goblen resim, kabartma ve çömlekçilik farklı dönemlerde bir bakıma bugün olmadıkları gibi “önde gelen” sanatlar idi.

Öte yanda sinema, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl estetikçilerinin sisteminde yeri olmayan yeni tekniklerin yeni sanatsal ifadeleri doğurmasına iyi bir örnektir. Sanatın tüm branşlarının yükselişinden olduğu gibi düşüşünden de söz edebiliriz. Sanatlar da doğar ve ölür.

[Oskar Kristeller (Oskar Kristela), Modern Sanat Sistemi, s. 62]

2.7. GELENEKLİ SANATLAR

■ Görsel 2.28: Gelenekli sanatlar

Kültürel değerler, en iyi ifadesini ve temsilini sanatta bulur. Bu nedenle toplumsal açıdan sanat, kültürü ayakta tutan ve ona zenginlik kazandıran vazgeçilmez bir değere sahiptir. Geleneksel Türk sanatları olarak da bilinen gelenekli sanatlar, usta-çırak ilişkisi olarak bildiğimiz tecrübe aktarımı yoluyla kültürel değerlerimizin yeni nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Anadolu'nun tarih boyunca ev sahipliği yaptığı farklı uygarlıkların kültür mirasının ve köklü bir tarihsel birikimin meyvesi olarak günümüze dek ulaşmış gelenekli sanatlarımız; hat, tezhip, minyatür, ebru, cilt, katı', halı, kilim, keçe, çini, seramik, bakır, taş ve ahşap işleme sanatları gibi zengin bir çeşitliliğe sahiptir (Görsel 2.28).

Gelenekli sanatlardan birçoğu İslam kültürünün etkisiyle ortaya çıkmış ya da gelişmiştir. Cami mimarisinin gelişmesi ile çini, ahşap, cam, kalem işi, mermer, sedefkârlık gibi birçok sanat dalı gelişmiştir. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'in güzel bir yazıyla etkileyici bir biçimde yazılması amacıyla doğmuş olan hat sanatı ile birlikte yazıyı süsleme (tezyin) ve muhafaza etme amacını taşıyan tezhip, ebru ve cilt gibi birbirini tamamlayan sanatlar hayat bulmuştur.

“Kitap sanatları” olarak da bilinen hat, tezhip, ebru ve minyatür sanatları günümüzde ayrıca levhalar hâlinde hazırlanıp sergilenmekte ve mekân süslemelerinde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Gelenekli sanatlarımız, zengin ve köklü bir birikimin nesilden nesile geliştirilerek aktarılmasıyla günümüze ulaşmıştır. Özellikle Osmanlı Dönemi, gelenekli sanatların mükemmel örneklerinin verildiği dönemdir.

Hat Sanatı (Hüsnühat): Arap yazısını estetik ölçülere uyarak güzel bir şekilde yazma sanatı olan hat sanatının Batı dillerindeki karşılığı kaligrafidir. Osmanlı Dönemi’nde zirvesine ulaşmış olan hat sanatı (Görsel 2.29), günümüzde kitap sanatlarından başka, mimari, tekstil, maden, ahşap ve taş işçiliği gibi sanatlarda da kullanılarak geniş bir uygulama sahasına ulaşmıştır. Osmanlıda hüsnühat sahasında her biri ekol olmuş hattatlardan bazıları şunlardır: **Ahmet Karahisari** (1468-1566), **Hafız Osman** (1642-1698), **Mustafa Rakım** (1757-1826), **Kazasker Mustafa İzzet Efendi** (1801-1876). Cumhuriyet Dönemi’nde ise **Kemal Batanay** (1893-1981), **Hamid Aytaç** (1891-1982), **Halim Özyazıcı** (1898-1964), **Emin Barın** (1913-1987) ve **Mahmut Bedrettin Yazır** (1895-1952).

Ressam Hasan Kavruk, çıktığı Avrupa seyahatlerinin birinde Picasso’nun Paris’teki atölyesine uğrar. İzin verirse atölyesinde çalışarak kendisinden bir şeyler öğrenmek istediğini belirtir. Bunun üzerine Picasso,

— Sen Türk’sün değil mi, der ve ekler:

— Biz, bugün sanatta sizin eski hattatlarınızın yaptıklarını yapmaya çalışıyoruz. Sen hemen memleketine dön ve kendi hat sanatını incele.

■ Görsel 2.29: Bursa Ulu Camii hat levhaları

Minyatür: El yazması kitaplarda, anlatılan konuyu açıklamak amacıyla yapılan küçük resimlerdir (Görsel 2.30). Minyatürler; ışık, gölge, perspektif özelliği taşımayan resimlerdir. Minyatür sözcüğü Batı dillerinde nesnelerin küçük boyutlardaki örneği anlamında kullanılır. Uzak Doğu'dan (Görsel 2.31) Batı'ya uzanan geniş bir coğrafyada yayılan minyatür sanatı, yaklaşık 5 bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Osmanlıda minyatür sanatı; tasvir veya nakış, bu sanatları icra eden ustalar ise *musavvir* veya *nakkaş* olarak adlandırılmıştır. Osmanlı minyatür sanatının en ünlüleri arasında **Matrakçı Nasuh** (1480-1564), **Nakkaş Osman** (16. yy), **Levnî** (1680-1732) gibi isimler yer alır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise **Süheyl Ünver** (1898-1986) ve **Nusret Çolpan** (1952-2008) minyatür sanatının önde gelen isimleri arasında yer alır.

■ Görsel 2.30: Eski bir el yazması eserden minyatür örneği

■ Görsel 2.31: Japon minyatüründen bir örnek

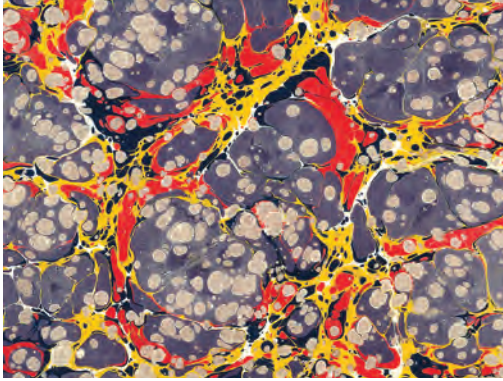
Tezhip: Arapça zeheb (altın) kökünden türetilen tezhip “altınlama, yaldızlama” anlamlarına gelir. Ezilerek fırçayla sürülecek hâle getirilmiş olan varak altın ve muhtelif renkte boyalarla yapılan bir bezeme sanatıdır. Tezhip sanatı, çoğunlukla stilize edilmiş

bitki formları ya da desenlerden oluşan tasarımlardır. Kur'an-ı Kerim (Görsel 2.32) ve el yazması eserler, hüsnühat levhaları, tuğra ve fermanlar tezhip sanatının en çok kullanıldığı alanlardır. Ayrıca mücevher kutuları, ahşap çekmeceler, kalem kutuları, kemikten ve fildişinden yapılmış nesnelerde de tezhip sanatı uygulanmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli tezhip sanatçıları (müzehhip) arasında **Süheyl Ünver** (1898-1986) ve **Muhsin Demironat** (1907-1983) öne çıkan isimlerdir.

Ebru: Ebru sanatı, kitre denilen malzeme ile yoğunlaştırılmış su üzerine serpilten boyaların şekillendirilmesi ve elde edilen şeklin kâğıt yüzeyine aktarılmasıdır. Ebru için kullanılan ana malzemeler; su, kitre, boya, öd, fırça, tekne ve kâğıttır. Genellikle hat sanatında ve cilt süslemede kullanılan ebru, günümüzde yaygın olarak müstakil levhalar hâlinde hazırlanmaktadır. **Necmeddin Okyay** (1883-1976) ve öğrencisi **Mustafa Düzgünman** (1920-1990) ebru sanatının Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden canlanmasını sağlayan en önemli isimlerdir (Görsel 2.33).

■ Görsel 2.32: Kur'an-ı Kerim tezhip örneği

■ Görsel 2.33: Ebru, Mustafa Düzgünman

■ Görsel 2.34: Halı örneği

Yaygı, namazlık, minder, torba, heybe gibi muhtelif kullanım alanları bulunan halı (Görsel 2.34), kilim ve keçe sanatları da günümüzde varlığını sürdüren gelenekli sanatlarımız arasında yer alır.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Bir arkadaşınızla birlikte, çevrenizde bulunan tarihî bir yapıyı (cami, medrese, han, hamam vb.) inceleyerek bu yapıda gelenekli sanatlarımızdan hangilerinin uygulandığını tespit ediniz. Elde ettiğiniz bilgileri sınıfınızda paylaşınız.

2.8. SANAT VE ZANAAT

Tarih boyunca insanlarda estetik haz ve duygular uyandıran her türlü insan etkinliği, **sanat** olarak adlandırılmıştır. Hem resim, heykel, mimari, şiir, tiyatro gibi günümüzde güzel sanatlar olarak adlandırılan etkinlikleri hem de marangozluk, ayakkabıcılık, kuyumculuk, çömlekçilik, bakırcılık gibi günümüzde zanaat olarak adlandırılan etkinlikleri içine alan geniş kapsamlı sanat anlayışı büyük ölçüde 18. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Bu dönemden itibaren insanların birtakım maddi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gündelik yaşam nesnelerinin üretilmesini içeren zanaat ile herhangi bir kullanım amacı taşımaksızın insanlarda yalnızca estetik haz uyandırmaya yönelik etkinlikleri içeren ve daha çok güzel sanat anlamında kullanılan sanat ayrımına gidilmiştir. Sanayileşmenin yaygınlaşması ve teknolojinin gelişmesi, zanaatları büyük ölçüde olumsuz etkilemiştir. Nalbantlık, semercilik, demircilik, süpürgecilik ve saraçlık gibi birçok zanaat ya yok olmaya yüz tutmuş ya da yerini endüstriyel üretime bırakmıştır.

Sanatçı ile zanaatçı (zanaatkâr) arasındaki fark genellikle deha, yaratıcılık, özgünlük gibi özelliklere dayandırılmıştır. Sanatçı, bu özellikleri taşımasıyla vasıflandırılırken zanaatçı, usta-çırak ilişkisiyle yetişmiş, belli bir tecrübe ve el becerisi ile seri olarak yaptığı ürünleri satarak geçinen kişi olarak tanımlanmıştır. Burada vurgulanan husus, zanaatçının yaptığı işlerde deha ve özgünlüğün bulunmayışıdır.

Sanat ile zanaat arasında temelde şu farklar bulunur:

1. Zanaat; daha çok, yıllara dayanan tecrübe ve el becerisi ile tek tip ve standart üretime dönük bir iştir. Sanatta ise sürekli kendini aşma çabası ile farklı üslup ve biçimlerin yansıtılması esastır.
2. Her ikisinin de beceri ve ustalık gerektirmesine karşılık sanat, öncelikle bir zihinsel tasarım ustalığıdır; zanaat ise büyük ölçüde el ustalığıdır.
3. Zanaat, gündelik yaşam için gerekli olan ve belli bir ihtiyacı karşılamaya yönelik nesneleri üretip satma amacı taşır. Sanat ise her şeyden önce estetik bir kaygı ve insanlarda estetik haz uyandırma amacı taşır. Örneğin ahşap bir malzemeyi işleyerek kaşık, tepsisi, baston gibi eşyalar üretmek zanaat iken (Görsel 2.35) aynı ahşap malzemeyi işleyerek özgün bir çalışma ortaya koymak sanattır (Görsel 2.36).

■ Görsel 2.35: Devrek bastonu

4. Sanat eserleri, özgün ve tek olma özelliğine sahipken zanaat eserlerinde özgünlük söz konusu değildir. Zanaat eserlerinin benzerleri seri olarak üretilebilir. Sanat için orijinallik önemli bir nitelik iken zanaatta böyle bir nitelik aranmaz.
5. Zanaat, ustadan çırağa aktarılan geleneksel bilgi birikimine dayanırken sanat, büyük ölçüde bireysel yaratıcılığa dayanır.
6. Zanaatkâr, hazır kalıplara dayalı çok sayıda üretim yapar. Sanatçı ise hazır bir kalıp ya da şablon kullanmaz ve kendini tekrarlamaz. Onun her eseri benzersiz, özgün ve tektir.

Görsel 2.36: Ahşap Çerçeve, Darryl Cox [Derril Koks (1955-...)], 2015, Özel Koleksiyon

OKUMA PARÇASI

Güzel sanatlar dışında kalan kunduracılık, duvarcılık marangozluk vb. meslek dalları için bugün “zanaatkârlık” terimini kullanmaktayız. Fransızca ve İngilizcede bu tür işleri yapanlara “artist” değil, “artisan” denmektedir. Küçük çaptaki atölyelerde ustadan çırağa öğretilerek kazanılan bu beceri, daha geniş çaptaki fabrikalarda tekrarlandığı zaman ortaya endüstri olgusu çıkmaktadır.

Endüstriyel sanatlarla güzel sanatlar arasındaki ilişkileri şöylece sıralayabiliriz:

1. Endüstriyel sanatlar, genellikle ilk yaratılan örnek (prototip) bir tasarımcı elinden çıktığı için sanat eseri kategorisine girebilir. Ancak zanaatkârca bir üretim, genel olarak yüksek bir yetenek gerektirmez. Yaratma yerine öğrenme yoluyla elde edilip tekrarlama yoluyla geliştirilen bir teknik ve el becerisi yeterlidir. Bu anlamda tekniğin rolü büyüktür. Sanat eseri her zaman tek, eşsiz ve benzersizdir. Kopya edilebilir ama asla tekrarlanamaz.
2. Endüstriyel alan, günlük kullanım eşyası üretir. Üretilen eşya kaçınılmaz olarak piyasaya sürülür. Sanat eserinin günlük kullanımda bir işlev taşıması gerekmez. Sözgelimi güzel olarak nitelendirdiğimiz, seyretmeye doyamadığımız bir vazo, su taşımak için hiç de elverişli olmayabilir.
3. Endüstri veya zanaatkârlık ürünü çoğu kez farklı ustaların ortak veya zincirleme çalışmasıyla tamamlanır. Her uzman veya teknisyen işini en iyi şekilde yaptığından ortaya çıkan ürün, fonksiyonel bakımdan mükemmel olacaktır. Sanat eseri, hemen daima tek kişinin ürünüdür. Çoğu kez bir ekip çalışması gerektirmez.

(Selçuk Mülâyim, Sanata Giriş, s. 22)

DERS DIŞI ETKİNLİK

1. Bir arkadaşınızla birlikte, çevrenizdeki bir zanaatkâr ile görüntülü bir röportaj yaparak sınıfınızda paylaşınız.
2. Gözlemlerinize dayanarak sanat ve zanaat arasında benzerliğin mi yoksa farklılığın mı ağır bastığını anlatınız.

..... ■

OKUMA PARÇASI

SANATA GİRİŞ

İnsanlığın eski taş çağlarından bu yana eserleriyle çizdiği grafik izlendiğinde küçük avcı topluluklarından köylere, köylerden site hayatına, site hayatından kent devletlerine ve daha sonraları, imparatorluklar ile diğer çeşitli devlet yönetimlerine varılır.

Toplumun yapı ve kültürünü oluşturan sonsuz faktörlerin kışkırttığı sanatçının eseri, dolayısıyla toplum-sanatçı ikilisinin ortak malı olur. Ancak eser, sanatçıdan çok toplum malı olarak kabul edilir. Bu nedenle sanatçıları, çeşitli kavim ve milletlerin adına göre sıralıyoruz. Bu açıdan bakış, sanat eserinin kişisel bir fantezi olduğu görüşünü de reddeder. Bu yüzden sanat eseri, toplumsal yapıyı ve düşününü yansıttığı oranda, sanatçı kişiliğini ve fantezisini de ortaya koymaktadır.

Benzer toplumların sanat eserleri sınıflandırıldığında hangi toplum çeşidinde hangi çeşit eserlerin ortaya çıkacağı gerçeği saptanmaktadır. Örneğin Orta Taş Çağı eserlerinin değerlendirilmesinde bugün aynı hayatı yaşayan kavimlerin eserlerinden yararlanılmaktadır.

Toplumların kültürel gelişimleri içinde doğan sanat eserlerinin tanınması sırasında devletlerin tarihine, sosyal yapılarına değinmek, sanat tarihi biliminin başvurduğu önemli bir aydınlatma yoludur. Bu bakımdan inançlarla toplumsal yapı ve kültürünün, sanat eserinde nasıl yansıdığını da göreceğ ve her eseri, çağı içinde değerlendirmenin bize nasıl ışık tuttuğunu anlayacağız.

René Hygue [Gene Hüg (1906-1997)] “Sanat, estetikle iç içedir.” der. Bu, doğrudur. Çünkü çağların dünya görüşleri, aynı zamanda estetik görüşleri de yansıtır. Sanat eserinin bir dünya görüşü ürünü olduğu kabul edilince Mısır mimarisinin neden bir Grek mimarisinden farklı olduğu da anlaşılır. Gene aynı şekilde, Hristiyan ve İslam toplumlarının neden ayrı birer dünya görüşünü yansıtan sanat eserine ihtiyaç duydukları da ortaya çıkar. Bu bakımdan biz, devlet yapısının ve inançların, sanat eserinde payları olduğunu anlıyoruz. Sanatçıya, devlet ya da toplum tarafından sanat eserinin yapılması görevi verilince iş bölümünün kendisine kazandırdığı olanaklar içinde o, eserinin çağına ve çağının düşüncelerine uymasını gerektirecek araştırmayı yapmak, biçimlerini bulmak ve belli bir atmosfer içinde senteze gitmek zorunluluğunu duymaktadır.

(Adnan Turani, Dünya Sanat Tarihi, s. 11)

..... ■

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Sanatta bireysel üslup ile hep farklı eserler oluşturulurken el ustalığı ile belli kalıplara göre benzer ürünler, seri olarak üretilir.
2. Resim, fotoğraf, seramik, heykel ve grafik hitap eden sanatlardandır.

B) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

3. Sanat kavramını kısaca açıklayınız.
.....
.....
.....
4. Sanatçının özgün eser üretmesi ne anlama gelir? Örnek vererek kısaca yazınız.
.....
.....
.....
.....
5. Sanatsal yaratıcılığı üç cümle ile açıklayınız.
.....
.....
.....
.....
6. Sanat eserine yönelmede izleyicilerdeki bireysel farklılıkların nasıl bir etkisi olduğunu kısaca yazınız.
.....
.....
.....
.....
.....

7. Toplumsal değerlerin sanat üzerindeki etkisini kısaca açıklayınız.
.....
.....

8. Gelenekli sanatlardan üçünü kısaca açıklayınız.
.....
.....
.....

9. Sanatçı ile zanaatçı arasındaki farkları üç madde ile yazınız.
.....
.....
.....

10. Güzel sanatların pratik sanatlardan farkını kısaca yazınız.
.....
.....
.....

C) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

Gerçekte hiçbir özelliği, sanatçıyı ayrıcalıklı kılmaz. Onun her özelliği onu insana biraz daha yaklaştırır. Önemli olan insana uzaktan bakmak değil, insanla olmaktır. Sanatçıyı özellikli kılan şeyler onda insan olma ateşini canlandıracaktır.

11. Afşar Timuçin'in bu parçada dile getirdiği düşünce aşağıdakilerden hangisiyle çelişir?

- A) Sanatçı, insanlara üstünlük taslamamalıdır.
- B) Sanatçının özellikleri onu seçkin kılar.
- C) Sanatçı, insan olma heyecanını taşıyan kişidir.
- D) Sanatçılar yetenekli kişilerdir.
- E) Sanatçı insanlığa karşı duyarlılık sahibidir.

12. Aşağıdakilerden hangisi sanatçının özelliklerinden değildir?

- A) Sanatçı, toplumuna ve olaylara karşı duyarlı insandır.
- B) Sanatçı, iyi bir gözlemcidir.
- C) Sanatçının yalnızca yetenek sahibi olması yeterlidir.
- D) Sanatçı için sabır önemli bir özelliktir.
- E) Sanatçı, doğaya ve olaylara farklı yönleriyle bakabilen kişidir.

13. Aşağıdakilerden hangisi sanat eserinin özelliklerinden değildir?

- A) Sanat eseri, sanatçının kendine özgü üslubunu yansıtır.
- B) Sanat eseri, dönemin ve toplum özelliklerini yansıtır.
- C) Sanat eseri, öncelikle estetik haz uyandırma amacı taşır.
- D) Sanat eseri, izleyicide kalıcı etki uyandırabilen objedir.
- E) Sanat eseri, sadece müzelerde sergilendiğinde sanat değeri taşır.

14. Sanatın sınıflandırılması ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Sanat dalları, güzel sanatlar ve pratik sanatlar olmak üzere ikiye ayrılır.
- B) Ebru, hat ve minyatür gelenekli sanatlardır.
- C) Heykel ve seramik, hacim sanatları arasında yer alır.
- D) Tarih boyunca sanatların farklı biçimlerde sınıflandırması yapılmıştır.
- E) Halı, kilim gibi sanatlar karma sanatlar arasında yer alır.

15. Sanatın temel unsurları aşağıdaki seçeneklerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) sanatçı-sanat eseri-sanat alıcısı
- B) toplumsal değerler-üslup-sanat eseri
- C) sanatçı-üslup-sanat eseri
- D) gelenek-sanatçı-sanat eseri
- E) estetik-sanatçı-sanat eseri

16. Sanat alıcısı hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Sanat alıcılarının bireysel farklılıkları, sanat eserini algılayışını etkiler.
- B) Sanat alıcısının kişisel özellikleri, sanat eserine karşı estetik tavrını etkiler.
- C) Toplumsal değerler, sanat alıcısını etkiler.
- D) Sanat alıcısının sanat tarihini bilmesi zorunludur.
- E) Sanat alıcısı, sanat eseri karşısında estetik haz duyan kişidir.

17. Zanaatı sanattan ayıran en önemli fark aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Zanaatta yetenek tek başına yeterlidir.
- B) Zanaatın asıl amacı ihtiyaca yönelik işlevsel ürün ortaya koymaktır.
- C) Zanaatın asıl amacı özgün eser ortaya koymaktır.
- D) Zanaat ürünlerinin her biri benzersizdir.
- E) Zanaat, yetenek gerektirmez.

Değerlendirme: Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

3.ÜNİTE

SANAT

KURAMLARI

Kavramlar

Mimesis
Dışa vurum
Anlamalı biçim
Estetik deneyim
İşlevsellik
Avangart

Ünite Bölümleri

- 3.1. YANSITMA KURAMI
- 3.2. DIŞA VURUMCU KURAM
- 3.3. BİÇİMCİ SANAT KURAMI
- 3.4. DUYGUSAL ETKİ KURAMI
- 3.5. İŞLEVSEL KURAM
- 3.6. AVANGART KURAM

Hazırlık Çalışmaları

1. Sizce sanatta asıl amaç nedir?
2. Size göre en iyi sanat doğadaki nesnelerin benzerini yapmak mıdır? Neden?
3. Sizce duyguların sanat aracılığıyla eksiksiz bir şekilde anlatımı mümkün müdür?
4. Sanatta biçim ve öz ne anlama gelir?
5. “Sanat sanat içindir.” sözünden ne anlıyorsunuz?
6. Sizce tarih boyunca sanat eserleri hangi amaçlarla üretilmiştir?
7. “Sanat toplum içindir.” sözünden ne anlıyorsunuz?
8. Sizce sanatta değişim kaçınılmaz mıdır?

3.1. YANSITMA KURAMI

Sanatın görevi, doğayı taklit etmektir.

Aristoteles

Sanatın ne olduğu ve sanatta öncelikle neyin önemli olduğu gibi sorulara ilişkin ortaya konulan düşünceler, çeşitli sanat kuramlarının doğmasına yol açmıştır. Bu kuramların her biri, sanatın belli bir yönünü ön plana çıkarmıştır.

Sanatın ne olduğuyla ilgili ilk ve en eski düşünce, onun daha çok bir yansıtma ve taklit olduğu yönündedir. Bu düşünceye göre sanatçının görevi, doğayı ve nesneleri dikkatli bir şekilde gözlemleyerek en doğru şekilde sanata yansıtmaktır.

Yansıtma kuramının temeli olan ve doğanın taklidi anlamına gelen *mimesis* kavramı, Antik Yunan düşüncesine dayanır. **Sokrates**, **Platon** ve büyük ölçüde **Aristo** tarafından temellendirilen *mimesis* düşüncesi, Batı’da Antik Yunan Dönemi’nden başlayarak 19. yüzyıla kadar etkisini sürdürmüştür. Sanatta doğayı ve dış dünyayı taklit etmenin asıl amaç olduğunu savunan yansıtmacı kuram, güzelliğin asıl kaynağı olarak doğayı görür. Düzenin ve uyumun kusursuz bir şekilde kendisinde tecelli ettiği doğa, sanatsal güzelliğin örneği ve modelidir.

Eski Mısır ve Mezopotamya sanatlarından farklı olarak ilk defa Antik Yunan’da vücut anatomisini gerçekçi bir şekilde yansıtan heykeller yapılmaya başlanmıştır. Klasik Dönem (MÖ 500-400) Yunan heykelinde gerçekliğin işlenmesi kaygısıyla optik gözleme ağırlık verilmiş ve sonrasında da bu yönde önemli mesafeler kat edilmiştir. Bu açıdan Antik Yunan sanatı; Helenistik, Roma, Hristiyan ve Rönesans Dönemi sanatının temelini hazırlamıştır.

Antik Yunan Dönemi’nde gerçeğin taklidi noktasında ne denli başarılı örnekler verildiğini göstermek için **Parrhasius** (Parrasis) ile **Zeuxis** (Zeuksis) arasında gerçekleşen bir resim yarışmasından bahsedilir.

MÖ 5. yüzyılda, dönemin en yetenekli ressamı olarak görülen Parrhasius ile Zeuxis kimin daha gerçekçi resim yapabildiğini göstermek için birer resim yaparlar. Zeuxis, resminde o kadar mükemmel üzüm taneleri çizmiştir ki kuşlar üzümleri gerçek sanıp resmi gagalamaya başlarlar. Zeuxis yeteneğiyle kuşları kandırmıştır. Sıra Parrhasius’ın yeteneğini görmeye gelmiştir. Parrhasius, Zeuxis’ten eserini kapatan perdeyi açmasını ister. Zeuxis, perdeyi açmaya çalışınca perdenin aslında sadece bir resim olduğunu

anlar ve “Ben kuşları kandırdım ama Parrhasius Zeuxis’i kandırdı.” diyerek yenilgiyi kabul eder (Görsel 3.1).

■ **Görsel 3.1:** Zeuxis ve Parrhasius, J. Von Sandrart, 1683, Düsseldorf Kent Müzesi, Almanya

■ **Görsel 3.2:** L. da Vinci’nin defterlerinden, anatomi bilgilerinin çizimlerle anlatıldığı bir bölüm

Aristo’nun sanat için esas modelin doğa olduğu düşüncesiyle temellendirdiği mimesis anlayışı, Rönesans Dönemi natüralizminde had safhasına ulaşır. Bu dönemde sanat, doğa ve insan hakkında elde edilmiş bilgilerin kursesiz bir biçimde yansıtılmasından başka bir amaç taşımaz. Dönemin en önemli sanatçılarından **Leonardo da Vinci**’nin [Leonardo da Vinci (1452-1519)] ilgi alanına baktığımızda sanatla bilimin nasıl iç içe olduğunu daha iyi anlayabiliriz. O, diğer birçok Rönesans sanatçısı gibi matematikçi, mimar, mühendis, anatomist, astronom, jeolog, müzisyen, heykeltıraş gibi vasıfları şahsında toplamış bir sanatçıdır. L. da Vinci’nin hayatı boyunca yaptığı doğa ve insan araştırmaları ile sanatçı yönünü buluşturduğu, çeşitli bilgi ve çizimlerin yer aldığı defterler (Görsel 3.2) dönemin özelliklerini anlamamızda önemli birer belge niteliğine sahiptir.

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Sizce Leonardo da Vinci’nin çalışkanlığının, kendine ve insanlığa karşı sorumluluk duygusundan kaynaklandığı söylenebilir mi? Düşüncenizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

“15. yüzyılda Floransa resim atölyeleri, doğa incelemelerinin ve anatomi araştırmalarının yapıldığı bilim laboratuvarlarına dönüşür. Resim ya da heykel yapmak, insan ve hayvan anatomisini olanca açıklığı ile ortaya çıkarmak anlamına gelir. Örneğin Donatello’nun [Donatello (1386-1466)] ‘Gattamelata’ adlı heykeli (Görsel 3.3) için söylenen, ‘Kasları gösterebilmek için atın derisini yüzmüş.’ ifadesi gerçekliği -natüralist gerçekliği- olanca açıklığı ile dile getiren sözlerdir. Yine 18. yüzyıl natüralizminde, örneğin Anton Mengs’in [Anton Mengs (1728-1779)] portrelerinde (Görsel 3.4) insan derisi bütün gözenekleriyle keten bezine yansıtılırken aynı natüralist ilke -doğa, sanat için bir modeldir ilkesi- uygulanmak istenir.” (Estetik, İsmail Tunalı, s.177)

■ Görsel 3.3: Gattamelata, Donatello, 1453, Padua, İtalya

■ Görsel 3.4: Otoportre, Anton Raphael Mengs [Anton Rafael Mengs (1728-1779)], 1776, Metropolitan Sanat Müzesi, ABD

19. yüzyılda yansıtmacı kuram çerçevesinde, **Gustave Courbet**’nin [Gustav Kuğbe (1819-1877)] başını çektiği gerçekçi (realist) sanat akımında ele alınan konu artık doğadan ziyade toplumsal gerçeklerdir. Realizm akımında, günlük yaşamı ve toplumsal sorunları olduğu gibi ayrıntılı bir biçimde yansıtan örnekler ortaya konulmuştur (Görsel 3.5).

■ Görsel 3.5: Taş Kıranlar, Gustave Courbet [Gustav Kuğbe (1819-1877)], 1849, Alte Meister Galerisi, Dresden, Almanya

19. yüzyılın sonlarına kadar doğayı yansıtmaya eylemi olarak değerlendirilen resim sanatı, fotoğraf makinesinin bulunmasıyla yeniden tanımlanmaya başlanmış, ressamlar da yeni arayışlara yönelmiştir.

Günümüzde ise yansıtmacı anlayışın en önemli temsilcisi **Georg Lukács**'tır [Corc Lukaş (1885-1971)]. Yansıtmayı bilgi problemi çerçevesinde ele alan Lukacs, "Dış dünyanın kavranması, bilinçten bağımsız olarak var olan dünyanın insan bilinciyle yansıtılmasından başka bir şey değildir." der. Ona göre yansıtmaya etkinliği, bilim ve sanatın temelidir.

OKUMA PARÇASI

"Sanat nedir?" sorusuna verilen ilk cevap (hiç değilse Batı'da) sanatı bir yansıtmaya, benzetme ya da taklit olarak görme eğilimindeydi. Sanat eserlerinde gördüğümüz doğadır, insandır, hayattır ve sanatçı eserinde bize bunları yansıtır; bir ayna tutar dünyaya sanki. Platon'un *Devlet* diyalogunda Sokrates, **Glaukon**'a ressamın yaptığı işi anlatmaya çalışırken "İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları." diyerek ressamın yaptığı işin dünyaya bir ayna tutmak olduğunu söyler ve biraz aşağıda şairin ve ressamın farklı olmadığını belirtir:

"Tragedya şairinin de yaptığı bu değil mi? Benzetme değil mi onun yaptığı da?"

Sanatı bir yansıtmaya olarak görmek yüzyıllar boyu devam etmiş ve zamanımıza kadar gelmiş bir kuramdır. Bu görüşü savunanların sık sık başvurduğu "ayna" benzetmesi de düşüncelerine ışık tutan açıklayıcı bir benzetmedir. Lucas de Heere, on altıncı yüzyılda Van Eyck'in resimlerini överken diyor ki: "Bunlar ayna, evet resim değil ayna bunlar." Leonardo da Vinci de resimle ayna arasındaki benzeşmeye işaret eder:

"Eğer yaptığınız resmin, doğada konu olarak seçtiğiniz nesnelere tam benzeyip benzediğini anlamak istiyorsanız bir ayna alın ve bu nesnelerin orada nasıl yansıtıldığına bakarak aynada gördüğünüzü resminizle karşılaştırın "

(Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, s.15)

ETKİNLİK

1. Size göre Leonardo da Vinci'nin "Göz, resmedilen güzellikten doğal güzellikten duyduğu zevki duyar." sözüyle anlatmak istediği düşünce nedir? Yorumlayınız.
2. Da Vinci'nin bu sözüne katılıyor musunuz? Düşüncelerinizi belirtiniz.
3. Doğanın olduğu gibi yansıtılması düşüncesinin günümüz sanat anlayışında etkisini sürdürdüğü söylenebilir mi? Düşüncenizi açıklayınız.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Optik gözleme dayalı sanatsal üretimin gelişim sürecini araştırıp bir dosya hazırlayınız.

3.2. DİŞA VURUMCU KURAM

Eğer sanatçının kendi fırtınasını içermiyorsa biçim ve renk bakımından aslına sadık bir fırtına bulutunun resmini yapmanın ne yararı var?

Albert Ryder [Albirt Raydır (1847-1917)]

Dışa vurumcu kuram, doğanın gerçekçi bir biçimde betimlenmesi yerine sanatçının duygularını özgür bir biçimde anlatmasına önem verir. Sanatçıyı ve sanatçının yaratıcılığını esas alan dışa vurumcu kurama göre gerçek bir sanat eseri dış dünyayı (objeleri) değil sanatçının iç dünyasını yansıtır. Buna göre gerçek sanat, sanatçının duygu ve düşüncelerinin anlatımına dayanır (Görsel 3.6). Dışavurumculuğa göre zaten gözümüzün önünde olan dünyayı yinelemek anlamsızdır.

Görsel 3.6: Şüpheliler, Ernst Barlach [Erns Barlah (1870-1938)], 1931, Ernst Barlach Vakfı, Hamburg, Almanya

Bu kuramın önde gelen temsilcileri; **Benedetto Croce** [Benedetto Kros (1866-1952)], **Collingwood** ve **Tolstoy**'dur. Collingwood ve Croce'a göre sanat; sanatçının duygularını özgür bir biçimde, kendine özgü bir üslupla anlatmasıdır. Bu açıdan yansıtmacı kuramın aksine dışa vurumculuk, sanatçının duygularını özgürce anlatabilmesi için kuralara bağlılığı reddeder.

Sanatı duyguların aktarımı olarak gören Tolstoy'a göre sanat yüce bir şeydir. Bu yüzden de sanat bir haz ve eğlence aracı olarak görülmemelidir. O, sanatı şöyle açıklar: "İn-

sanın bir zaman duymuş olduğu bir duyguyu kendinde canlandırdıktan sonra bu duyguyu başkalarının da aynen duyabilmesi için hareket, çizgi, renk, ses ya da sözcükler aracılığıyla onlara aktarması; sanat eylemi budur işte.”

ETKİNLİK

Görsel 3.7: Karl Johan'da (Yohan) Akşam, E. Munch, 1892, Munch Müzesi, Oslo, Norveç

1. 3.7 numaralı görselde anlatılmak istenen duyguyu yorumlayınız.
2. Size göre yansıtmacı kuramın bu resme eleştirileri neler olabilir?

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Henri Matisse'in [Hanri Matis (1869-1954)] “Renkler bize doğayı taklit etmemiz için değil duygularımızı ifade etmemiz için verildi.” sözünde vurguladığı düşünce size göre sanatta tek başına doğru olarak kabul edilebilir mi? Sebebini söyleyiniz.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Resim, heykel, mimari, müzik ve sinema alanlarında dışı vurumcu anlayışı yansıtan sanat eserlerini araştırarak bu konuda bir sunum hazırlayınız. Hazırladığınız sunumu sınıfınızda paylaşınız.

3.3. BİÇİMCİ KURAM

Desen, resmin namusudur.

Auguste Ingres [Ogüst Engır (1780-1867)]

Yansıtmacı (mimetik) kuram, dış dünyayı gerçeğe uygun bir biçimde betimlemeyi; dışa vurumculuk, sanatçının duygu ve düşüncelerini anlatmayı esas alırken biçimci kuramın bütün ilgisi sanat eserinin biçimsel yönünerdir.

Sanat eserlerinin biçim ve içerik (öz) olmak üzere iki yönü vardır. Biçim, eserin duylara veri olan somut yapısıdır. Örneğin resimde renk, açık-koyu değerler, simge, ritmik unsurlar vb. biçimin özelliklerini oluşturur. İçerik yönü ise eserin ifade ettiğı anlam boyutudur. Biçimci (formalist) kuram, sanatın tanımlanması ve sanatla ilgili sorunların çözümlenmesinde yalnızca sanat eserinin biçim yönünü esas alır. Bu kuramın başlıca temsilcileri **Clive Bell** ve **Roger Fry**'dır [Racıı Fıray (1866-1934)].

19. yüzyılda fotoğrafın ortaya çıkışı ve 20. yüzyılda soyut sanat hareketinin gelişmesi, biçimciliğin doğup yaygınlaşmasında en önemli etkenler olmuştur. Bu süreçte, sanatçının hiçbir yaratıcı çabasını gerektirmeyen görünenleri kopyalama anlayışı, büyük ölçüde terk edilmeye başlanmıştır. Buna karşılık sanat eserinin biçimsel yapısı, sanatı tanımlayan temel nitelik olarak ön plana çıkmıştır.

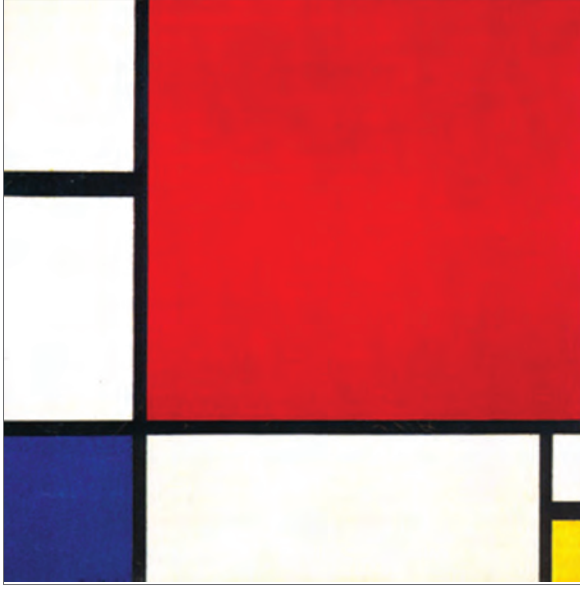
Biçimci kuram, bir yandan sanat eserinin biçimsel özelliklerini ön plana çıkarırken diğeryandan sanatı ve sanat eserini toplumsal boyutundan ve içeriğinden bağımsız, özerk bir yapı olarak ele alır. Sanatı günlük yaşamdan kaynaklanan her türlü beklentiden uzak tutma düşüncesi, biçimciliğin esasıdır. “Sanat, sanat içindir.” sloganı, sanatın her şeyden bağımsız, kendine özgü bir yapısı olduğunu savunan bu kuramın temel prensibi olmuştur.

Biçimcilere göre sanat eserinin konu, anlam, işlev ve yapılaş amacı gibi özellikleri onun sanatsal değerini belirlemede ölçüt değildir. Eser, bir fikri veya duyguyu yansıttığı ya da izleyicide çeşitli duygular uyandırdığı için sanat eseri olmaz. Bir nesneyi sanat eseri kılan yalnızca biçimsel özellikleridir. Biçim; resim, heykel, müzik, mimari, sinema ve edebiyat gibi her türden sanatın ortak paydasıdır.

Biçimci kuram, estetik deneyimin nesnenin biçimsel yönüne dikkatin verilmesi ile gerçekleşeceğini savunur. Kant, estetik zevkin eserin biçiminin algılanmasıyla yaşanacağını söyler. Bu noktada Kant, evrensel bir yargı olan beğeni yargısının sanat eserinin biçimsel özelliklerine dayandırılması gerektiğini savunur.

Sanatta biçim ve içerik boyutlarından hangisinin öncelikli olduğu tartışmasını doğurany biçimci kuramda, sanat eserinin içerik boyutunun nesnel bir özellik taşımadığı, bu yüzden tartışmaya açık olduğu savunulur. Buna karşılık eserin biçimsel yönünün tartışmasız bir biçimde nesnellığe sahip olduğu dile getirilir.

İngiliz sanat eleştirmeni C. Bell de gerçek bir sanat eserinin izleyicide estetik bir duygu uyandıracağını söyleyerek bunu da eserin sahip olduğu *anamlı biçime* dayandırır. Bell; Ayasofya, Meksika heykeli, İran kâsesi, Çin halıları ile **Nicolas Poussin** [Nikola Pusan (1594-1665)] ve **Paul Cézanne**'nın [Pol Sezan (1839-1906)] eserlerinde olduğu gibi estetik duygularımızı canlandıran nesnelerdeki ortak niteliğin anlamlı biçim olduğunu söyler. Anamlı biçim ise bir eseri oluşturan çizgi, renk, şekil gibi unsurların belli bir düzen içinde oluşturduğu kombinasyondur.

■ **Görsele 3.8:** Kırmızı, Mavi ve Sarı ile Kompozisyon, Piet Mondrian, 1930, Gemeente Müzesi, Den Haag, Hollanda

R. Fry'a göre gerçek sanat; estetik açıdan renk, çizgi, ışık-gölge ve kütle gibi öğelerin belli bir kalıp içinde düzenlenmesine dayanır. Sanat hakkında anlamlı bir tanımlama ve değerlendirme ancak bu öğelere dayalı olarak yapılabilir.

Piet Mondrian [Pie Mondriyan (1872-1944)] (Görsele 3.8), **Kazimir Malevich** [Kazimir Maleviç (1878-1935)], **Robert Delaunay** [Robert Döloney (1885-1941)] ve **Jackson Pollock** [Jackson Polok (1912-1956)] gibi sanatçıların salt biçimsel öğelere dayanan nesnesiz (nonfigüratif) çalışmaları, bu kuram çerçevesinde ele alınabilecek en ideal örnekler olarak değerlendirilebilir.

ETKİNLİK

■ **Görsele 3.9:** Guernica (Guvernika), Pablo Picasso, 1937, Reina Sofia Müzesi, Madrid, İspanya

Biçimci kurama göre Picasso'nun "Guernica" (Görsele 3.9) adlı eserinde olduğu gibi içerik (duygu ve düşünce) yönü yoğun sanat eserleri de sanatsal açıdan yalnızca biçimsel öğeleriyle değerlendirilebilir.

1. Size göre bu tür eserlerin yalnızca biçimsel yönünün ele alınması doğru bir yaklaşımdır? Düşüncelerinizi belirtiniz.
2. Bu tür eserlerde biçim ve özün birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alınması mümkün müdür? Düşüncenizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. Biçim ve özü birlikte değerlendiren bir yaklaşımı biçimci anlayışa göre daha üstün veya eksik olarak değerlendirebilir misiniz?

3.4. DUYGUSAL ETKİ KURAMI

Hiç kimseye zevk vermeyen bir nesne güzel olamaz.

George Santayana [Corç Santayana (1863-1952)]

Dışa vurumcu kuram, sanatçının iç dünyasına yönelerek onun duygu ve düşüncelerini nasıl ifade ettiğine bakarken duygusal etkileşim kuramı ise izleyicinin sanat eseri karşısında nasıl bir duygusal etki altında kaldığını inceler. Aynı zamanda sanat eserinin izleyicide uyandırdığı etkiyi ele alıp tartışır.

Duygusal etki kuramına göre sanatın ele alınması gereken asıl önemli boyutu sanat eserinin sanat alıcısı (izleyici-dinleyici-okuyucu) üzerinde uyandırdığı psikolojik ve duygusal etkilerdir. Bu kurama göre sanatın asıl amacı estetik duygu ve heyecan uyandırmaktır. Bu açıdan bir sanat eserinin estetik değeri, sahip olduğu nesnel özellikler ile değil ancak izleyicide uyandırdığı etki ile değerlendirilebilir.

Ivor Armstrong Richards'ın [Ayvır Amstrong Riçırds (1893-1979)] sistematize ettiği duygusal etki kuramı, ahlaki, dinî ya da politik etkileri açısından değil sanatın sanat olarak yaptığı etki üzerinde durur. Sözü edilen etki, estetik deneyim bağlamında ele alınır.

Richards'a göre bir sanat eserine bilgilenme, ahlaki eğitim, millî ya da dinî duyguları güçlendirme gibi farklı amaçlarla yönelmek mümkündür. Ancak bunlar, sanata sanat yönüyle yaklaşmanın, estetik tavrın dışındadır. Estetik deneyim, esere onun sanatsal yönüyle yaklaşmanın sonucunda yaşadığımız duygu ve heyecan durumunu ifade eder. Bu açıdan duygusal etki kuramı yalnızca estetik bağlamda oluşan psikolojik deneyime odaklanır.

OKUMA PARÇASI

Eserde güzellik (estetik değer) diye bir nitelik yoktur ama biz konuşurken bu dilsel hataya düşeriz. "Filan resim için güzeldir deriz, aslında resmin bizde şu ya da bu şekilde değerli olan bir yaşantı meydana getirdiğini söylememiz gerekir." Yani duygumuzun niteliğini eserde mevcut bir nitelik sayarız.

Güzelliğin eserde bulunduğu sanısına kapılmak, Richards'a göre dilin bizi sürüklediği bir yanılgıdır ve ilkel bir tutumdur.

Richards'ın fikrince güzellik, estetik değer, hoş giden nitelikler hep psikolojik şeylerdir; dış dünyada yoktur ama biz konuşurken sanki dış dünyada varmışlar gibi ifadeler kullanırız. Dış dünyada var olan, bu psikolojik olayı meydana getiren nesnelerdir ve bunlar sadece uyarıcı (stimuli) rolü oynar.

(Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, s.201)

DERS DIŞI ETKİNLİK

Resim, heykel, sinema, şiir, roman gibi çeşitli sanat alanlarına ait duygusal etki boyutu güçlü eserleri araştırarak bunlar hakkında tanıtıcı bir pano hazırlayınız.

ETKİNLİK

■ **Görsel 3.10:** Dikiş Diken Genç Anne, Mary Cassatt [Meri Kesat (1844-1926)], 1900, Metropolitan Sanat Müzesi, ABD

■ **Görsel 3.11:** Denizde Balıkçılar, William Turner [Vilyım Törnır (1775-1851)], 1796, Ulusal Denizcilik Müzesi, Londra, İngiltere

1. 3.10 ve 3.11 numaralı görsellerin sizde ne tür etkiler uyandırdığını söyleyiniz.
2. Sizde oluşan etkiye resimlerdeki hangi özelliklerin yol açtığını belirtiniz.

..... ■

3.5. İŞLEVSEL KURAM

Bir şey amacına uygun tasarlanırsa güzellik kendiliğinden gelecektir.

Bauhaus (Bahaus) Okulu

Sanatın tanımlanmasında ve sanatla ilgili çözümlemelerde ele alınan yaklaşımlardan biri de sanatın işlev boyutudur. İşlev, belli bir amaca hizmet etme ya da belli bir ihtiyacı karşılama anlamı taşır. Sanatta ise işlevsellik; bir sanat eserinin siyasi, dinî, ahlaki, ekonomik ya da başka herhangi bir toplumsal amaca hizmet etme boyutunu ele alır. İşlevsel kuram, sanat eserini kendisine yüklenen işlevi yerine getirmedeki başarısıyla değerlendirir. Buna göre amaca uygun tasarım, güzelliğin kaynağıdır.

İşlevsel kurama göre sanat, günlük hayatın doğal bir unsurudur. Günümüze gelene dek hemen hiçbir sanat eseri salt güzellik kaygısıyla üretilmemiş, aksine hayatın içinde belli amaçlar üstlenmiştir. Sanat ya kültürel bir değer taşıyıcısı olmuş ya siyasi propaganda görevini üstlenmiş ya da kullanıma yönelik bir eşya olarak vücut bulmuştur. Bu sebeplere bağlı olarak insanlarda etki uyandırmak sanatın varlık amacı olmuştur. Tarih boyunca bütün medeniyetlerde sanatçılar, toplumsal bir görevi yerine getiren kişiler olarak görülmüştür.

Sanat hakkında ilk sistemli düşünceleri ortaya koyan Platon ve Aristo için sanatta işlevsellik boyutu öncelikli bir konu olmuştur. Platon'da toplum ve devlet için yararlı olan sanatın bir değeri vardır. Özellikle ahlaki değerlerin kazandırılmasında sanata büyük iş düşmektedir. Aristo'ya göre de sanat, acıma ve korku duygularını işleyerek insanlarda ruhsal arınma (katharsis) işlevini üstlendiği için önemlidir.

İnsanlar en eski dönemlerden bu yana temelde dinî amaçlara hizmet maksadıyla birçok sanat eseri ortaya koymuştur. Bunlar, insanlarda dinî duyguları uyandırma gibi amaçlara bağlı olarak varlık bulmuştur. Orta Çağ'da Doğu Hristiyanlığının bir ürünü olan ikonalar, sanatın bu alanda işlevine bir örnektir. Bu açıdan bugün birer şaheser olarak kabul edilen birçok sanat eseri varlığını dinî amaçlara borçludur. Bu çerçevede MÖ 5. yüzyılda yapılan Parthenon Tapınağı, Sultan Ahmet Camii (Görsel 3.12) ve Sistine Şapeli (Görsel 3.13) örnek verebiliriz.

Görsel 3.12: Sultan Ahmet Camii, Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa (?-1617), 1616

Görsel 3.13: Sistine Şapeli, Baccio Pontelli [Bacciyo Pontelli (1450-1492)] ve Giovannino de Dolci [Ciovannino de Dolci (1435-1485)], 1483, Vatikan

Sanat, bazen siyasi görüşlerin (ideolojinin) topluma aktarılması için bir araç olarak kullanılmış bazen de ABD ile Sovyetler Birliği arasında “soğuk savaş” mücadelesinde olduğu gibi siyasi savaşın aracı kılınmıştır. Bu dönemde özellikle sinema, tiyatro, edebiyat, müzik, heykel, resim gibi sanatlar siyasi propagandanın âdeta taşıyıcısı olmuştur. ABD, sinema endüstrisini (Hollywood) siyasi propagandaya yönelik oldukça etkili bir biçimde kullanmıştır. Bunun yanında Hitler’in isteği üzerine çekilen 1934 tarihli “İradenin Zaferi” ve ilk toplumcu gerçekçi film olarak kabul edilen 1925 tarihli “Potemkin Zırhlısı” gibi filmler siyasetin sinemada etkili bir biçimde kullanımına birer örnektir.

Edebiyat alanında da birçok şair ve yazar tarafından sanat siyasi düşüncelerin aktarılma aracı olarak etkili bir biçimde kullanılmıştır. Mehmet Akif’in İslamcılık ideolojisi ve Millî Mücadele çerçevesinde kaleme aldığı şiirler (Bülbül, Hakkın Sesleri, Gölge vs.), Ömer Seyfettin’in Türkçülük düşüncesini anlatmak için yazdığı hikâyeler (Beyaz Lale, Forsa vs.) ve Kemal Tahir’in toplumcu ideolojiyi halka aktarmak amacıyla kaleme aldığı romanlar (Sağırdere, Rahmet Yolları Kesti, Bozkırdaki Çekirdek vs.) örnek verilebilir.

Sanatın işlevselliğinin ele alındığı başka bir alan da ekonomidir. Bu açıdan sanat, insanın her türden ihtiyaçlarına yönelik üretilen kullanım eşyalarına estetik boyutun katılması amacıyla varlık bulmuştur. Sanayi Devrimi’ne dek sanat olgusu üretimin doğal bir unsuru idi. Ancak Avrupa’da sanayileşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte bugün zanaat olarak nitelendirilen, sanatsal niteliğe sahip eşya üretimini devre dışı bırakan ve hiçbir zevke hitap etmeyen fabrikasyon üretime zamanla birtakım tepkiler olmuştur. Bunlardan en önemlisi 1900’lü yılların başlarında Almanya’da kurulan Bauhaus Okuludur. Bauhaus Okulu 1919 yılında, **Walter Gropius** [Völkert Gropius (1883-1969)] tarafından, sanat ile zanaat arasında doğan ayrımı ortadan kaldırıp bu ikisinin yeniden bütünleştirilmesi amacıyla kurulmuştur. Okul, bugün endüstriyel tasarım olarak adlandırığımız mobilya, tekstil gibi kullanım eşyalarına estetik nitelik kazandırmayı amaç edinmiş ve bu alanda öncü bir kurum olarak tarihteki yerini almıştır.

ETKİNLİK

1. Size göre işlevsellik hangi sanat türlerinde daha belirgin bir biçimde ortaya çıkar? Araştırıp ulaştığınız sonuçları arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Sanata işlevsellik açısından bakmak size göre doğru bir yaklaşım mıdır? Sebebinizi söyleyiniz.
3. Bauhaus Okulunun sanat ile zanaatı bütünleştirme çabası size göre sonuç vermiş midir? Düşüncelerinizi açıklayınız.

DERS DIŞI ETKİNLİK

1. Günümüzde çeşitli sanat alanlarında siyasi ve dinî amaçla üretilmiş eserler hakkında araştırma yapınız.
2. Bu tür eserlerin sanata olumlu ya da olumsuz etkilerini değerlendiriniz.
3. Elde ettiğiniz bilgi ve değerlendirmeleri bir sunum hâlinde hazırlayınız.

3.6. AVANGART KURAM

Yarın henüz bilinmeyen bugündür. Yeniye bulan, bugünü yarattığı için düne ve yarına bağlanmalıdır. Gideceğimiz yol çok güç. Kökleşmiş ekonomik ve estetik kavramları sarsmak kolay olmuyor. Yeni sanat bütün bunlara karşı savaş açtı.

Kazimir Malevich

Fransızca bir sözcük olan avangart (avant-garde), “savaşta önde giden, öncü birlik” anlamına gelen askerî bir terimdir. Avrupa’da 1830’lu yıllarda “büyük dönüşümlerin öncüsü” anlamında siyaset diline giren avangart, daha sonraları sanat alanında “yenilikçi ve öncü” anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Avangart, büyük ölçüde 20. yüzyılın başlarında öne çıkan, yeni bir sanat dili oluşturma çabasındaki olan sanatçıları ve sanat akımlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Dadaizm ve sürrealizm başta olmak üzere her biri yeni bir yaklaşım ortaya koyan soyut dışı vurumculuk, süprematizm, kavramsal sanat, yoksul sanat, hurda sanatı, minimal sanat gibi birçok akım avangart olarak değerlendirilir.

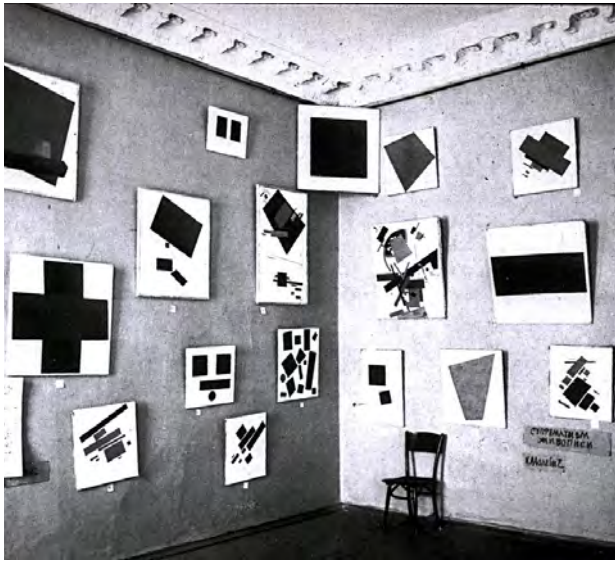
Avangart kuram, değişimin hayatın vazgeçilmez bir gerçeği olduğu düşüncesini taşır. Değişime açık bir toplumun önünü açmayı ve buna öncülük etmeyi, sanat aracılığıyla toplumu dönüştürmeyi amaçlamıştır. Sanatın estetik haz nesnesi olarak görülmesine karşı çıkan avangart kuram, hayatın gerçeklerine yönelerek yeniliklerin ve dönüşümlerin öncüsü olmayı amaç edinmiştir. Sanatın öncülük görevini yerine getirebilmesi için toplumsal, siyasal ve kültürel alandaki gelişmelerin bilincinde ve bu konuda duyarlı olan sanatçı tipine ihtiyaç vardır. Bu anlayışa göre sanatçı, insanlığın nereye gittiğini bilip anlamalı ki uyarıcılık ve öncülük rolünü üstlenebilsin.

Avangart kuram, sanatın kurumsallaşıp hayattan kopmasına başka bir deyişle de “Sanat, sanat içindir.” anlayışına karşı bir tepkiyi içermekle birlikte sanatın tanımının ve sınırlarının sorgulanmasına da büyük önem vermiştir. Yerleşik kabul ve değerlerin sorgulanması, aşılması ve yeniliğin hep ön planda tutulması bu kuramın öne çıkan yönleridir.

Avangart kuramın başka bir yönü de sanatta öncelikle düşünceye önem verilmesidir. Asıl önemli olan eserin kendisi değil bir düşüncenin eser aracılığıyla ortaya konması ve

algılanmasıdır. Böylelikle insanların düşüncelerini ve tepkilerini etkilemek, asıl amaç olmaktadır.

Soyut sanatın öncülerinden kabul edilen **Malevich**’in 1915 yılında içlerinden siyah bir kareyi başköşeye koyduğu çalışmalarından oluşan sergisi (Görsel 3.14) sanatta alışlageldik kuralların sorgulanmasına yol açmış öncü bir çıkış olarak kabul edilir. Malevich, çalışmalarını “doğadaki nesnelerin dayatmalarından kurtulup gerçekliğin temsili kuralını bir kenara bırakmış saf soyut resimler” olarak niteler.

Görsel 3.14: Malevich’in 1915 tarihli sergisi

■ **Görsel 3.15:** Bisiklet Tekerleği, Marcel Duchamp, 1951, Modern Sanatlar Müzesi, New York, ABD

Belli kuralların ve yerleşik anlayışların reddini içeren avangart, yenilikçiliği kendisine prensip edinmiştir. Bu yüzden öncü çıkışların benzeri niteliğindeki taklit çalışmalar avangart özelliği taşımaz. Örneğin Dada akımının öncülerinden **Marcel Duchamp** [Marsel Düşan (1887-1968)] ilk olarak 1913'te bir bisiklet tekerleği (Görsel 3.15), daha sonra da “Çeşme” adını verdiği başka bir hazır nesne sergilemiştir. Ancak sonraki zamanlarda Duchamp'ı taklit ederek başkaları da çeşitli hazır nesneler sergileme yoluna gitmişlerdir. Geleneksel sanat anlayışını sorgulayıp tartışmaya açan Duchamp'ın hazır nesneleri ilk sergilendiklerinde bir çığır açma özelliği taşıdığı için avangart (öncü) olarak değerlendirilirken Duchamp'dan sonrakiler bu niteliğe sahip değildir. Alman sanat kuramcısı **Peter Bürger** [Piti Börga (1936-2017)] “Avangard Kuramı” adlı eserinde bunu şöyle izah eder: “Günümüzde bir sanatçı bir soba borusunu imzalayıp sergilese sanat piyasasını eleştirmiş değil ona uymuş olur. (...) Bunun nedeni sanatın olumsuzlanmasına yönelik avangartist amacı yerine getirmemesidir. Bugün, tarihsel avangardın sanat kurumu karşısındaki isyanı sanat diye kabul edildiğinden neoavangardın isyankâr edimi sahih olmaktan çıkar.”

ETKİNLİK

1. “Sanatta sürekli yenilik” anlayışı size göre neyi amaçlamaktadır?
2. Sanatta sürekli yenilikler ortaya koymak size göre mümkün müdür? Sebebinin söyleyiniz.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Hangi sanat akımlarının ne sebeple avangart sayıldığını araştırıp bir dosya hazırlayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Avangart kuramın sanatta değişim ve yeniliğe bakışını kısaca yazınız.
.....
.....
2. İşlevselci kurama göre sanatın ne tür amaçlarla üretildiğini kısaca yazınız.
.....
.....
3. Avangart kuramın düşünceye verdiği önemi kısaca yazınız.
.....
.....

B) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

Estetik tavrın öne çıkan özelliği sanat eserine karşı faydacı bir tutumdan uzak durmasıdır. Bir sanat eserine yalnızca ondan alacağımız haz için yönelmiyor, işin içine başka beklentiler de karışıyorsa tutumumuz estetik değildir. Estetik tavırda dikkatimiz sadece eserin kendisine dönüktür ve eseri keyif için izleriz. Eser, bizde ne kadar etki uyandırmışsa o kadar iyidir. Tersinden söyleyecek olursak bir eser ne kadar iyiye bizde o kadar etki uyandırır.

4. Bu parçada anlatılan düşünce aşağıdaki kuramlardan hangisi ile ilgilidir?

- A) Yansıtmacı kuram
- B) Avangart kuram
- C) Duygusal etki kuramı
- D) Biçimci kuram
- E) Dışa vurumcu kuram

I. Sanatın değer yargılarından bağımsız, kendine özgü bir yapısı olduğunu savunur.

II. Sanat eseri, sanatçının duygularını yansıtmalıdır.

III. Sanat eserinin biçimsel özelliklerine önem verir.

IV. Doğanın taklit edilmesi esastır.

5. Yukarıda verilen maddelerden hangileri biçimci sanat kuramına aittir?

- A) I-II-III
- B) I-II -IV
- C) II-III-IV
- D) I-III
- E) II-III

I. Sanatsal yaratmanın kaynağı sanatçının duygu ve düşünceleridir.

II. Sanatta özgür anlatıma önem verir.

6. Yukarıda verilen özellikler hangi sanat kuramına aittir?

- A) Duygusal etki kuramı
- B) İşlevsel kuram
- C) Yansıtmacı kuram
- D) Dışa vurumcu kuram
- E) Biçimci kuram

7. Yansıtmacı kuram hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi doğrudur?

- A) Sanat eserinde doğanın duygulara etkisi yansıtılmalıdır.
- B) Yalnızca ideal ölçülerdeki nesneler taklit edilmelidir.
- C) Düşüncelerin esere yansıtılması önemlidir.
- D) İzleyicinin hayal gücüne hitap edilmesi hedeflenmelidir.
- E) Optik gözleme dayalı sanat çalışmalarını zamanla gelişim göstermiştir.

Değerlendirme: Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

4.ÜNİTE

ESTETİK DEĞER VE GÜZEL

Kavramlar

Estetik değer
Güzel
İyi
Hakikat
Yüce
Oran
Simetri
Doğa
Sanat

Ünite Bölümleri

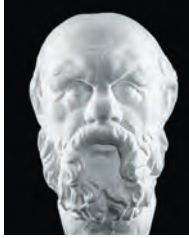
- 4.1. İYİ VE GÜZEL
- 4.2. DOĞRULUK (HAKİKAT) VE GÜZEL
- 4.3. YARARLI VE GÜZEL
- 4.4. YÜCE VE GÜZEL
- 4.5. ORAN VE SİMETRİ
- 4.6. DOĞADA VE SANATTA GÜZEL

Hazırlık Çalışmaları

1. Sanat ile ahlak arasında sizce ne tür bir ilişki vardır?
2. Sanatta gerçekliğe sadık kalma konusunda ne düşünüyorsunuz?
3. Gerçekçi sanat eseri sizce daha mı değerlidir? Neden?
4. Sanata yararlılık açısından yaklaşmak sizce doğru bir tavır mıdır?
5. Sanata yararlılık açısından yaklaşmanın sanata nasıl bir etkisi olur?
6. Yüce kavramından ne anlıyorsunuz?
7. Sanatta yüce kavramı neyi ifade eder?
8. Sanatta oran ve simetri hakkında ne biliyorsunuz?
9. Sanatın ve güzelliğin kaynağı sizce doğa mıdır? Neden?

4.1. İYİ VE GÜZEL

*İyi ve güzel arasında bir ayrım olduğunu mu sanıyorsun?
Aynı şeyin hem iyi hem de güzel olduğunu bilmiyor musun?*

Sokrates (MÖ 469-MÖ 399)

Güzel ve iyi kuşkusuz birbirinden farklı kavramlardır. Nitekim güzel bir şeyi seyrederken onun iyi, ahlaki ya da yararlı olup olmadığını düşünmeyiz. O şeyin iyilik, ahlaklılık ve yararlılıktan önce güzelliğini fark ederiz.

Immanuel Kant

İnsan, hayatı boyunca kendisine yol gösteren bir anlam ve değerler dünyası içinde yaşar. Neyin iyi neyin kötü olduğunu gösteren bu değerler; hayata, olaylara ve davranışlara ışık tutar. Bununla birlikte doğaya ve doğadaki nesnelere karşı da hep bir ilgi içinde bulunarak onlara birtakım değerler yüklenir. Bunun için doğayı bilip tanımak gerekir. Doğa, tanındığı ölçüde insan hayatına dâhil olur. Toprak, su, ağaç gibi varlıkların insanlara nasıl bir yararı olduğu, hangi ihtiyaçlar için kullanılabileceği değerlendirilmeye çalışılır. İnsanların doğaya olan ilgisinin onun iç dünyasında çeşitli etkiler uyandıran bir başka boyutu daha vardır ki bu da estetiğin konusunu oluşturur.

Coşku, heyecan, hayranlık, huzur gibi farklı duygusal etkiler uyandıran nesneler salt doğanın bir parçası olmaktan çıkıp insanın iç dünyasında başka türden bir varlık olarak anlam kazanır. Hoşa giden ve bir haz uyandıran bu nesnelere güzel, hoş, yüce gibi birtakım estetik değerler yüklenir.

Doğadaki nesnelerin insan için farklı ilgilere konu oluşuna örnek olarak “su” verilebilir. Farklı açılardan kimya, fizik, coğrafya ve daha birçok bilimin konusu olan su, bir yandan günlük hayatın en temel ihtiyaçlarını karşılayan diğer yandan sakin bir deniz veya gür bir şelale olarak seyrine doyulmaz bir varlıktır. Gür akan bir şelale, insanda coşku ve heyecan uyandırırken sakin bir deniz ise huzur verir.

Hayatın akışı içinde oluşturulan ve *iyi-kötü, doğru-yanlış, yararlı-zararlı, güzel-çirkin* olarak adlandırılan farklı türden değerlerin birbiriyle ilişkisi, felsefe tarihi boyunca ele alınıp tartışılmıştır.

Düşünce tarihi boyunca *güzel* ve *iyi* değerleri arasındaki ilişkinin mahiyetine yönelik tartışmalar var olagelmıştır. Başka bir ifadeyle sanat ile ahlak arasındaki bağın, fark ve sınırın ne olduğunu belirlemeye yönelik tartışmalar, Antik Yunan felsefesinden itibaren günümüze dek sürmüştür.

Etik (ahlak) ile estetik (sanat) ya da iyi ile güzel kavramları arasındaki ilişkiye dair temelde iki yaklaşım ortaya konulmuştur. Estetiğin (güzelin) kaynağının ahlak (iyi) olduğunu savunan ilk yaklaşım, güzel ve iyi değerleri arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu düşüncesini taşır. Antik Yunan düşüncesinde etik ile estetiğin bütünlüğü, güzel ve iyi anlamlarını birlikte içeren *kalokagathia* kavramı ile ifade edilmiştir. İyi ve güzel değerleri arasında bir özdeşlik olduğu düşüncesi, **Kant**'a (18. yy.) gelene dek varlığını sürdürmüştür.

Etik (iyi) ile estetik (güzel) arasındaki ilişkiyi sistemli bir biçimde ilk ele alan **Platon**'a göre iyi olan aynı zamanda güzeldir. Aristoteles'e göre ise sanatın ahlaki bir temizlenme duygusu olan *katarsis* etkisi vardır. Duyguların kötü unsurlardan arındırılarak temizlenmesi ve ahlaki olgunluğa ulaşmak asıl amaçtır. Bu açıdan sanata düşen görev, ahlaki esasları yaymak olmuştur.

İslam filozofları da Eski Çağ ve Orta Çağ düşüncesinin bir yansıması ya da devamı olarak güzel ve iyi kavramlarını birbiriyle ilişkili olarak ele almışlardır. Varlıkların güzelliğini açıklama noktasında temel dayanak, metafizik temelli bir güzellik anlayışıdır ki bu çerçevede etik ve estetik değerler birbirinden ayrı düşünülmemiştir. Güzellik kavramı hem maddi (biçimsel) güzelliği hem de ahlaki erdemleri ifade eden manevi güzelliği içerecek biçimde ele alınmıştır. Özellikle **Farabi**, **İbni Sina**, **İbni Rüşd** gibi İslam filozofları güzeli sadece ahlaki değerlerle ilişkilendirmekle kalmamış, güzel kavramını Tanrı ile de ilişkilendirmişlerdir. *Mutlak İyi* ve *Mutlak Güzel* olan Tanrı, iyiliğin ve güzelliğin kaynağıdır.

İkinci yaklaşım, etik (ahlak) ve estetiğin kesin çizgilerle birbirinden ayrılması yönünde olmuştur. Güzeli, iyiden ayıran ilk filozof **Kant**'tır. Güzellik yalnız duyusal olanla ilgili bir kavramdır; buna karşılık iyilik, akılla kavranan bir kavramdır. **Kant** ve onu izleyen düşünürler *güzeli* etik bir değer olan *iyiden* kesin sınırlarla ayırt etmek istemiştir. Güzel ile iyiyi ayırma çabasının temelinde ise bu sınırların belirlendiği ölçüde estetiğin bağımsız bir disiplin olacağı düşüncesi yatar. Böyle bir ayırmada estetiğin (güzelin) etikten (iyiden) bağımsız olduğu, bunlar arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı düşüncesi öne çıkmıştır. Öyle ki sanatın bağımsızlığını yitirip ahlakın sözcülüğünü yapması tehlikesinden söz edilerek baskın bir ahlakçılık (moralizm) karşısında sanatın bağımsızlığı (özerkliği) savunulmuştur. 19. yüzyılda ortaya çıkan *estetizm* akımı bu yaklaşımın bayraktarlığını yapmıştır.

ARAŞTIRMA

Estetizm hakkında araştırma yaparak öğrendiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

1. Güzel ile iyi değerleri arasındaki bağ ya da ayırım konusunda hangi düşünceyi kendinize yakın buluyorsunuz? Sebebini söyleyerek düşüncenizi paylaşınız.
2. Sanat ile ahlak arasında güçlü bir bağ olduğunu düşünüyor musunuz? Bu konudaki düşüncenizi gerekçesini belirterek söyleyiniz.

4.2. DOĞRULUK (HAKİKAT) VE GÜZEL

Sadece gözün yargısıyla akli kullanmaksızın resim yapan kişi taklitçi bir ayna gibidir. Zıtlıkları yansıtır ama şeylerin hakikatini anlamadan yapar bunu.

Leonardo da Vinci

Doğruluk (hakikat) kavramı, temelde *metafizik* ve *bilgisel-mantıksal* olmak üzere iki farklı alanda ele alınır. Bilgisel-mantıksal doğruluk, bilgilerimizin gerçekliğe uygunluğunu dile getirirken metafizik doğruluk “varlığın özünü kavrama” anlamına gelir.

Batı felsefesinde **Platon**’dan **Martin Heidegger**’e [Martin Haydeger (1889-1976)] dek güzelin metafizik doğruluk (hakikat) ile sıkı bir ilişkisi olduğu düşünülmüştür. Metafizik temelde varlığı ele alan idealist filozoflar, metafizik doğruluk ile yine metafizik bir değer olarak düşündükleri güzellik arasında bir ilgi kurmuşlardır.

Platon’a göre güzellik ve hakikat aynıdır, çünkü her ikisi de varlığın özünü ifade eder. O, mutlak güzelliği varlığın özü olarak tanımlar. Varlığın özü, varlığın aynı zamanda hakikatidir. Mutlak güzellikte varlığın özü görünüşe çıkmakta ve kavranmaktadır. **Platon** gibi **Hegel** de güzellik ile hakikat arasında güçlü bir bağ olduğunu düşünür. Bunu da şöyle ifade eder: “Biz, güzelliğin ide olduğunu söylüyoruz; o zaman güzellik ve hakikat bir yandan aynı şeylerdir, yani güzel olan aynı zamanda hakikattir de.” Aynı anlayışın devamı olarak günümüz felsefesinde güzellik ile hakikat arasında sıkı bir bağ olduğunu düşünenlerden biri de **Martin Heidegger**’dir (Görsel 4.1). **Heidegger**’e göre Batı felsefesinde bozulma ve yozlaşma, Antik Yunan’daki “metafizik hakikat” kavramının sonraki yüzyıllarda Latinceye “mantıksal doğruluk” sözcüğü ile çevrilmesi sonucunda başlamıştır. Metafizik ve ontolojik anlamındaki hakikat, mantıksal bir doğruluk hâline gelince felsefe, derinliğini ve kaynağını yitirmiş olur.

Heidegger, çağdaş dünyada insanı “tutulmaya” uğratan bozucu bir güç olarak gördüğü teknolojiye karşı sanatı “koruyucu” bir güç olarak görür. Her şeyi (insanın kendisi de dâhil) ölçülebilir, hesaplanabilir olarak gören teknolojinin özünün “varlığın hakikatini” tehdit ettiğini söyler. Teknolojinin yol açtığı bu tehlikeye karşı bizi sanatın koruyacağını söyleyen **Heidegger**’e göre hakikat, var olanın gizlilikten kurtulmasıdır. Güzellik, hakikatin varoluş çeşitlerinden biridir. Eğer hakikat, sanat yapıtı içine girerse o zaman güzellik olarak görünür.

Görsel 4.1: M. Heidegger

Heidegger, **Van Gogh**’un “Köylü Pabuçları” adlı tablosundaki (Görsel 4.2) bir çift ayakkabı üzerinden düşüncesini anlatır. Ona göre bu resim (genel olarak sanat eseri) bir çift ayakkabının (var olanın) “ne” olduğunu (hakikatini) açığa çıkarır.

Düşünce tarihinde gerçeğe dayanma anlamında, güzellik ile doğruluk arasında ilgi kuran çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Özellikle gerçekçi (realist) sanat anlayışı, güzellik ve doğruluğun özdeşliği düşüncesini öne alır. Sanat eserinin gerçekliğe uyması gerektiği düşüncesinin temelinde yansıtma (mimesis-taklit) ilkesi yer alır. Ancak doğruluğu bilgisel-mantıksal anlamda ele alan **Kant**, güzelin doğruluk ile ilişkisi olmadığını savunmuştur. Ona göre doğruluk, mantığa ve kavramlara dayalı bir değerken güzel, kavrama dayanmaksızın hoş gideni ifade eder. Doğruluk, zihinsel-soyut ve kavramsal, dolayısıyla ge-

nelgeçer değerlerdir. Güzel ise duyuşal ve bireysel deneyime dayanan bir değerdir. Bu yüzden güzel ve doğru ayrı değerlerdir ve bunların birbiri ile ilgisi yoktur. Estetik olarak hoşumuza giden bir şey (ister bir doğa manzarası ister bir sanat eseri olsun), bilgi ve kavramlarımıza değil, duyarımıza dayanarak hoşumuza gider.

ETKİNLİK

Görsel 4.2 ve 4.3'ü inceleyerek aşağıdaki soruları cevaplayınız.

■ Görsel 4.2: Köylü Pabuçları, Van Gogh, 1886, Van Gogh Müzesi, Amsterdam, Hollanda

■ Görsel 4.3: F. Burroughs'un (Böros) İş Ayakkabıları, Walker Evans [Volkır Evins (1903-1975)], 1936

1. Her iki görselin ortak bir tema taşıdığı söylenebilir mi? Sebebini belirterek açıklayınız.
2. Size göre hangi görsel anlatılmak isteneni daha etkili yansıtmıştır?

4.3. YARARLI VE GÜZEL

Güzel, kullanışlı ve yararlı olandır.

Platon

Çağlara, toplumlara ve kişilere göre değişebilen, göreceli bir kavram olarak güzel, günlük hayatta farklı bağlamlarda ele alınır. Güzel kavramı; fiziksel görünüş, düşünce, davranış, sanat ve doğaya ilişkin değerlendirmelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. *Güzel yüz, güzel fikir, güzel davranış, güzel manzara ve güzel bir eser...* Güzel kavramının böyle farklı bağlamlarda kullanımı onun anlam zenginliğinin bir göstergesidir. Ancak güzel kavramının estetik bir değer olarak taşıdığı anlamın diğer kullanımlarıyla arasında bir sınır bulunmaktadır. Bu sınır, güzel kavramının günlük hayattan kaynaklanan her türlü pratik ilgiden (fayda düşüncesinden) bağımsız olmasıdır. Bir şey (bu ister doğa manzarası ister bir sanat eseri olsun), ancak seyretmekle veya dinlemekle hoşlanılan salt bir beğeni objesi olarak güzeldir.

Felsefe tarihinde güzel kavramının ele alınışı noktasında köklü bir anlayış değişikliğinin yaşandığını görmekteyiz. Estetikte güzel kavramının bugün taşıdığı anlam, tarih boyunca aynı şekilde mi olmuştur? Felsefe tarihine baktığımızda bu konuda köklü bir anlayış değişikliğinin yaşandığını görmekteyiz. Başta Sokrates ve Platon olmak üzere Antik Yunan felsefesinde genel düşünce; amaca uygun, kullanıma elverişli yahut yararlı olanın aynı zamanda güzel olduğudur. Bir şeye elverişli olan her şey iyi ve güzeldir, bir şeye elverişli olmayan her şey de kötü ve çirkindir. Bu düşünce, Orta Çağ ve sonrasında 18. yüzyıla dek yaygın bir biçimde geçerliliğini sürdürmüştür.

Güzelin iyi ile özdeşliğini reddeden **Kant**, güzelin yararlı ile olan ilgisini de kabul etmez. Kant, yararlı olmayı, bir objenin varlığına duyulan ilgiye bağlar. Örneğin su, yararlı bir objedir çünkü yaşamamız için suyun varlığı zorunludur. **Kant**'a göre güzel, bir objenin varlığı ile değil, onun tasavvuru ile ilgilidir. Bir objenin varlığı ile her türden ilgi, zorunlu olarak estetik ilgiyi ortadan kaldırır. **Kant**'ın güzeli iyiden ve yararlıdan ayırma düşüncesi, özellikle 19. yüzyılda yaygın bir görüş olarak benimsenmiştir.

Teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte insanın çevresiyle kurduğu ilgi, hayata ve doğaya bakış biçimi büyük bir değişim geçirir. Temel karakteri işlevsellik olan teknolojinin kurduğu bu dünyanın en önemli etkisi, insanın kendi doğasına ve çevresine yabancılaşması olmuştur. Bunun sonucunda da estetik değer (güzellik) anlayışı zayıflayarak yerini büyük ölçüde yararlılık kaygısına terk etmiştir. Bu sürece tepki olarak 1919 yılında Almanya'da kurulan Bauhaus Enstitüsü, tekniği ve endüstriyel üretimi insanileştirme, yararlı ve güzel değerlerini yeniden bütünleştirme amacıyla çok önemli çalışmalara imza atmıştır. Bauhaus'un zanaat ve güzel sanatları bütünleştirmeye yönelik çalışmaları zamanla yeni bir estetik anlayışın yaygınlaşmasını sağlamıştır. Güzel ve yararlı kavramlarının bütünlüğünden hareket eden yeni estetik anlayış, endüstri tasarımının kuruluşu ile sanatı günlük yaşama katmıştır. Bu anlayışın hedefi, insan yaşamındaki her nesnenin güzelleştirilmesidir. Artık herhangi bir eşya (koltuk, araba, kalem vb.) yalnız yararlı değil, aynı zamanda güzel olacaktır. Böylelikle güzellik, değerler dünyasında merkezî bir önem kazanmış olmaktadır.

ETKİNLİK

1. Sanata işlevsellik (yararlılık) açısından yaklaşmanın sanata zarar vereceği düşüncesini doğru buluyor musunuz? Düşüncelerinizi belirtiniz.
2. Bauhaus'un sanata işlevselci yaklaşımının günümüzde yaygınlık kazandığı söylenebilir mi? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

4.4. YÜCE VE GÜZEL

Güzel, güzel olandır; yüce ise çok güzel olandır.

Joseph Bouvard [Yozef Buva (1840-1920)]

Yüce (ulu, ulvi), büyüklüğü ve gücüyle bizde bir hayranlık duygusu uyandıran şeyleri ifade eder. Sanat, ahlak, din, düşünce alanlarında bu kavram, üstün olanı ya da kendisinde üstünlük görülen şeyi (*yüce gönüllü insan, yüce Tanrı, yüce dağlar, yüce ahlak sahibi, yüce fikirler*) tanımlar.

Yüce kavramını bir estetik değer olarak ele alıp temellendiren ve estetiğin konusu yapan **Kant** olmuştur. **Kant**, güzelin yanında yüceyi de temel estetik kategorisi olarak ele almış ve kendisinden sonraki estetik düşüncesinde bu kavramın kalıcı bir yer edinmesini sağlamıştır. **Kant**'tan önce bu kavramın izine ilk kez o da dolaylı olarak **Aristo**'da rastlanmaktadır. Aristo, güzelliğin şartlarından biri olarak gösterdiği, aklın kavrayabileceği sınırlı *bir büyüklükte olma* ilkesi ile çok büyük bir şeyin güzel değil yüce olarak değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır.

Edmund Burke [Edmund Börk (1728-1797)] “Güzel ve Yüce İde’lerinin Kaynağı” adlı kitabında ele aldığı yüce kavramını *korku ve dehşet duygusuyla karışık bir hoşlanma* olarak tanımlar.

Kant, “Yargı Yetisinin Eleştirisi” adlı kitabında yüce kavramını *Yüce’nin Analitiği* başlığı altında ele alır. Burada güzel ile yüce değerleri arasındaki benzerlikten bahsettikten sonra aralarındaki farkları anlatır. **Kant**'a göre yüce ve güzel, estetik haz uyandırması ve bireyde (süje) temellenen genelgeçer yargılar olması bakımından benzerlik taşır. Buna karşılık bu iki kavram şu sebeplerle farklılık gösterir:

1. Güzel, sınırlı bir nesneden; yüce, sınırsızlıktan kaynaklanır.
2. Güzelden aldığımız haz, hayal gücümüz ile anlama gücümüz arasındaki uyumdan kaynaklandığı hâlde yüce, bu iki yeti arasındaki uyumsuzluğun sonucudur.
3. Güzellik duygusu saf olduğu hâlde yücelik duygusu karışık ve bulanıktır. Yüce karşısında kendimizi hem çeken ve hem de iten karmaşık bir duygu ortamı içinde buluruz.
4. Yüce, heyecan uyandırır; güzel, büyüler.
5. Yücelik heyecanı ile dolmuş olan kişi ciddidir, kimi zaman hareketsiz ve biraz da şaşkındır. Güzellik duygusu ise kendisini gözlerdeki bir gülümseme ile belli eder.
6. Doğada bizzat yüce olan bir şey yoktur. Yücelik, objeler karşısında bizde meydana gelen bir duygu iken; güzellik, bizim dışımızda, objeye ait bir niteliktir.

Kant'a göre yüce, *matematik ve dinamik* olmak üzere iki türdür.

Matematik yüce, kavranamaz bir büyüklüğü; dinamik yüce ise bizi aşan bir gücü ifade eder. Uçsuz bucaksız okyanuslar, çöller, yıldızlı gökyüzü, gökyüzüne uzanan dağlar matematik yüceyi; kabarmış bir deniz, her tarafı kasıp kavuran şiddetli bir fırtına da dinamik yüceyi temsil eder. Duyu sınırlarını aşan bu büyüklük ve güç, insanı ezer. Bunun sonucunda insan, böyle varlıklar karşısında bir acı ve ezilmişlik duygusu hisseder. Ancak yaşanan bu ezilmişlik duygusunu ahlaki yücelik duygusu dengeler.

ETKİNLİK

İki şey var ki ruhumu hep yeni, hep artan bir hayranlık ve müthiş bir saygıyla dolduruyor: Üzerimdeki yıldızlı gökyüzü ve içimdeki ahlak yasası.

Immanuel Kant

1. Size göre **Kant**'ın bu sözünde anlatılmak istenen düşünce nedir?
2. Bu düşüncenin sanattaki karşılığı size göre nedir?

4.5. ORAN VE SİMETRİ

Güzellik tek tek unsurlarda değil, birinin diğerine göre yani ele göre parmakların tümünün, bileğe göre elin, bütün kola göre ön kolun, nihayet parçaların hepsinin diğerlerine göre ahenkli orantısında olmalıdır.

Galenos [Galenos (MS 2. yüzyıl)]

Evreni kendi içinde uyumlu bir bütün olarak gören **Pisagor**'a göre bu uyumun temelinde sayılar ve sayılar arası orantı bulunur. **Platon** da yaşlılık döneminde Pisagorculuğun etkisiyle biçimsel özelliklere dayandığı güzelliğin doğru orantıya bağlı olduğunu savunmuştur. Ona göre ister doğa isterse sanat yapıtları olsun onları güzel kılan, içerikleri değil biçimsel özellikleridir. Biçim güzelliği ise sayıların orantısından doğan matematiksel bir güzelliştir. Güzel bir şey hiçbir zaman orantısız değildir. Buna göre bir canlı, güzel olabilmek için tam orantı hâlinde bulunmalıdır. Bir vücudun bacakları çok uzun yahut başka bir organı orantısız olursa bu vücut sadece çirkin olmakla kalmaz, aynı zamanda bu organ başka organlarla birlikte çalıştığından vücut daha fazla yorulur. Burada güzelin biçimsel değerlendirilişinin yanında amacına uygunluk açısından da ele alınıp değerlendirildiğini görüyoruz.

Güzelliğin biçimsel şartlara bağlı olduğunu savunan **Aristo**, "Poetika" adlı eserinde şunları dile getirmektedir: "Güzel, ister canlı bir varlık isterse belli parçalardan meydana gelmiş bir obje olsun, sadece içine aldığı parçaların uygun bir düzenini göstermez. Aynı zamanda onun gelişigüzel olmayan bir büyüklüğü de vardır. Zira güzel, düzene ve büyüklüğe dayanır. Bundan ötürü ne çok küçük bir şey, güzel olabilir (zira kavrayışımız algılamayacak kadar küçük olanın sınırlarında dağılır) ne de çok büyük bir şey, güzel olabilir, çünkü o, bir defada kavranamaz ve bakıldığında birliği ve büyüklüğü kaybolur."

Tarih boyunca güzelliğin biçimsel ilkeleri temelde *oran ve simetri* olarak belirlenmiştir. Oran, büyüklük bakımından iki şey arasında veya parça ile bütün arasında bulunan ilişkidir. İlk Çağ'dan bu yana doğada ve sanatta, tüm güzellikleri açıklayan büyümlü bir matematik formül olarak *altın oranın* varlığı kabul edilmiştir. **Adolf Zeising** [Adolf Zaysin (1810-1876)] altın oranı şöyle bir denklemle belirlemiştir: $a:b=b:(a+b)$ Bu denklemle, bütün canlı varlıkların, yapıların ve sanat eserlerinin altın orana dayanan bir temel estetik yasası belirlenmek istenmiştir. Mısır piramitleri, Da Vinci'nin "Mona Lisa" adlı tablosu, ayçiçeği, salyangoz, çam kozalağı ve parmaklarımız arasındaki biçimsel ortak özellik altın orandır.

Bir bütünün iki yarısının aynı anda kavranması esasına dayanan simetri, bir figürü oluşturan parçaların uyuma dayalı bir düzenini gösterir. Bu düzende bir dikey eksenenden bakıldığında bütün, birbiriyle tümüyle uyuşan iki yarıma bölünmüş olur. Simetriye dayalı düzeni, yalnız sanat eserlerinde değil, doğada da görüyoruz. Canlıların bedenleri, ağaçların yaprakları sağ ve sol olarak simetriktir. Bir kelebeğin ya da bir kuşun bedeni iki yarımdan oluşmuştur, her iki kanat simetrik olarak birbiriyle örtüşür. Bu yüzden simetri, doğanın temel bir yasası olarak görülebilir.

ETKİNLİK

1. Oran ve simetrinin kullanılmadığı sanat eserlerinde güzelliğin kusurlu olacağı söylenebilir mi? Bu konudaki düşüncelerinizi paylaşınız.
2. Günümüzde simetri ilkesine karşı çıkan sanatçıların güzellik düşüncesine açılım kazandırması sizce mümkün müdür? Düşüncelerinizi açıklayınız.

4.6. DOĞADA VE SANATTA GÜZEL

Doğa hep aynıdır. Ama onun görünüşü daima değişir. Bizim sanatımız, bu değişen görünümlere bir süreklilik, yücelik vermektir. Sanat, onlara tasavvurumuzda bir ölümsüzlük vermelidir.

Paul Cezanne [Pol Sezan (1839-1906)]

Doğa, bilim ve felsefenin nesnesi olduğu kadar sanatın da nesnesidir. Bilimin ve felsefenin elinde doğa; soyutlamalar, kavramlar ve yasalar yoluyla bizim için bir gerçeklik dünyası oluştururken sanatın doğaya yönelişi farklı bir amaca yöneliktir. Sanat için doğa; insanın duygularına, hayal gücüne kısaca iç dünyasına bakan yüzüyle konu olur.

Estetikte doğa ve sanat güzellik noktasında ele alınıp karşılaştırılmıştır. Asıl güzelliğin hangisinde olduğu, doğanın mı yoksa sanatın mı güzelin kaynağı olduğu türünden sorular çokça tartışılmış ve farklı gerekçelere dayanan değişik görüşler ortaya konmuştur. Düşünür ve estetikçilerin bazıları sanat güzelliğini doğa güzelliğine üstün tutarken bazıları da doğayı bütün güzelliklerin kaynağı olarak görmüşlerdir.

ETKİNLİK

Metni okuduktan sonra aşağıdaki soruları cevaplayınız.

DOĞADA VE SANATTA GÜZEL

Güzel duygusunu ve kavramını insanın nereden edindiği sorusu, estetikte birbirinden ayrı iki yanıtı, iki ayrı estetik anlayışta bulmuştur: Gerçekçilik, maddecilik ve doğalcılık için yanıt doğa; idealizm ve romantizm için ise sanattır.

Güzel, doğada ise o zaman güzel olanı ortaya koymayı amaçlayan sanat, doğanın bir tasvir ve taklidinden başka bir şey olmayacaktır. İnsanın hoşlanma duygusuna doğal olarak sahip olması, bu duygunun doğada bulunan bazı nesneler karşısında uyanması, bu savı haklı çıkarır nitelikte görünür.

Ancak doğada güzel bulunan bir nesnenin resmi güzel görülmeyebilir veya tersinden söylendiğinde doğada çirkin bulunan bir nesnenin sanat yapıtında resmedilmesi güzel olabilir. Güzel bir kadın çirkin bir resmin, çöp yığınları güzel bir resmin nesnesi olabilir. Yapıtın güzel oluşu ile onun nesnesinin güzel olması birbirinden ayrı şeylerdir.

İdealistlere özellikle **Friedrich Schelling** [Fredrik Şeling (1775-1854)] ve **Hegel**'e göre ise tanrısal bir "ide" olan "güzel", sanatçı aracılığıyla sanat yapıtında gün ışığına çıkar. Romantikler de ister tanrısal ister insansal bir ide olsun, "güzel" in kaynağını insan ruhunda bulur. **Delacroix**'nin "Biz romantik olduktan sonra dağlar güzelleşti." sözü bu anlayışın ünlü bir ifadesidir.

Öte yandan "güzel" denilen bir şey, ister doğada ister sanat yapıtında olsun, ondan doğal olarak hoşlanılması, doğal güzelin ya da doğadaki güzelin göz ardı edilmemesi için yeterli bir nedendir. Güzel kavramını insanın doğadan edindiği savı ile sanattan edindiği savının ikilem göstermesi, her ikisinin de haklı ve haksız yönlerinin olması, sorunun çözümü için elverişli değildir. Bunun yerine "hem hem" birliğini koyarak her iki savın haklı yönleri ortaya konabilir.

(Ömer Naci SOYKAN, Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 5, s. 688-689)

1. Güzellik konusunda metinde sözü edilen yaklaşımlardan hangisini kendi düşüncenize yakın buluyorsunuz?
2. "Sanatın bize doğa güzelliğini görmeyi öğrettiği" düşüncesi size göre doğru mudur? Sebebinin söyleyiniz.
3. Güzellik duygusunun kaynağı sizce doğa sevgisi midir?
4. Doğa güzelliği ile sanat güzelliği arasında size göre fark var mıdır? Karşılaştırma yaparak düşüncenizi söyleyiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Güzel ile yararlı farkını bir örnek vererek kısaca açıklayınız.
.....
.....
.....
.....
2. Güzelin belirlenmesinde gerçeğe uygunluğu ele alan yaklaşımları kısaca yazınız.
.....
.....
.....
.....
3. Estetikte oran ve simetrinin önemini birkaç cümle ile yazınız.
.....
.....
.....
.....
4. Güzel ve yüce değerleri arasındaki farkları 5 madde hâlinde yazınız.
.....
.....
.....
.....
5. Doğadaki güzellik ile sanattaki güzelliği kısaca karşılaştırınız.
.....
.....
.....
.....

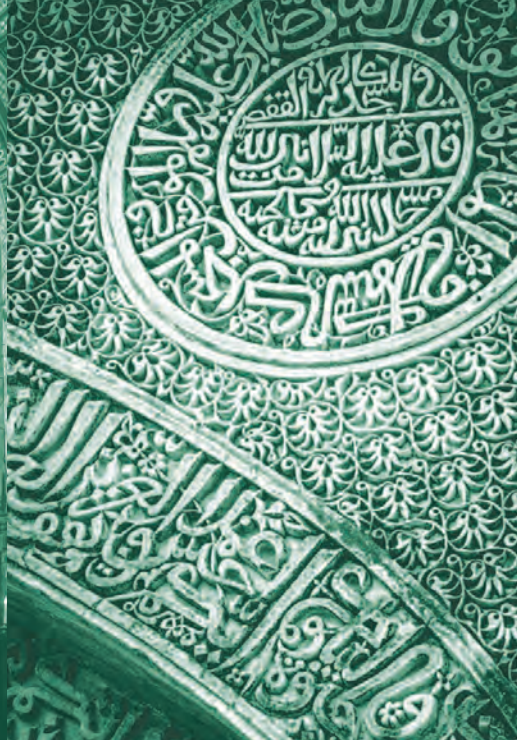
B) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

6. Aşağıdaki seçeneklerin hangisinde doğayı sanat güzelliğinin kaynağı olarak gören yaklaşımlar doğru verilmiştir?
A) idealizm-romantizm
B) gerçekçilik-doğalcılık
C) idealizm-gerçekçilik
D) romantizm-maddecilik
E) maddecilik-idealizm
7. Güzel ve iyi arasında sıkı bir ilişki olduğunu savunan biri için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
A) Ahlaki değerlerin sanatı kısıtladığını düşünür.
B) Ahlakı sanatın kaynağı olarak görür.
C) Sanatın ahlaki değerleri yansıtmaması gerektiğini düşünür.
D) Sanatın değerlerden bağımsız olamayacağını düşünür.
E) Sanatın insani değerlerin yayılmasına katkısı olduğunu düşünür.
8. Aşağıda verilen güzellik ve sanat ile ilgili bilgilerden hangisi doğrudur?
A) İlk Çağ'da güzellik ile yararlılık birlikte düşünülmemiştir.
B) Platon, yararlı olanın güzel olmayacağını savunmuştur.
C) Estetikte genel kanaate göre sanat yalnızca yararlı olduğunda değerlidir.
D) 18. yüzyıla kadar güzellik ve yararlılık arasında ilişki olmadığı düşünülmüştür.
E) Bauhaus Okulu, sanatla işlevselliği birleştirmek için kurulmuştur.

Değerlendirme: Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

5.ÜNİTE

DİN VE SANAT

Kavramlar

Din
Sanat
Tasvir
Türk İslam sanatı
Üsluplaştırma
Soyut sanat

Ünite Bölümleri

5.1. DİN VE SANAT İLİŞKİSİ
5.2. İSLAM VE SANAT

Hazırlık Çalışmaları

1. Sizce din ile sanat arasında ne tür bir ilişki vardır?
2. Dinlerin sanata yaklaşımı hakkında ne biliyorsunuz?
3. Sizce sanatın gelişmesinde dinlerin nasıl bir katkısı olmuştur? Düşüncenizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Tarih boyunca dinlerden beslenen sanat hareketleri olmuş mudur? Bu konuda bir araştırma yapınız.
5. İslamiyet'in nasıl bir sanat anlayışı geliştirdiğini araştırınız.
6. Türk İslam sanatları hakkında ne biliyorsunuz?
7. Bildiğiniz Türk İslam sanat eserlerini söyleyiniz?

5.1. DİN VE SANAT İLİŞKİSİ

Sanat, dinin çocuğudur.

Emile Durkheim [Emil Durkaym (1858-1917)]

Din ile sanat arasında güçlü bir ilişki olduğu, sanat tarihçilerinin üzerinde uzlaştığı bir olgudur. Din-sanat ilişkisi, insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. Mezopotamya'dan Mısır'a, Yunanistan'dan Orta Çağ Avrupa'sına ve İslam medeniyetine dek geçmişten bugüne; resim, heykel, mimari gibi alanlarda bugün şaheser olarak kabul edilen sanat eserlerinin büyük çoğunluğunun dinî duygu ve amaçlarla yapıldığını biliyoruz.

Tarih boyunca her toplum ve medeniyette din ile sanat arasında güçlü bir bağ var olmuştur. Antik Mısır'da sfenksler, keskin kurallara dayalı ve kutsallıkla iç içe bulunan Hint sanatı, Kızıldeniz'in dinî törenler sırasında kum üzerine çizdikleri renkli resimler, Batılı sanatçılarca dinî heyecanla yapılmış **Hz. İsa** ile **Hz. Meryem**'in, meleklerin ve diğer peygamberlerin resim ve heykelleri din ile sanat arasındaki güçlü ilişkiyi yansıtır. Mimari, her medeniyette en yüksek seviyesine mabetlerde ulaşmıştır. Cami, kilise ve tapınaklar, mimarinin gelişmesinde en önemli unsurlardır. Kilise ve tapınaklara yapılan oymalı işlemeli sütunlar, ikonlar ve freskler, dinî duyguların sanattaki gücünü sembolize eder. Nasıl ki İslam'ın etkisi hat, ebru, tezhip gibi sanatlarda kendini göstermişse diğer medeniyetlerin sanatı da büyük ölçüde kendi inançları doğrultusunda şekillenmiştir.

Tarihsel açıdan bakıldığında sanat ile din arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğunu görüyoruz. Bu karşılıklı etkileşime dayalı ilişkide din, sanatın hem biçimine ve içeriğine etki ederken dinler de bir ölçüde sanatın sunduğu imkânlar doğrultusunda insanlara ulaşabilmiş ve bir etki uyandırabilmiştir.

Bir yanda tarih boyunca sanat dinden beslenerek gelişmiş, diğer yanda din de sanatın katkısıyla sanatın temelini oluşturan sembollerin kullanımıyla etkisini sürdürmüştür. Dinî amaçlarla ortaya çıkan çeşitli mabet, heykel ve resim gibi sanat eserleri, sanatsal bir değere sahip olmanın yanında dinî anlamda da kutsallık kazanmıştır.

Bütün dinler, her seviyeden insana ulaşip onları etkilemek amacıyla mimari, müzik, heykel, resim, tiyatro gibi birçok sanattan yararlanmış ve bir yönüyle de bu sanatların gelişmesini sağlamıştır.

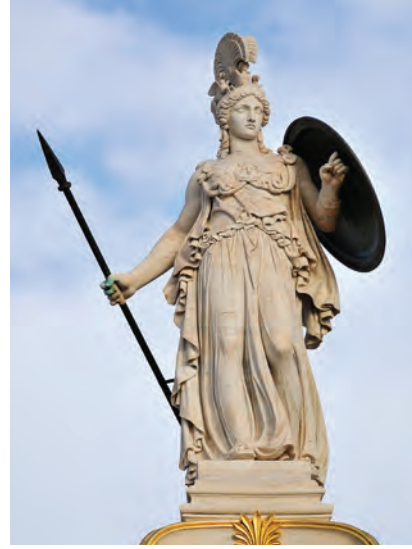
Dinler kendilerini ifade edebilmek ve kitlelere benimsetebilmek için sembollere ihtiyaç duymuştur. Bunun nedeni hem dinlerce kutsal kabul edilen varlıkların duyularla kavranamayan soyut bir niteliğe sahip olması hem de dinlerin doğaüstü (metafizik) alana dayanan inanç ve düşünceleri içermesidir. Bu açıdan semboller dinlerin anlaşılır kılınmasında büyük rol oynar. İşte burada sembol üretme özelliğiyle devreye sanat girmektedir.

İlah olarak kabul edilen varlıkların görünür kılındığı totem ya da put biçimindeki nesneler (heykeller), duygusal yoğunlaşmayı sağlamada müziğin güçlü etkisinden yararlanan ilahiler, mimarının gelişmesinde en önemli nedenlerden biri olan tapınak ve ibadethaneler, tiyatronun doğup gelişmesine kaynaklık eden ritüellerde (bolluk törenleri, ölüp dirilme törenleri vb.) yapılan çeşitli danslar ve oynanan oyunlar din-sanat ilişkisini ortaya koyan örneklerden bazılarıdır.

Eski Mısır uygarlığında dinî inanç, her alanda belirleyici temel unsur olmuştur. Devasa boyutlardaki tanrı heykelleri, tapınaklar (Görsel 5.1) ve birer anıt mezar olan piramitler bu uygarlığın geride bıraktığı başlıca eserler olmuştur.

■ Görsel 5.1: Ebu Simbel Tapınağı, Mısır

■ Görsel 5.2: Athena, Yunanistan

Mısır sanatından büyük ölçüde yararlanmakla birlikte özellikle mimari ve heykelde önemli gelişimler kaydeden Yunan sanatı, çok tanrılı inançları doğrultusunda sayısız eser ortaya koymuştur (Görsel 5.2).

Kadim Çin ve Hint uygarlıklarında özellikle Budizm'in mimari, heykel ve resim sanatlarının gelişmesinde büyük rolü olmuştur. Budizm, tapınak mimarisi ile bu tapınaklardaki heykel ve resimlerde, duvar resimleri (fresk) ile ritüellerde kullanılmak üzere yapılan seramiklerde etkisini göstermiştir (Görsel 5.3 ve Görsel 5.4).

■ Görsel 5.3: Buda heykeli, Çin

■ Görsel 5.4: Buda heykeli, Hindistan

Museviliğin temel sanat anlayışı tasvir yasağına dayanır. **Hz. Musa**'ya Sina Dağı'nda vahyedilen ve Yahudi dininde büyük önem verilen 10 emirden biri olan “Benden başka tanrın olmayacak. Boşlukta, yerin üstünde veya altında, denizlerin derinliklerinde mevcut olan varlıkların resimlerini yapmayacak, onlara hiçbir surette tapmayacaksın.” emri Yahudilerin resim ve heykel sanatında tasvirden uzak durmalarına yol açmıştır. Yahudilerin ibadet mekânları olan sinagog ve havralarda resim ve süsün yerine sadelik hâkim olmuştur. Bu ibadet mekânlarının duvarlarına Tevrat'tan metinler ve geometrik motifler işlenmiştir.

■ **Görsel 5.5:** Son Akşam Yemeği, L. da Vinci, 1495-1498, Santa Maria Della Grazie Kilisesi, İtalya

Avrupa’da din ile sanat arasında köklü bir bağ söz konusudur. Hristiyanlığın resmî din olarak kabulünden sonra zamanla çok tanrılı pagan dininin etkileri de ortadan kalkmıştır. Her fırsatta **Hz. İsa**’nın yaşamını ve çilesini gözler önüne sermek isteyen Kilise, Hristiyanlık dinini anlatmak ve yaymak adına en başından beri sanat ile ilişki içinde olma gereği duymuş ve sanatı da âdeta dinin bir parçası hâline getirmiştir. Bu açıdan Avrupa sanatının Kilisenin sanat ile kurduğu ilişki üzerine gelişim gösterdiği söylenebilir. Hristiyanların dinî tapınma yerleri olan kiliselerin içi, her biri sembolik anlamı olan ve çoğu İncil’de yer alan hikâyeleri anlatan resimlerle süslenmiştir. Zaman içinde bu sanatsal objeler kendine mucizeler atfedilen kutsal nesnelere dönüşmüştür.

■ **Görsel 5.6:** Musa, Michelangelo, 1513-1515, San Pietro Kilisesi, Roma, İtalya

İslam ve Yahudilikten farklı olarak Hristiyanlığın tasvire dayalı sanata yönelmesinin en büyük nedenlerinden biri, bu dinin **Hz. İsa**’nın bedeninde “Tanrı’nın insan biçimine büründüğü” inancını taşımasıdır. Tanrı gibi soyut bir varlığın böylece somutlaştırılışı Hristiyan dünyada tasvire dayalı bir sanatın gelişmesine yol açmıştır.

Kilise gibi mimari yapıların yanı sıra müzik, heykel ve dinî resimlerin insanlar üzerindeki etkisi yoğun bir şekilde kullanılmıştır. *Romanesk* (9-12. yüzyıllar) ve *Gotik* (12-15. yüzyıllar) dönemlerinin geleneğine dayanan dinî konulu resim ve heykeller, *Rönesans* (15-16. yüzyıllar) Dönemi sanatının genel temasını oluşturmuştur. Bu döneme ait **L. da Vinci**’nin “Son Akşam Yemeği” adlı tablosu (Görsel 5.5) ile **Michelangelo**’nun [Mikelangelo (1475-1564)] “Sistine Şapeli”nde yaptığı duvar resimleri Batı sanatının en önemli iki dinî eseri olarak kabul edilir. Bu çerçevede yine **Michelangelo**’nun “Musa” adlı heykeli (Görsel 5.6) ile **Rafael**’in (1483-1520) yapmış olduğu “Sistine Madonna” adlı tablo Avrupa sanatının başyapıtları arasında yer alır.

OKUMA PARÇASI

BATI SANATI VE ÇAĞDAŞ SANAT

Avrupa sanatı, bir Hristiyan sanattır. Hristiyan sanatı yalnız Batı’da, Avrupa’da değil aynı zamanda Doğu’da; Kafkasya, Anadolu, Suriye, Mezopotamya, Mısır, Bizans İmparatorluğu’nun merkez bölgeleri olan Ege, Marmara, Balkanlar’da da görülür.

Avrupa sanatının tasvir alanındaki konusu Hristiyanlığın esaslarıdır. Yani Hristiyan sanatı resim, heykel konusunda Tevrat ve İncil’deki konuları inceler.

Hristiyan dünyasında her şeyin merkezini bu din oluşturmuş; bunun yayılması ve gelişmesi için uğraşmak Hristiyanlığın başlıca çabası olmuştur. Bu durum politika, kültür ve uygarlıkta da böyle gelişmiştir. Sonuç olarak Hristiyan sanatçısı; resim ve heykel gibi tasvir sanatları alanında tümüyle güdümlü bir sanat kavramı içine girmiştir. Sanat çabası gösterirken ve sanat eserini oluştururken ilk amaç; renk, şekil, ahenk, kompozisyon mükemmelliği gibi özellikler ve güzel bir eser yaratmak değil; Hristiyanlığı yaymak, onun ilkelerini anlatmak, öğretmektir. Bu aşkla bunu çok güzel yapmaya uğraşınca sanat değeri olan eser meydana getiren birçok sanatçı ortaya çıkmıştır. Fakat asıl amaç, sanatın kendisi değil; din ve onun gereklerinin anlatılması ve öğretilmesidir. Böylece Hristiyan resim ve heykel sanatında başka konulara yer verilmeksizin hep dinsel konular işlenmiştir. Bu durum 14. yy. sonlarına kadar böyle devam etmiştir. 15. yy.da insan kişiliğinin varlığı âdeta yeniden keşfedilince yine insana ve dünyaya ait konulara da yer verilir olmuştur. Böylece antik sanat geleneklerine dönüş şeklinde ortaya çıkan devir yani Rönesans devrinde ayrıca mitolojik konularda önem kazanmıştır. Böylece tasvir sanatlarının konuları hiçbir zaman terk edilmemiş, çok seyrek de olsa çağımıza kadar hep işlenip gelmiştir.

[Prof. Dr. Rüçhan ARIK, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat, (Kısaltılmıştır.)]

Batı’da dinî ve kültürel nedenlerle resim ve heykelin ön planda tutulmasına karşılık İslamiyet’teki tasvir yasağı; hat, ebru, tezhip gibi figüratif olmayan sanatların gelişip yayılmasının önünü açmıştır. Yine diğer dinlerde olduğu gibi ibadet mekânlarına verilen önem İslam dünyasında Mescidiaksa Camii (Filistin), Mescidinebevi (Medine), Edirne Selimiye Camii, Kurtuba Camii (İspanya) (Görsel 5.7), Samarra Ulu Camii (Irak) gibi cami mimarisinin görkemli örneklerini ortaya koymuştur.

Görsel 5.7: Kurtuba Camii, 8. yüzyıl, İspanya

ETKİNLİK

Metni okuduktan sonra aşağıdaki soruları cevaplayınız.

SANAT VE DİN

Din ve sanatın esaslarında aslen birlik vardır. Dram, konu ve tarih bakımından dinî menşelidir; tapınaklar ise oyuncular, kıyafetler ve seyircilerle beraber ilk tiyatrolardır. İlk dramlar milattan evvel 3000 ila 2000 yılları arasında Mısır’da ritüel oyunlar olarak ortaya çıkmıştı.

Kızılderililer, dinî törenler sırasında kum üzerinde ve törenin bir parçası olarak renkli resimler çizerler. Meşhur Japon “Gigaku Balesi”nin kökleri uzak maziye, Japonların inancına göre dünyanın yaratılışı zamanına kadar gider. Bu çok eski oyunlar aslen şarkı, dans ve mimiğin bir karışımı idi ve ölümlerin ruhlarının geçtiği metafizik hadiseleri sembolik bir tarzda temsil ediyordu. Tarih ve konu bakımından bu oyunların dinle müşterek bir tarafı vardır.

İlim, astronominin çocuğu olduğu gibi sanat da dinin çocuğudur. Eğer yaşamak istiyorsa sanat, tekrar tekrar bu kaynağına dönmeye mecburdur ve gördüğümüz gibi bunu yapıyor da.

Mimari, istisnasız her kültürde en yüksek dereceye mabetlerde ulaşmıştır. Bu, Hindistan ve Kamboçya’daki iki bin senelik tapınaklar, İslam dünyası camileri, **Kolomb** öncesi Amerika’nın mabetleri için olduğu kadar 20. asırda Avrupa ve Amerika’da inşa edilen kiliseler için de caridir (yürürlüktedir).

Dine olan borcunu sanat daha açık bir tarzda resim, plastik eserler ve müzik sayesinde ödüyordu. Rönesans’ın en büyük sanat eserlerinde hemen hemen istisnasız dinî konular işlenmiştir. Dolayısıyla bu eserler Avrupa çapında bütün kiliselerde ana-baba evinde gibi hüsünkabul görmüşlerdir. İtalya veya Hollanda’da herhangi bir kilise var mı ki aynı zamanda sanat galerisi olmasın? **Michelangelo**’nun resim ve heykelleri nevine münhasır bir şekilde Hristiyanlığın devamını teşkil etmektedirler. **Handel**’in oratoryumları -bir nevi manevi operalar- gerçekten büyük bir dinî müziktir. 20. asrın en büyük iki müzisyeni olan **Debussy** (Döbüsi) ve **Strawinski** (Stravinski) doğrudan doğruya dinî muhtevalı eserler meydana getirdiler.

Bize anlattığı şeylerle ve anlatım tarzıyla sanat, dinin insanlara mesajı gibi aklen inanılmazdır. Eski bir Japon freski, *El Hamra*’da aslanlı avlunun kapısındaki arabesk, Melanezya adalarından bir mask, Uganda’dan bir kabilenin dinî dansı, **Michelangelo**’nun “Korkunç Mahkeme”si, **Picasso**’nun “Guernica”sı...

Böylece siz, ibadette olduğu gibi ulaşılamaz, mantık ve duyular üstü olan bir şey tecrübe etmiş olursunuz. Soyut sanatın herhangi bir eseri, dinî bir ayin gibi akıl dışı ve ilme aykırı bir tarzda tesir etmez mi?

[Aliya İzzetbegoviç, Doğu Batı Arasında İslam, s. 131-135 (Kısaltılmıştır).]

1. Metinden hareketle sanatın tarih boyunca dine bağlı olarak gelişim gösterdiği söylenebilir mi? Düşüncelerinizi paylaşınız.
2. Dinlerin sanattan, sanatın etkisinden yararlanmasının bir zorunluluk olduğunu düşünüyor musunuz? Sebebiyle birlikte açıklayınız.
3. Tarih boyunca sanat ile din arasında hiçbir ilişki olmasaydı bunun sanatın gelişimine nasıl bir etkisi olurdu? Bu konudaki düşüncelerinizi söyleyiniz.

5.2. İSLAM VE SANAT

Batı'da natüralizm, sanatta temel esaslardandır. Bizde ise soyutluk yüzyıllardır hâkim. Basit bir taklit değil de ufukları zorlayıp ufuklar ötesini sanata taşımak var. İç dünyayı yakalama arzusu var.

Eşref Üren (1897-1984)

Her dinin bir sanat dili vardır. Çünkü dinler kendisini en özlü biçimde sanat yoluyla ifade eder. Bu anlamda bir dini, bir kültürü en kısa yoldan tanımının sanattan geçtiğini söylemek mümkündür.

Endülüs'ten Semerkant'a; Anadolu, Filistin, İran, Hindistan, Afganistan, Kuzey Afrika (Tunus, Fas, Cezayir) gibi geniş bir coğrafyada kendisini gösteren İslam sanatı İslam maneviyatının, İslam'ın hayat ve hakikat anlayışının bir tezahürü olarak doğup gelişmiştir. Türk İslam sanatı Bizans, Mısır, Sasani, Hint ve Orta Asya gibi farklı kültürlerin sanat mirasından yararlanarak bu çeşitliliği kendi potasında eriterek güçlü bir senteze ulaşmıştır.

Türk İslam sanatının temel özelliklerden biri estetikle işlevselliğin bütünlüğü, diğeri de tasvirin olmayışıdır. İslam düşüncesinde güzellik tek başına estetik bir kategori olarak ele alınmamış, iyilik ve doğruluk ile ilişkilendirilmiştir. Bilgi, ahlak ve estetiğin bütünlüğüne dayanan; hat, tezhip, ebru, çini gibi hem birbirlerini ve hem de mimariyi tamamlayan sanatlar işlevselliği içeren bir estetik anlayışın verimleri olmuştur.

Bununla beraber Türk İslam estetiği ve sanatı, temelde inançtan kaynaklanan bir kaygıyla resim ve heykel gibi tasvire dayalı anlatımın yerine soyut ve üsluplaştırma (stilize etme) yoluyla anlatıma dayanır. **Üsluplaştırma**, doğadaki hayvan ve bitkilerin birebir resmedilmesinden farklı olarak bu figürlerin soyutlama yoluyla standardize edilmiş biçimlerinin kullanılmasıdır (Görsel 5.8 ve Görsel 5.9).

Görsel 5.8: Üsluplaştırılmış bitki motifi

Görsel 5.9: Elhamra Sarayı'ndan bir detay, İspanya

Türk İslam estetiği, mimaride ve süslemede Batılı estetik anlayıştan farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Batı estetiğinin duysal olana (somuta) dayanmasına karşın duysal olana (somuta) dayanmasına karşın Türk İslam estetiği, derin bir tefekküre yönelik soyutlamaya dayanır. Önemli olan eşyanın görünür özelliklerini aşarak görünende görünmeyeni, değişende değişmeyi, hakikati (varlığın özünü) göstermektir. Bu yüzden tabiatı olduğu gibi yansıtmak yerine onu soyutlama yoluyla ifade etme yoluna gidilmiştir. Örneğin minyatürde çizilmiş bir insan belli bir insan değil, herhangi bir insan, daha açık bir ifadeyle kavram olarak insandır. Figürler, bir duygu ya da belli bir ifade yansıtmaksızın çizilir. Derinlik algısının verilmediği minyatürde kişinin bakışına göre değişen ışık-gölge, perspektif gibi teknik unsurlar kullanılmamıştır.

ETKİNLİK

Metni okuduktan sonra aşağıdaki soruları cevaplayınız.

İslam'da tasvirin Hristiyanlık ve Budizm gibi dinlerin aksine ibadetin bir parçası olmaması, hatta namaz kılınan yerlerde bulunmasının mekruh sayılması; Müslümanların yapılarında, kitaplarında, kullandıkları eşyalarda, estetik ihtiyaç ve duygularını değişik bir dille ifade etmenin yollarını aramalarına sebep olmuştur. Bunun sonunda İslam sanatı daha önceki mevcut sanatların aksine figüratif ve natüralist bir sanat olmaktan kurtulup mücerret (soyut) bir sanat hâline gelmiş ve hiçbir dinde görülmeyecek kadar gelişmiş bir sanat olan hat sanatı ortaya çıkmıştır. Tasvir, İslam'da mabetlerde hoş karşılanıp diğer birçok dinde olduğu gibi günlük hayatta da fazlasıyla teşvik görmüş olsaydı Hristiyan Bizans ve Roma ya da Sasani sanatının kopyası durumuna düşecek ve geometrik kompozisyonlarıyla, mukarnaslarıyla (Görsel 5.10), hatayı (Görsel 5.11) ve rumi bezemeleriyle ve üsluplaştırılmış minyatürleriyle vs. herhâlde bugün orijinal bir sanat olma hüviyetini elde edemeyecekti. İşte İslam dininin, tasviri ibadet mahallerinde ret fakat günlük kullanımda bazı kısıtlamalarla kabul etmesi, bunu yaparken de diğer dinlerin sembolleri durumundaki şekillere kesin tavır takınması, İslam sanatının orijinal bir sanat olmasını sağlamıştır.

(Doç. Dr. Nusret ÇAM, İslam'ın Sanata ve Mimariye Bakışı, s. 284-285)

1. Size göre İslam estetiği sanat için nasıl bir imkân oluşturmuştur?
2. Sanatta soyut anlatımın tasvire dayalı anlatımdan yaratıcılık açısından daha zengin bir imkân sunduğu söylenebilir mi? Yorumlayınız.

Görsel 5.10: Mukarnas örneği, Bursa Yeşil Camii, 15. yüzyıl

Görsel 5.11: Hatayi süsleme örneği, Topkapı Sarayı, 15. yüzyıl

Görsel 5.12: Ahmet Karahisari'ye ait bir hüsnühat örneği, 16. yüzyıl

Görsel 5.13: Valide Sultan Camii, İstanbul, 1663

Hüsnühat, tezhip, ebru, minyatür ve mimari gibi Türk İslam sanatları köklü bir mirasa dayanan Osmanlı Dönemi'nde olgunluğa ulaşmıştır. Osmanlı tecrübesi, kültür ve sanat alanında, kendinden önceki bütün birikimi değerlendirerek bu sanatları geliştirmiş, özellikle de hüsnühat sanatına büyük önem verilmiştir (Görsel 5.12).

Türk İslam sanatlarından dinî mimari önemli bir yere sahiptir. Türk İslam mimarisinin temel özellikleri; kullanılışlılık, dayanıklılık, ihtiyaç, estetik, özgünlük ve görkemdir. Müslümanlar, mimari yapılar da kullanılışlılık ve dayanıklılığın yanında estetiği de ön plana çıkarmışlardır. Dinî mimarinin temeli olan camilerdeki (Görsel 5.13) mermer ve ahşap oymalar, çiniler ve hat örnekleri çok yönlü sanatsal anlatımın zenginliğini ortaya koymuştur.

Figüratif anlatım yerine soyuta yönelen İslam sanatı, geniş bir anlatım imkânına sahip olmuştur. Geometrik ve stilize edilmiş bitki formları yoluyla somut olanın dar kalıplarından uzaklaşan bu yaklaşım, Batı sanatına ilham verecek düzeye ulaşmıştır.

Batı'da teknolojinin gelişimi, fotoğraf makinesi ve sinemanın ortaya çıkmasıyla 20. yüzyılın başlarından itibaren doğayla bağlarını koparmaya başlayan resim sanatı, gerçeklikten ve doğayı taklit etmekten uzaklaşıp soyuta doğru yeni biçim ve gerçeklik arayışlarına yönelmiştir. Bu arayış, kısmen İslam ve Uzak Doğu geleneksel ve yerel sanat motiflerinde karşılık bulmuştur. Batılı sanatçıların bir kısmı tabiatı soyutlamada minyatürden, renk ve biçimlerin yeniden yorumlanmasında halı ve kilimlerden, "düşünceyi güzelleştirme" özelliğiyle sahip olduğu plastik değerden dolayı bir yazı sanatı olan hüsnühattan yararlanmışlardır. Harflerin, kelimenin başında ortasında ve sonunda bulunmalarına göre biçim değişikliğine uğradığı hat sanatı bu özelliği ile soyut resim niteliği taşır.

DERS DIŞI ETKİNLİK

Bir arkadaşınızla birlikte, bulunduğunuz şehirdeki bir hat, ebru, minyatür veya tezhip sanatçısı ile Türk İslam sanatlarının özellikleri hakkında görüntülü bir mülakat yaparak arkadaşlarınızla paylaşınız.

ETKİNLİK

Metni okuyarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Resimde yeni bir çıkış ve boyut yaratmak isteyen kimi Batılı ressamalar, biçimsel anlatımın ulaşacağı nihai sonuç olmasa bile sanatlarına ilham ve plastik zevk zenginliği katmak için kimi yerli ve geleneksel kültürü yaşatan coğrafyaları gezip görmüş ve incelemişlerdir. Halı, kilim, cicim, sumak, yazma, hat, minyatür, çini, ahşap ve taş oyma (Görsel 5.14) gibi çok değişik teknik ve uygulama alanlarındaki örnekleri inceleyerek çağdaş Batı resmine yeni bir çıkış noktası aramışlardır. Bu gerçeği Picasso başta olmak üzere Kandinsky, Klee, Matisse gibi sanatçılar itiraf etmişler ve eserlerine bunları yansıtmışlardır. Paul Gauguin'i [Pol Gugen (1848-1903)] Tahiti'ye, Paul Klee ve Picasso'yu Kuzey Afrika'ya götüren sihirli güç, bu bölgelerdeki saf ve güçlü anlatım biçimleri olmuştur. Doğu'nun egzotik ve oryantalist havası, Batı'nın kentleşme sürecini yaşayan ve makineleşmenin baskısı altında bunalan sanatçı için bir ilham kaynağı olmuştur. İslam dünyası başta olmak üzere Doğu'nun ritmik, parlak, saf ve değişik biçimsel anlatımları bu sanatçıların eserlerine bazen direkt bazen de dolaylı olarak yansımıştır.

(Yrd. Doç. Dr. Hülya Karoğlu, Çağdaş Türk ve Batı Resminde Geleneksel Halk Sanatlarından Etkiler, www.sanatteorisi.com)

1. Size göre Türk İslam ve Doğu sanatlarının çağdaş Batı sanatında ne tür bir etkiye yol açtığı söylenebilir?
2. Batı'da soyut sanat anlayışının kalıcı olduğunu söyleyebilir miyiz? Düşüncelerinizi belirtiniz.

Görsel 5.14: Divriği Ulu Camii, Sivas, 1229

DERS DIŞI ETKİNLİK

Picasso, Kandinsky, Klee, Matisse gibi Batılı sanatçıların İslam sanatlarına yönelik ilgileri ve bunun kendi sanatlarındaki izleri hakkında bir araştırma yapınız. Elde ettiğiniz bilgilerle bir sunum hazırlayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

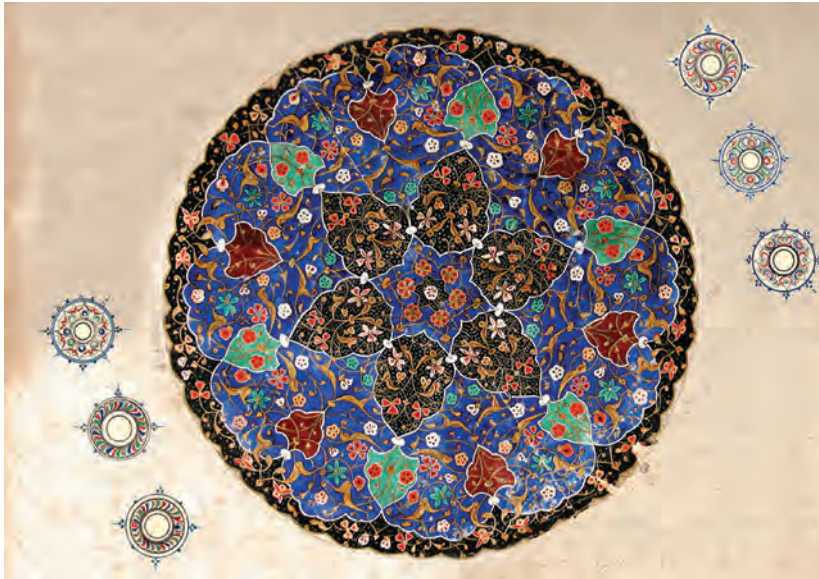
ETKİNLİK

Görsel 5.15'te verilen minyatür ile Görsel 5.16'da verilen tezhip örneğini dikkatle inceleyerek aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. 5.15 numaralı görselde verilen minyatürün klasik resim anlayışından ne gibi farkları olduğunu söyleyiniz.
2. Görsel 5.16'da verilen tezhip çalışmasını sanatsal özellikleri (biçim, renk, kompozisyon, simetri, oran gibi) açısından değerlendiriniz?
3. Görsellerden hareketle Türk İslam sanatlarının ayırt edici özellikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

■ Görsel 5.15: Surname, Levni, 1720

■ Görsel 5.16: Süheyl Ünver'e ait bir tezhip çalışması

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Sanatın gelişmesinde dinlerin rolünü örnek vererek kısaca açıklayınız.

.....
.....
.....

2. Türk İslam sanatlarının başlıca özelliklerini kısaca yazınız.

.....
.....
.....

3. Türk İslam estetiğinin Batı sanatına etkilerini kısaca yazınız.

.....
.....
.....

B) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

4. Din-sanat ilişkisi çerçevesinde aşağıdaki bilgilerden hangisi doğrudur?

- A) Tarih boyunca sanat, dinden bağımsız olarak var olmuştur.
- B) Bütün dinler için en önemli sanat dalları, resim ve heykel olmuştur.
- C) Tarih boyunca sanat yalnızca dinî amaçlara hizmet etmiştir.
- D) Günümüzde sanatın dinlerle hiçbir ilişkisi kalmamıştır.
- E) Din ile sanat arasındaki ilişki insanlık tarihi kadar eskidir.

5. Minyatür sanatı ile ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Perspektif unsuru ön plandadır.
- B) Gerçekçi tasvirler yapılmaz.
- C) Işık-gölge unsurları kullanılmaz.
- D) Derinlik algısı bulunmaz.
- E) Üsluplaştırma tekniği kullanılır.

6. Dinlerin sanat ile ilişkisi hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) İslamiyet ve Yahudilikte tasvir yasağı vardır.
- B) Eski Mısır'da din heykel sanatını yasaklamıştır.
- C) Avrupa sanatında Hristiyanlığın büyük etkisi olmuştur.
- D) Antik Yunan uygarlığının çok tanrılı inancı heykellerde ifade bulmuştur.
- E) Hint ve Çin sanatında Budizm'in önemli etkisi olmuştur.

7. Türk İslam sanatları hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi doğrudur?

- A) Yahudilik ve Hristiyanlığın etkisi olmuştur.
- B) Cami mimarisi, süsleme sanatlarının gelişmesini engellemiştir.
- C) Estetik, işlevsellikle birlikte düşünülmemiştir.
- D) Tasvir yasağı, soyutlama anlayışını geliştirmiştir.
- E) Yalnızca Osmanlı Dönemi'nde var olmuştur.

Değerlendirme: Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

6.ÜNİTE

ÇAĞDAŞ SANAT UYGULAMALARINDA ESTETİĞİN YERİ

Kavramlar

Sanayileşme
Teknoloji
Modernizm
Çağdaş sanat
Pop sanat
Kavramsal sanat

Ünite Bölümleri

6.1. ÇAĞDAŞ SANAT UYGULAMALARI

Hazırlık Çalışmaları

1. 19. ve 20. yüzyıllarda yaşanan siyasi, toplumsal ve teknolojik gelişmeler sanata nasıl etki etmiştir?
2. 20. yüzyılın en önemli sanatçıları ile sanat akımlarını söyleyiniz.
3. Çağdaş sanat deyince ne anlıyorsunuz?
4. Resim ve heykelin dışında günümüzde yaygın olan sanat etkinliklerini söyleyiniz.
5. Günümüz sanat anlayışının geçmişteki sanat anlayışını sürdürdüğü söylenebilir mi? Nedeniyle birlikte açıklayınız.
6. Sizce günümüz sanatçıları geçmişteki sanatçılardan farklı mıdır? Nedeniyle birlikte açıklayınız.

6.1. ÇAĞDAŞ SANAT UYGULAMALARI

Şimdi sanat, gerçekleştiğinde feda edilen bir fikirden ibaret.

Jean Baudrillard [Jan Bodriyar (1929-2007)]

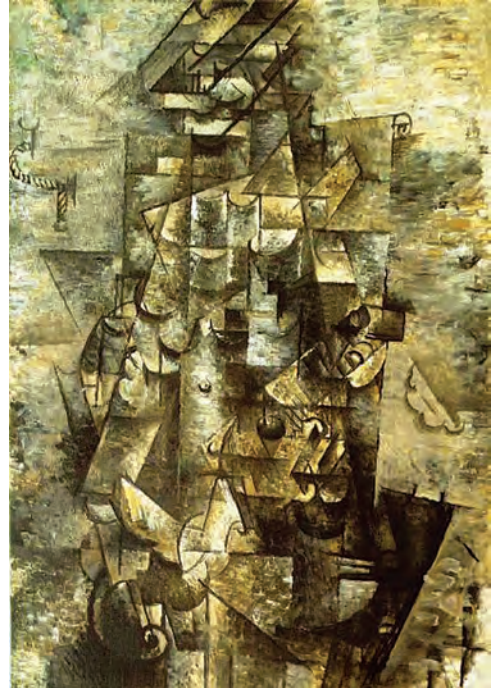
Gerçekliğe sadakati esas alan yansıtmacı (mimetik) sanat anlayışı 19. yüzyıla dek etkisini sürdürmüştür. Ancak bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin yanında yaşanan siyasi gelişmeler sanatın köklü bir dönüşüm sürecine girmesine yol açmıştır.

19. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan sanatta yenilik arayışları süreç içinde çok sayıda akımın doğmasını sağlamıştır. Artık doğayı olduğu gibi betimleme anlayışı terk edilmiş, geleneksel kuralları uygulama kaygısını terk eden sanatçı; kendi yorumunu, bireysel tavrını ve üslubunu eserine katmaya başlamıştır. **Gombrich**'in ifadesiyle "XIX. yüzyıl sanatının tarihi, hiçbir zaman, çağının başarılı ve en çok para kazanan ustalarının tarihi olmayacak; tersine, kendi adlarına düşünme korkusuzluğunu ve inatçılığını gösteren, zamanın egemen kurallarını korkmadan eleştiren ve böylece sanatları için yeni olanaklar yaratan bir dizi yalnız insanın tarihi olacaktır."

Eserlerinde özgür renk ve biçim kaygısını taşıyan *izlenimciler* (empresyonizm) (Görsel 6.1) ve geometrik biçimleri esas alan *kübizm* (Görsel 6.2), nesnenin gerçek görünüşünü değiştirip parçalama yoluna gitmiş, daha sonraları soyut akımlarla eşyanın dış görünüşünün anlatımı büyük ölçüde terk edilmeye başlamıştır.

Görsel 6.1: Güneşli Bir Günde Saman Yığını, Claude Monet, 1891, Güzel Sanatlar Müzesi, Boston, ABD

Görsel 6.2: Gitarlı Adam, Georges Braque [Corç Bırak (1882-1963)], 1911, Modern Sanat Müzesi, New York, ABD

19. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp 1960'lı yıllara dek süren ve *modernizm* olarak adlandırılan bu dönemde birçok sanat akımı ortaya çıkmıştır. Sanatçının duygularını ön plana alan *dışa vurumculuk* (ekspresyonizm), renklerin etkisine ve şiddetine önem veren *fovizm* (Görsel 6.3), mantık dışılığı, bilinçaltına ve rüyalara önem veren *gerçeküstücülük* (surrealizm) (Görsel 6.4), biçimlerin ve renklerin öznel kompozisyonuna dayanan *soyut sanat* bu dönemin önde gelen akımları arasında yer alır. Bununla birlikte 1. Dünya Savaşı'nın yol açtığı bunalım ortamında bir tepki olarak Dada hareketi ortaya çıkmıştır. Yerleşik sanat anlayışına karşı çıkan gösterileriyle kendisinden sonraki birçok oluşumun öncüsü ve ilham kaynağı olan Dada'nın en büyük katkısı, sanat kavramının kapsamını genişletmesi olmuştur. Sanat artık tek bir türde etkinlik alanı olmaktan çıkmış, birçok türün yanı sıra düşüncenin ve eylemin karışımı olarak sergilenmeye başlamıştır.

■ Görsel 6.3: Kırmızı Oda, Henri Matisse, 1908, Hermitage Müzesi, St. Petersburg, Rusya

■ Görsel 6.4: Kırmızı Kış, Yves Tanguy [İv Tanguy (1900-1955)], 1932, Özel koleksiyon, New York, ABD

DERS DIŞI ETKİNLİK

Modernizm Dönemi sanat akımlarından izlenimcilik, kübizm, dışa vurumculuk, soyut sanat ve gerçeküstücülüğün günümüz sanatına etkisini araştırınız. Bu akımlara dayalı sanat çalışmalarının 21. yüzyılda devam edip etmediğini tespit ediniz.

2. Dünya Savaşı sonrası kaos ortamında ülkelerinden kaçarak Amerika'ya göç eden sanatçıların etkisiyle sanatın yeni merkezi Amerika olmuştur. **M. Duchamp, J. Miro** ve 1940'larda New York'ta ortaya çıkan soyut dışa vurumculuğa büyük etkisi olan **Hans Hofmann** [Hans Hofman (1880-1966)] gibi 20. yüzyılın sanatını etkileyecek olan birçok sanatçı Amerika'nın sanatın yeni merkezi olmasını sağlamıştır.

Tüketim toplumunun doğmasına neden olan yaşam tarzı ve ekonomik düzen (kapitalizm) sanatı da etkilemiştir. 1950'lerde Amerikan soyut dışa vurumculuğunun seçkin sanat anlayışına tepki olarak tüketim toplumuna ve kitle kültürüne önem veren pop sanat (pop art) akımı ortaya çıkmıştır.

■ **Görsel 6.5:** Gökyüzünde Ölüm ve Çürüme Belirtileri, E. Paolozzi, 1970, Tate Galerisi, İngiltere

■ **Görsel 6.6:** Muhammed Ali, Andy Warhol, 1978, Andy Warhol Görsel Sanatlar Vakfı, New York, ABD

■ **Görsel 6.7:** Eksik Açık Küp, Sol LeWitt, 1974, Paula Cooper Galerisi, New York, ABD

Pop Sanat

Reklamları ve tüketim kültürünü yücelten pop sanat mensupları, farklı malzemeleri bağlamlarının dışında birleştirerek kullanmışlardır. Doğa, ahlak, mitoloji ve tarih gibi konuları işleyen klasik sanattan farklı olarak gündelik yaşam nesnelerini, reklamları, çizgi roman karelerini, paketleri, televizyon ve sinema dünyasının tanınmış yüzlerini konu edinen pop sanat, sanayi artıklarından gazete parçalarına kadar her şeyi kullanmış ve hazır doğa nesnelerini sanat eseri olarak sunmuştur. Pop sanatın önde gelen sanatçıları arasında **Eduardo Paolozzi** [Eduardo Paolozzi (1924-2005)] (Görsel 6.5), **Richard Hamilton** [Riçirt Hemiltın (1922-2011)], **Andy Warhol** [Endi Varhol (1928-1987)] (Görsel 6.6), **Robert Rauschenberg** [Rabirt Raşınbörg (1925-2008)] yer alır.

Minimal Sanat

1960'lı yıllarda “içeriği en aza indirgenmiş” sanat anlayışını ifade eden minimalizm, sanat eserinin kendinden başka bir şeyi çağrıştırmaması gerektiğini savunmuş ve hiçbir şeyi temsil etmeyen “saf nesneye” odaklanmıştır. Minimalizme göre sanat eseri görünenden ibarettir ve her hangi bir şey “anlatmaz.”

Saf geometrik biçimlere ağırlık veren minimalizm, ilk kez Malevich'in beyaz zemine yaptığı “siyah kare” kompozisyonunda sergilenen indirgemeci eğilimin doruğa çıkmış hâlidir. Simetrik düzenlemeye dayalı biçimi esas alan minimalistler; renkli tuğla, sunta, kontrplak, cam elyafı, alüminyum, çelik gibi malzemeleri endüstriyel yöntemlerle işleyerek alüminyum kutuları çeşitli biçimlerde düzenleme; neon tüpler kullanarak ışık heykelleri oluşturma ve tahta çivileri üst üste dizme türünden sıra dışı uygulamalar ortaya koymuşlardır. Kavramsal sanat, yerleştirme, yoksul sanat, arazi sanatı gibi uygulamaları da etkilemiş olan minimal sanatın önde gelen temsilcileri arasında **Sol LeWitt** [Sol Luvit (1928-2007)] (Görsel 6.7), **Donald Judd** [Danıld Cud (1928-94)], **Dan Flavin** [Dan Fleyvin (1933-1996)], **Carl Andre** [Karl Andre (1935-...)] ve **Frank Stella** [Frank Ştela (1936-...)] yer alır.

Sanatta 1960'lı yıllarda etkisini yitiren Modernizm sonrası dönem, çağdaş sanat olarak adlandırılır. 1950'lerden itibaren gelişmeye başlayan ve kimilerince postmodernizm olarak da nitelendirilen çağdaş sanat anlayışının öne çıkan

özelliklerinden ilki, geleneksel sanat anlayışındaki görsel estetik kaygıya karşılık *düşünceleri insanlara aktarma* kaygısını ön plana almasıdır. Böylece sanatın merkezinde sanat eserinden ziyade herhangi bir yolla düşünceyi aktarma kaygısı yer almış bulunmaktadır. İkinci olarak da *sanat eserinin* geçirdiği dönüşümdür. Sanat artık tuval veya heykelle sınırlandırılmaktan çıkmış ve belli bir bağlam içinde sunulduğunda herhangi bir hazır nesne de sanat eseri olarak kabul edilmeye başlamıştır. Ayrıca dijital fotoğraf, televizyon, video görüntüsü, projeksiyon yansıması, led aydınlatmalar, 3 boyutlu (3D) görüntüleme gibi teknolojik imkânlar başta resim sanatı olmak üzere bütün sanat disiplinlerinin zengin bir anlatım çeşitliliği kazanmasını sağlamıştır.

Yeni resimle eski resmi kesin olarak ayıran özelliklerden biri de kullanılan malzemedir. Bundan yüz yıl önce yetmiş elli boyunda muşamba veya tahta üzerine yapılmış yağlı boya bir tabloya bir çorap parçası, bir zıpzıp, bir çatal veya bunlara benzer bir şey yapıştıran ressama muhakkak deli derlerdi. Yağlı boya resmin kendine has değişmez kanunları vardır. Değil çorap, çatal yapıştırmak, kullanılan yağı, fırçayı, zemini değiştirmek kimin haddine! Günümüzün ressamı işine sulu boya ile başlıyor, pastelle, tebeşirle, kömürle devam ediyor.

Toz halindeki boya zerrecikleri üzerine çok kuvvetli bir yapıştırıcı püskürttükten sonra yağlı boyaya geçiyor. Bütün bunlarla elde edemediği, yıllardır hasretini çektiği herhangi bir renge, (O çevreye gelip yerleşen bir cam parçasında, seramikte, madene işlenmiş bir parçada, deri, kumaş, çakıl, ağaç kabuğu, kaya, toprak, kısacası uzun süre rengini değiştirmeyen her şey olabilir.) nereden rastlarsa çevresine aktarıyor.

(Bedri Rahmi Eyüboğlu, Resme Başlarken, s. 258)

Çağdaş sanatın ikinci özelliği, sanat eserlerinin sergilendiği alanlara ilişkin yaşanan dönüşümdür. Sergi, galeri veya müze gibi sanata özgü mekân anlayışı kırılmış ve sanat eserlerini sergilemek için artık herhangi bir ortam seçilebilir olmuştur. Bu da sanatın hayatın her alanında yer bulmasını sağlamıştır.

Çağdaş Dönem’de sanatın düşünsel yönünün biçimsel yönünden üstün tutulması, sanatın sadece güzel nesneler ortaya koymadığı düşüncesine ağırlık kazandırmıştır. Bu da farklı sanat disiplinleri arasındaki etkileşim ve ilişkiyi hızlandırmıştır. Bu dönemde resim, heykel, fotoğrafın yanı sıra gelişen teknoloji, internet gibi yeni imkânların katkısıyla farklı bir sanat anlayışı oluşmuş, çoğulcu ve disiplinler arası bir anlayış getirmiştir. Özellikle **Duchamp**’ın estetikle sanat arasındaki ilişkiyi ele alış biçimi, sanatçının ve sanat eserinin sanattaki merkezî rolünü ve buna bağlı olarak el işçiliğinin önemini azaltmak için hazır nesnelerden yararlanması, düşünceyi biçimden önde tutması, disiplinler arası sanat eğiliminin yanı sıra kendinden sonraki sanat anlayışlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde farklı sanat uygulamalarında varlık gösteren “çok yönlü” sanatçı anlayışı da ön plana çıkmaya başlamıştır.

Bu süreçte sanat, sanatçı ve sanat eseri kavramları da yeniden tartışılıp tanımlanmaya başlamıştır. Artık sanatın asıl amacı haz vermek değil düşünceleri aktarmak, eleştirmek ve “rahatsız etmek”tir.

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

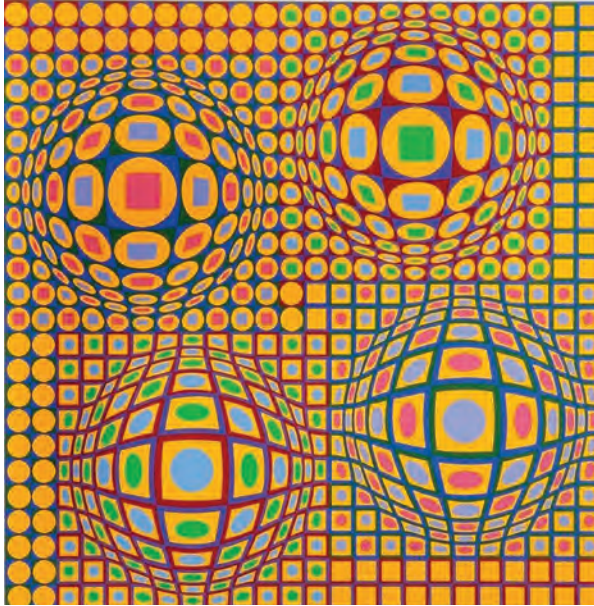
Çağdaş Dönem’de sanat, sanatçı ve sanat eseri anlayışının değişmesi size göre sanat alıcısını da bir dönüşüme uğratmış mıdır? Sebebinin belirterek düşüncenizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

OKUMA PARÇASI

Modernitenin yoksullaştırdığı sanat, şimdi postmodernitede yeni açılımlarla modernitenin tek boyutluluğunu aşar ve zenginleşir. Örneğin resmi, başlangıçta yapıştırılmış kâğıt ya da kullanılmış gündelik eşya parçalarından, endüstri artıklarından meydana gelen yapıtlar olarak anlayan, başını **Rauschenberg** ve **Duchamp**'ın çektiği “pop-art”; yine gündelik izlenimleri geometrileştiren “op-art (optical art)” (Görsel 6.8); sanatı “gerçekliğe katılma” diye anlayan “happening”; bir tür dışa vurumculuk (expressio-nism) olarak anlaşılan, sert ve sürekli fırça darbeleriyle boyayı tuvalin üstüne gelişi güzel akıtarak resmi tesadüfî biçimler olarak yorumlayan ve **J. Pollock**'ın (Görsel 6.9) öncülük ettiği “action painting (ekşin peyтин)”. Bugün de yaşayan bu sanat anlayışları birbirlerinden farklıdır ama onların ortak bir niteliği vardır. Bu da onların nedenselliğe dayalı mekanist bir dünya anlayışına karşı insanı, insan bilincini, insanın özgür ve yaratıcı benini savunmalarıdır. Bilinç, özgür yaratma ve yenilik demektir. Yenilik, şimdi sanat için bir fetiştiir. Sanatın amacı, yapay bir nedensel ve mekanist dünyayı ifade etmek değildir, tersine yeni bilinç aksiyonlarını dışa vurma, özgür olarak yaratmaktır. Bu nedenle bütün bu etkinlikleriyle postmodern sanat da devrimcidir, avangarttır.

(İsmail Tunalı, Felsefenin Işığında Modern Resim, s. 214)

■ **Görsel 6.8:** Dördün, Victor Vasarely [Viktor Vazarely (1908-1997)], 1979, Özel Koleksiyon

■ **Görsel 6.9:** J. Pollock resim yaparken

Toplumdan ve hayattan uzak sanat anlayışına karşılık sanatın hayatın içinde olması gerektiğini savunan çağdaş sanatçılar; ağırlıklı olarak bu yüzyılın temel sorunları olan savaşlar, insan hakkı ihlalleri, açlık, salgın hastalıklar, yoksulluk, küresel ısınma, çevre kirliliği, teknoloji-insan ilişkisi, bağımlılıklar (medya, internet, alkol, ilaç vb.) gibi konularla ilgilenmiştir. Bunun sonucunda kavramsal sanat, gösteri sanatı, arazi sanatı, yerleştirme, yoksul sanat ve video sanatı gibi estetik kaygıdan ziyade düşünceye önem veren yeni ve sıra dışı uygulamalar ortaya çıkmıştır.

ETKİNLİK

1. Size göre sanatta estetik beğeni kaygısının terk edilmesi mümkün müdür? Sebebinizi söyleyiniz.
2. Sanatta düşüncenin ön plana çıkması sanatın artık sanattan başka bir şey olduğu eleştirisini haklı çıkarır mı? Nedeniyle birlikte söyleyiniz.

Kavramsal Sanat

Düşünce sanatı olarak da adlandırılan kavramsal sanat, sanat anlayışının dönüştüğü ve sanatın nesneye olan gereksiniminin tartışmaya açıldığı 1960'lı yıllarda öne çıkan bir eğilimdir. Kavramsal sanatçılar, sanat eserinin maddi varlığına değil, ifade ettiği düşünceye önem vermişlerdir. **Sol LeWitt**'in ifadesiyle “Kavramsal bir sanat eseri ancak fikir iyiye iyidir.” LeWitt, 1967’de yazdığı “Kavramsal Sanat Üzerine Paragraflar” başlıklı yazısında “Kavramsal sanat, izleyicinin gözünü ya da duygularını değil zihnini harekete geçirir.” diye yazar. Anlatılmak istenen fikri anlamamıza engel olmaması için de renk, yüzey, doku ve şekil gibi eserin fiziksel yönlerinin en ekonomik biçimde kullanılması gerektiğini belirtir (Sanat ve Kuram-Değişen Fikirler Antolojisi, s. 892-895).

Kavramsal sanat eseri, bir fikrin aktarılmasında uygun görülen günlük yaşamdan ve alınmış her türden hazır nesne, fotoğraf, harita, şema ve yazılı belge gibi çeşitli araçları içerir. Çağdaş sanat etkinliklerinden; gösteri sanatı, arazi sanatı, yerleştirme, yoksul sanat ve video sanatı genellikle kavramsal sanat çerçevesinde ele alınır.

Joseph Kosuth [Yozef Kasut (1945-...)] ve **Joseph Beuys** [Yozef Boys (1921-1986)] kavramsal sanatın önde gelen sanatçıları arasında yer alır. “Bir ve Üç Sandalye” (Görsel 6.10) adını verdiği çalışmada; gerçek bir sandalyeyi, fotoğrafını ve tanımını içeren bir yazıyı birlikte sergileyen Kosuth, bununla bir gerçekliğe üç farklı açıdan yaklaşılabileceğini göstermek istemiştir.

Görsel 6.10: Bir ve Üç Sandalye, J. Kosuth, 1965, Modern Sanatlar Müzesi, New York, ABD

Gösteri (Performans) Sanatı

1960'lı yıllarda ortaya çıkan gösteri sanatı; şiir, müzik, tiyatro gibi çeşitli sanat disiplinlerini içeren ve izleyicinin önünde canlı olarak icra edilen bir sanat biçimidir. Sanatçı, önceden belirlediği bir konuyu belli bir süreye ve yazılı bir metne bağlı kalmaksızın tiyatro, dans gibi etkinliklerle doğaçlama olarak işler. Amaç izleyicinin o konu üzerinde düşünmesini sağlayıp bir farkındalık ve duyarlılık uyandırmaktır.

Allan Kaprow [Elin Kaprov (1927-2006)], **Jim Dine** [Cim Dayn (1935-...)] ve **Joseph Beuys** (Görsel 6.11) gösteri sanatının öncüleri olarak kabul edilir.

“Eskiden olduğu gibi bir galeride sergilenmek üzere eserlerini düzenleyip sonra bir adım geriden izleyicilerin onlara gösterdikleri ilgiyi seyretme gibi soğuk bir işlemden kurtulan sanatçı, seyirciyle kişisel olarak yakın bir bağ kurmuş oluyordu. İzleyicilerin cephesinde ise bir oyun ya da sirk görünümü altında sunulan olaylara, zaman ve dikkatini verme alışkanlığı doğuyor; sanatçının yapıtını belirli bir yere uydurabilme fırsatını elde etmiş oluyordu.” (N. Lynton, Modern Sanatın Öyküsü, s. 330)

Görsel 6.11: Amerika'yı Seviyorum ve Amerika da Beni Seviyor, J. Beuys, 1974, New York, ABD

Arazi Sanatı (Land Art)

1960'lı yılların sonlarında bazı sanatçılar, doğaya yönelik çalışmalar başlattılar. Bunlar; özellikle çöllerde, deniz, dağ ya da doğal bir çevre içinde toprak, taş, ağaç gibi doğal malzemelerle gerçekleştirilen çalışmalardı.

Arazi sanatı, bir yandan sanatın uygulama alanını genişletmek isterken diğer yandan doğaya dair bir bilinç uyandırmayı amaçlar. Yeryüzünü büyük bir açık hava müzesi olarak gören bu sanat anlayışı, doğanın insanlara sunduğu her şeyi sanata malzeme olarak görmüştür.

Arazi sanatı; doğada hendekler açma, ıssız arazilerde doğal malzemeye heykel ya da şekiller oluşturma, galeri mekânları içinde taş, toprak, gübre, moloz ya da insan ürünü çevresel gereç ve nesneleri sergileme gibi farklı nitelikte uygulamaları kapsar.

Arazi çalışmaları, doğanın bir temsilini yapmak yerine bizzat doğayı sanatın nesnesi kılmıştır. Bu açıdan arazi sanatı; insan, doğa ve sanat ilişkisini yeniden tanımlama girişimi olarak da değerlendirilebilir.

Robert Smithson [Rabırt Smitsın (1938-1973)] (Görsel 6.12), **Christo** [Kırsto (1935-...)] (Görsel 6.13), **Walter de Maria** [Valtır de Mariya (1935-...)], **Richard Long** [Rıçırt Long (1945-...)] ve **Michael Heizer** [Maykıl Hayzır (1944-...)] arazi sanatının önde gelen isimleri arasında yer alır.

■ Görsel 6.12: Sarmal Dalgakıran, Robert Smithson, 1970, Utah, ABD

■ Görsel 6.13: Paketlenmiş Sahil, Christo, 1969, Sidney, Avustralya

ETKİNLİK

Metni dikkatle okuyup aşağıdaki soruları cevaplayınız.

BEŞ ALTI SOPALARI ALDI

Basit, pratik, duygusal, sessiz ve etkin sanat hoşuma gidiyor. Yürümenin sadeliği, taşların sadeliği...

İnsanın elinin altında bulabileceği sıradan malzemeler, özellikle de taşlar hoşuma gidiyor. Sıradan şeylerin sanat olarak algılanması hoşuma gidiyor. Benim sanatım bu geniş dünyada çalışmakla, neresi olursa olsun, dünya üzerinde olmakla ilgili. Sanatımın temaları: malzemeler, fikirler, hareket ve zaman. Nesnelerin, düşüncelerin, yerlerin ve eylemlerin güzelliği.

Sanatım; kendi duyularım, kendi içgüdülerim, kendi boyutlarım ve kendi fiziksel adanmışlığımla ilgili. Sanatım, yanılsama ya da kavramsal değil, gerçek. Gerçek taşlarla, gerçek zamanla ve gerçek eylemlerle ilgileniyorum. Ben dünyayı bulduğum gibi kullanıyorum. Sanatım bazen çok uzakta bazen kalabalıkların tam ortasında olabiliyor ama bana göre tüm yapıtlar ve tüm yerler eşittir.

Sanatım, bazen görünür, bazen görünmez. Sahip olunabilecek bir nesne ya da gerçekleştirilmiş bir fikir olabilir. O yapıt hakkında bilgisi olan kişi tarafından paylaşılabilir. Açık alan heykellerimi ve yürüyüş yerlerimi satın almak, onlara sahip olmak mümkün değildir. Yolların ve dağların kimseye ait olmaması, herkese ait olması düşüncesi hoşuma gidiyor. Açık alan heykellerim, belli yerlerde konumlanmıştır. Malzemesi ve fikri o yere aittir; bunlarda heykel ve yer tek ve aynı şeydir. Yer, heykelden itibaren gözün görebileceği kadar geniş bir alanı kaplar. Heykelin yeri yürüyerek bulunur. Bazı yapıtlar, yürüyüş sırasında rastlanan belli yerlerin bir toplamıdır.

Bir sanatçı olarak benim yeteneğim bir arazide yürümek ya da yere bir taş bırakmaktan ibarettir. Yürüyüş, mekân ve özgürlüğün ifadesidir ve bunun bilinci herkesin hayal gücünde yaşayabilir ki o da başka bir mekândır. Yürüyüş, toprak üzerine insanın ve coğrafi tarihin bıraktığı binlerce katman üzerine eklenen yeni bir katmandır.

Yürüyüş toprağın üzerinde iz bırakır, bir fikrin peşinden gider, gündüzü ve geceyi izler. Sanatımın içindeki yaratılar, kullandığım bildik biçimlerde -daireler, çizgiler- değil, onları yerleştirmeyi seçtiğim yerlerdedir.

İyi bir iş, doğru yerde, doğru zamanda bulunan doğru bir şeydir. Bir karşılaşma yeridir. Bir ırmağı geçmek... Şöyle iyice bak, otur, ayakkabılarını ve çoraplarını çıkar, çoraplarını sırt çantana bağla, ayakkabılarını giy, çamurlara gire çıka yürü, otur, ayakkabılarını temizle, çoraplarını ve ayakkabılarını giy.

Yeni bir yürüyüş zamanı...

Richard Long

[Ahu Antmen, 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, s. 259-260 (Kısaltılmıştır.)]

1. Size göre yukarıda anlatılmak istenen temel düşünce nedir?
2. Metinden hareketle sizce doğa sevgisi ve doğaya yönelik insanlara neler kazandıracaktır? Düşüncenizi söyleyiniz.

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Size göre arazi sanatı ile doğacılık (natüralizm) arasında bir ilişki kurulabilir mi? Sebebini söyleyiniz.

Yerleştirme Sanatı (Enstalasyon)

Yerleştirme sanatı; nesnelerin, sergileneceği mekânla ilişkili olduğu düşüncesiyle etkili bir düzenlemeyi öne alan çalışmaları içerir. Yaratıcı sergi ortamı oluşturma amacı, bu sanatın doğmasına yol açmıştır. Örneğin **Duchamp**, 1942’de bir sergide resimlerini yerleştirdiği paravanların etrafını telle çevirip bir labirent kurarak izleyicilerin aktif katılımını sağlamak istemiştir.

Günümüz uygulamalarında doğal malzemelerin yanı sıra video, ses, performans, bilgisayar gibi unsurlar da kullanılmaktadır. Önceleri sıra dışı (marjinal) görülen yerleştirme sanatı, 1980’lerden itibaren müzeler ve galeriler tarafından kabul görmeye başlamış ve günümüzde yaygın bir sanat türü olmuştur (Görsel 6.14).

Görsel 6.14: Sessizliğin İçinde, Chiharu Shiota [Çiharu Şiyota (1972-...)], 2008, Chiharu Shiota Stüdyosu, Berlin, Almanya

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

1. Size göre nesnelerin sergilenme tarzına yönelik çalışmaların bağımsız bir sanat olarak adlandırılması günümüz sanat anlayışında nasıl bir dönüşüme yol açmıştır?
2. Sizce yerleştirme sanatının eserin kendisini ikinci plana attığı söylenebilir mi? Gerçekçesini belirterek düşüncenizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yoksul Sanat (Arte Povera)

Yoksul sanat hareketi, 1960'lı yıllarda sanatın lüks sergi salonları ve müzayedelerde ticari bir metaya dönüştürülmesine tepki olarak İtalya'da ortaya çıkmıştır. Bu hareket; sıradan, atık ve doğal malzemeler kullanarak seçkin sanat anlayışına karşı (antielitist) tavrını otaya koyar.

Mario Merz [Maryo Merz (1925-...)] (Görsel 6.15), **Giovanni Anselmo** [Covanni Anselmo (1934-...)] (Görsel 6.16) ve **Gilberto Zorio** [Cilberto Zoryo (1944-...)] ürettikleri eserler ile yoksul sanat hareketi içerisinde ön plana çıkan sanatçılardır.

■ **Görsel 6.15:** Lingotto (ağaç dalları, çelik ve balmumu), Mario Merz, 1968, Tate Galerisi, İngiltere

■ **Görsel 6.16:** İsimsiz (granit, tel, marul ve talaş), Giovanni Anselmo, 1968, Pompidou Merkezi, Paris, Fransa

ETKİNLİK

1. Size göre çağdaş sanat uygulamalarında, sanatçının resim, heykel vb. yeteneğe sahip olup olmamasının bir önemi var mıdır?
2. Tarihsel açıdan bakıldığında çağdaş uygulamalarla sanatın köklü bir değişime uğradığını söyleyebilir miyiz? Bu çerçevede toplumların kültür ve hayat anlayışının da köklü bir değişim yaşadığı söylenebilir mi? Sebebini söyleyiniz.
3. Çağdaş sanat anlayışının bundan sonra uzun bir dönem devam edeceğini söyleyebilir miyiz? Sebebini söyleyiniz.

DERS DIŞI ETKİNLİK

20. yüzyılın diğer sanat uygulamalarından; foto gerçekçilik (hiperrealizm) ve yeni dışa vurumculuk hakkında bilgi toplayıp bu uygulamaların birbiriyle benzer ve farklı yönlerini tespit ediniz. Elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Video Sanatı

En etkili zamanlarını 1960 ve 70’li yıllarda yaşayan video sanatı, dönemin muhalif sanatçıları için kapitalizmin en tehlikeli silahı olarak gördükleri televizyona karşı bir duruş olarak ortaya çıkmıştır. Habersiz yapılan çekimler, insanlarla hazırlıksız yapılan röportajlar, video kamera cihazıyla normal televizyon yayını görüntülerinin bozulup yeniden yapılandırılması gibi farklı türden uygulamalar, bu dönemin en çarpıcı örneklerini oluşturur.

Birden çok yüzeyde ve hemen her ortamda izlenebilirliği, görüntünün dönüştürülebilmesi gibi sınırsız imkânlar sunması, sanatçıların videoya yönelmelerindeki başlıca nedenlerdir. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşması ile yeni kullanım imkânlarına sahip olan video, günümüzde çok çeşitli amaçlarla internet, DVD, televizyon, video, monitör veya projeksiyon cihazı ile gösterimin yanı sıra enstalasyonun veya gösterinin bir parçası olarak kullanılmaktadır.

Bir müzisyen olan **Nam June Paik** [Nam Cun Payk (1932-2006)], video sanatının öncüsü olarak kabul edilir. Paik, insan bilincini yönlendirmede çok etkili bir araç olarak kullanılan televizyonu eleştirel bir yaklaşımla ele almış muhalefetini monitörlere farklı işlevler yükleyerek göstermiştir (Görsel 6.17).

■ **Görsel 6.17:** TV-Buda, Nam June Paik, 1976, NSW Sanat Galerisi, Sidney, Avustralya

DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

Sizce video sanatının televizyona yönelik tavrının, insanlığa karşı sorumluluk duygusundan kaynaklandığı söylenebilir mi? Gerekçesini belirterek düşüncenizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Artık hiçbir şeyin güzel veya çirkin olmadığı bir noktaya geldik.

Elias Canetti [Eliyas Kanetti (1905-1994)]

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Çağdaş sanatı Modern Dönem sanat anlayışından ayıran özelliklerin üçünü yazınız.

.....
.....

2. Çağdaş sanat anlayışının ortaya çıkmasına yol açan faktörleri kısaca yazınız.

.....
.....

B) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

3. Nesnelerin, sergilendikleri mekânla bir bütün oluşturduğu düşüncesiyle mekân düzenlemesine odaklanan sanat uygulaması aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kavramsal sanat
- B) Arazi sanatı
- C) Yoksul sanat
- D) Yerleştirme sanatı
- E) Pop sanat

4. Tiyatro, müzik, şiir gibi sanat türlerinden yararlanarak belli bir düşünceyi işleyen sanat etkinliği aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yerleştirme sanatı
- B) Yoksul sanat
- C) Gösteri sanatı
- D) Minimal sanat
- E) Kavramsal sanat

“Sanat, sanat içindir.” düşüncesindeki seçkin sanat anlayışına tepki olarak 20. yüzyılın ortalarından itibaren çağdaş sanat anlayışı ortaya çıkmıştır. Pop sanat, kavramsal sanat ve yerleştirme gibi farklı nitelikte sanat etkinliklerinin doğduğu bu dönemde sanat, yeniden tanımlanmaya çalışılmıştır. Çağdaş sanat anlayışını yansıtan bu tür etkinliklerle birlikte sanatçı, sanat eseri ve eserin sergilendiği mekân anlayışı da büyük ölçüde dönüşüme uğramıştır.

5. Bu parçadan hareketle aşağıdaki düşüncelerden hangisi çağdaş sanat anlayışına uygundur?

- A) Sanatı herkes anlayamaz.
- B) Sanat yeniliklere açık olmalıdır.
- C) Sanatta klasik kurallar korunmalıdır.
- D) Sanat eserinin ait olduğu yer sanat galerisidir.
- E) Sanatçı, toplumca anlaşılması güç ve sıra dışı biridir.

6. Çağdaş sanat uygulamaları hakkında aşağıdaki bilgilerden hangisi doğrudur?

- A) Hepsinde doğayı yansıtırma düşüncesi hâkimdir.
- B) Sanatçının el yeteneği birinci derecede önemlidir.
- C) Sanatta teknolojinin kullanımına karşı bir tavır vardır.
- D) Sanat eserinin biçimsel yönü ön plana çıkarılır.
- E) Estetik kaygıdan ziyade düşünce ön plandadır.

Değerlendirme: Cevaplarınızı cevap anahtarı ile karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları geri dönerek tekrarlayınız.

TERİMLER VE KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

A

ahenk	: Uyum.
ahşap	: Ağaç malzemeden yapılmış her türlü ürün.
afiş	: Bir şeyi duyurmak veya tanıtmak için hazırlanan duvar ilanı.
algı	: Bir şeye dikkati yöneltmek o şeyin bilincine varma, idrak.
animasyon	: Canlandırma. Tek tek resimleri veya hareketsiz cisimleri gösterim sırasında hareket duygusu verebilecek bir biçimde düzenleme ve filme aktarma işi.
avangart	: Öncü.

B

Bauhaus	: Almanya'da 1919-1933 yılları arasında mimarlığın yanı sıra diğer sanat dallarının da eğitiminin verildiği sanat ve tasarım okulu.
betimleme:	Bir olayı, bir varlığı ya da bir kavramı göz önünde canlandıracak biçimde söz, yazı ya da resim yoluyla anlatma.
bilgi:	Öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat.
broşür	: Daha çok bir şeyi tanıtmayı amaçlayan, sayfa sayısı az, küçük kitap, risale.

Ç

çini	: Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş, balçık levha, fayans.
-------------	--

D

Dadaizm	: XX. yüzyıl başlarında İsviçre'de ortaya çıkan bir akım. Estetik kurallarını göz ardı eden ve alabildiğine bağımsız çağrışımlarla ilkel ve dolaysız anlatım biçimi arayan bir çizimdir.
deha	: İnsan zekâsının, insan kişiliğinin erişebileceği en yüksek düzey, dâhilik.

değer	: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.
değerlendirme	: Bir şeyin nitelik ya da niceliği üstüne yapılan çalışma sonucu varılan yargı.
dışa vurum	: Ruhsal olayların belli işaret veya tasvirlerle yansıtılması, insan ruhunun algılanabilecek biçimde kendini dışa yansıtması, ifade.
duygu	: Belirli nesne, olay ya da kişilerin, bireyin iç dünyasında uyandırdığı izlenimler.

E

edebî	: Edebiyatla ilgili, edebiyata ilişkin, yazınsal.
ekol	: Bir bilim ve sanat kolunda ayrı nitelik ve özellikleri bulunan yöntem veya akım, okul.
ekspresyonizm	: Dışa vurumculuk. Sanat alanında genel olarak iç yaşamın ve iç gerçeğin dışa vurulması.
endüstri	: Sanayi. Ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü, işleyim.
epistemoloji	: Bilginin değeri ve kaynağı problemini sorgulayan felsefe alt dalı.
etik	: Ahlak felsefesi. Felsefenin yükümlülük, ödev, sorumluluk ve erdem gibi kavramları analiz eden, "iyi" veya "kötü"yle ilgili ahlaki yargıları ele alan, ahlaki eylemin doğasını sorguturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı.
evrensel	: Tüm insanlığı ilgilendiren. 2. Dünya ölçüsünde, dünya çapında. Cihanşümül.

F

filozof	: Felsefe ile uğraşan ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunan kimse, felsefeci, feylesof.
figür	: Resim ve heykel sanatlarında

	varlıkların biçimi. Bir dansı veya oyunu oluşturan ölçülü adımlarla beliren zincirleme hareketlerden her biri.
form	: 1. Biçim, şekil. 2. Bir şeyin istenilen ve olması gereken durumu.
G	
gerçek	: Bilinçten bağımsız olarak var olan.
gerçekçilik	: Doğayı olduğu gibi vermeyi amaç edinen ve üsluplaştırmaktan kaçınan sanat anlayışı.
gerçeklik	: Gerçek olan, var olan şeylerin tümü.
gerçeküstücülük	: Sürrealizm. 1924 yılında Fransa’da Andre Breton ve arkadaşlarınca başlatılan, doğanın bilinen görüntüsünü değil, insanın bilinçaltı ve rüyalarındaki dünyasını gösterme amacı taşıyan sanat akımı.
H	
hakikat	: Gerçeklik, doğruluk anlamlarında kullanılmakla birlikte gerçekte bir şeyin kendi özü içinde örtüsünü açarak vukua gelmesi ve insanın bunun farkında olması durumu.
haz	: Bir şeyden duygusal veya manevi sevinç duyma, zevk.
hoş	: Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren.
İ	
ide	: Düşünce.
idea	: Değişmez öz, şeylerin ilk örneği.
idealizm	: Bilgide temel olarak düşüncüyü alan ve varlığı insan düşüncesinin kurduğunu kabul eden öğretilerin genel adı.
illüstrasyon	: Resimleme. Bir gazetenin, derginin, kitabın içinde yer alan bir metinle ilgili, onu açıklayan, somutlaştıran, süsleyen resim, desen.
işlev	: Bir nesne ya da bir kimsenin gördüğü iş, iş görme yetisi,

iyi	görev, fonksiyon.
İzlenimcilik	: Ahlakça değerli olan. : Doğayı, gerçekte olduğu gibi bütün ayrıntılarına bağlı kalarak değil, ondan edinilen izlenimin ölçüsüne göre anlatan, doğrudan doğruya gerçeği, nesneyi değil de onun sanatçıda uyandırdığı duyumları veren sanat akımı, empresyonizm.
K	
kavram	: Bir nesnenin veya düşünce- nin zihindeki soyut ve genel tasarımı, mefhum.
klasik	: Üzerinden çok zaman geçtiği hâlde değerini yitirmeyen, türünde örnek olarak görülen eser. Alışılmış. Sanatta kuralcı anlamında da kullanılır.
kuram	: Sistemli bir biçimde düzenlenmiş, birçok olayı açıklayan kurallar, kurallar bütünü, nazariye, teori.
kültür	: Bir topluma özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.
L	
logo	: Bir kurum veya kuruluşun kendine seçtiği, bazı ticaret eşyası üzerine konulan, o eşyayı üreten veya satanı tanıtan resim, harf vb. özel işaret.
M	
mabet	: Tapınak.
maddecilik	: Dünyada, yalnızca maddenin varlığını kabul eden, Tanrı, ruh vb. manevi kavramları ret ve inkâr eden felsefi görüş, özdekçilik, materyalizm.
metafizik	: Doğaötesi. Duyularımızla algılayamadığımız varlıkların sebeplerini ve temellerini araştıran felsefe, fizikötesi.
minyatür	: Çoğunlukla eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatı.
mozaik	: Taban, duvar ya da kubbele- re sıvanan harç üzerine kare prizma biçiminde renkli taş parçalarının yan yana sokul-

multimedya : ması ile yapılan resim.
: Çoklu ortam. Ses, video, animasyon veya grafiklerin aynı anda kullanılarak görsel bir sunum hâline getirilmesidir.

N

natürmort : Hareketsiz ve ölüdoğa varlıklarını konu edinen resim.

nesne : 1. Kendisine yönelinen; düşünülen, tasarlanan şey. 2. Bilinçten bağımsız olan gerçek (reel) varlık, dış dünyanın bir parçası olarak bilincin karşısında duran şey.

nitelik : Bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özellik, vasıf, keyfiyet.

O

obje : Nesne.

olgu : Birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç, vakıa.

ontoloji : Varlık bilimi. Konu olarak eski Yunan felsefesinden beri ele alınan ve Aristoteles'in ilk felsefe, adını verdiği, var olanların özü üzerine bilim.

optik : 1. Görme ile ilgili olan. 2. Fizik biliminin ışık olaylarını inceleyen kolu.

Ö

öz : Varlığın aslını kuran şey, temel özellik. Kalıcı, değişmez olan, gelip geçici olmayan, her zaman var olmakta olan varlık.

özdeşleyim : İçten duyma. Kendi duygularını nesnelere aktarma, kendini bir başkasının tasarımlar dünyasının içine yerleştirme, kendini başka bir varlığın örneğinin bir manzaranın ya da sanat yapıtının içinde duyma.

özdeşlik : Aynılık.

özgü : Birine, bir şeye ait olan.

özne : Bilen, bilmeye yönelen, ama kendisi bilgi nesnesi olmayan varlık.

öznel : Nesnelerin gerçeği yerine öznenin düşünce ve duygularına dayanan.

P

pandomim : Düşünce ve duyguları müzik veya türlü eşyalar eşliğinde bazen dansla, bazen de gövde ve yüz hareketleriyle yansıtmayı amaçlayan oyun, sözsüz oyun.

pixel : Dijital görüntüyü oluşturan en küçük birim, resim elemanı.

popüler : Halkın arasında yaşayan motiflere, öğelere yer veren, onlardan yararlanan, halkın zevkine uygun, halk tarafından tutulan.

portre : İnsan başını konu edinen resim veya heykel.

postmodernizm : Modernist arayışın canlılığını kaybetmesinden sonra XX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan çeşitli üslup ve yönelişlerin adı.

psikoloji : İnsan ve hayvan davranışlarını inceleyen bilim dalı.

R

realizm : Gerçekçilik. Dünyayı olduğu gibi betimlemeyi savunan sanat akımı.

ritim : Bir kompozisyonda farklı öğelerin sıra ile ve belli aralıklarla birbirlerini izlemesi.

romantizm : XVIII. yüzyıl sonunda başlayan, duygu, coşku ve sembole aşırı yer veren sanat akımı.

rölyef : Kabartma.

ruh : Bedeni etkin kılan canlılık ilkesi, bedenın yaşama gücü, yaşama soluğu.

S

salt : Yalnızca.

sanatçı : Güzel sanatların herhangi bir dalında yaratıcılığı olan, eser veren kimse, sanat adamı, sanat eri, sanatkâr.

seramik : Yüksek ısıda pişirilmiş topraktan yapılan vazo, çanak, çömlek vb. nesne.

simetri : Karşılıklı iki kısmın uygunluk

	gösterişi, vücudun veya bir organın karşılıklı iki kısmı arasında biçim ve hacimce benzerlik oluşu.
sosyoloji	: Toplum bilimi. Toplumun oluşum, işleyiş ve gelişim yasalarını inceleyen bilim dalı.
somut	: Varlığı duyularla algılanabilen, müşahhas.
soyut	: Varlığı duyularla algılanamayan, mücerret, abstre.
soyut sanat	: Doğa görüntülerine ve doğayla ilgili tasarımlara başvurmadan, çizgi, renk, düzlem öğelerini ya da oylumsal biçimleri müzikteki seslerin düzenlenişi gibi birleştirerek yaratmayı amaçlayan sanat akımı.
T	
tapınak	: İçinde ibadet edilen, tapınılan yapı, mabet, ibadethane, ibadetgâh.
tasarım	: Bir sanat eserinin, yapının veya teknik ürünün ilk taslağı, tasar çizim, dizayn.
tasvir	: Bir varlığın veya durumun özelliklerini betimleme.
tema	: Asıl konu, temel motif.
tezhip	: Yazma kitaplarda, sayfaların yıldız ve boya ile bezenmesi, yıldızlama.
tipografi	: Harf ve semboller kullanılarak yapılan yazı sanatıdır.
U	
uyum	: Bir eserdeki parçaların birbirine ve bütüne uygunluğu.
Ü	
üslup	: Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil.
V	
varlık	: Var olma durumu, mevcudiyet.
vitray	: Birbirine bağlı kurşun bölmelere yerleştirilmiş renkli

cam parçalarından oluşan, saydam pencere süslemesi veya resim.

Y yüce

: Genellikle insanca ölçüleri aşan, bundan dolayı çok büyük olan. Sanat, ahlak, din, düşünce alanında üstün bulunan, kendisinde üstünlük görülen şey.

Z zanaat

: İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan; öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş, sınaat.

zanaatkâr

: Belli bir zanaatla uğraşan, bir zanaatı meslek edinen, el işçiliği yapan kişi.

KAYNAKÇA

KİTAP VE MAKALELER

- AKAY, Ali, *Sanat Tarihi: Sıradışı Bir Disiplin*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- ANTMEN, Ahu, *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- ARAT, Necla, *Etik ve Estetik Değerler*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- ARİSTOTELES, *Poetika*, Çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- ARVASI, Seyyid Ahmet, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2006.
- ATAKAN, Nancy, *Araştırmalar: Resim ve Heykelde Alternatif Akımlar*, Çev. Zeynep Rona Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Aşk Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015.
- BERGER, John, *Görme Biçimleri*, Çev. Yurdanur Salman Metis Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- BELL, Julian, *Sanatın Yeni Tarihi*, Çev. Ceren Ünlü-Nurçin İleri-Rana Gürtuna, NTV Yayınları, İstanbul, 2009.
- BOZKURT, Nejat, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- BUMİN, Tülin (Ed.), *Felsefe*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2002.
- BÜRGER, Peter, *Avangard Kuramı*, Çev. Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- CANSEVER, Turgut, *Kubbeyi Yere Koymamak*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- CEVİZCİ, Ahmet (Ed.), *Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 5*, Ebabil Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- CÖMERT, Bedrettin, *Estetik*, De Ki Yayınları, Ankara, 2013.
- DANTO, Arthur C., *Sanat Nedir?*, Çev. Zeynep Baransel, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- DIEMER, PATZIG, FEYS vd., *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, Çev. Doğan Özlem, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1, 2, 3. Cilt*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, 2008.
- EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi, *Resme Başlarken*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.
- FARTHING, Stephen, *Sanatın Tüm Öyküsü*, Çev. Gizem Aldoğan-Firdevs Candil Çulcu, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2012.
- GERMANER, Semra, *1960 Sonrası Sanat: Akımlar, Eğilimler, Gruplar, Sanatçılar*, Kabala Yayınevi, İstanbul, 1997.
- GOMBRICH, Ernst Hans, *Sanatın Öyküsü*, Çev. Erol Erduran-Ömer Erduran, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016.
- HARRISON, Charles-WOOD, Paul (Ed.), *Sanat ve Kuram*, Çev. Sabri GÜRSES, Küre Yayınları, İstanbul, 2015.
- HEGEL, G.W. Friedrich, *Estetik*, Çev. Nejat Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul, 1982.
- HEIDEGGER, Martin, *Sanat Eserinin Kökeni*, Çev. Fatih Tepebaşı, De Ki Yayınları, Ankara, 2007.
- İŞİK, Aydın, *Din ve Estetik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.
- İPŞİROĞLU, Nazan, *Görsel Sanatlarda Alımlama ve Sanatlar Arası Etkileşim*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2010.
- İZZETBEGOVİÇ, Aliya, *Doğu-Batı Arasında İslam*, Çev. Salih Şaban, Yarın Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- KANDİNSKY, Wassily, *Sanatta Ruhsallık Üzerine*, Çev. Gülin Ekinci, Altıkkırkbeş Yayın, İstanbul, 2010.
- KOÇ, Turan, *İslam Estetiği*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2014.
- KÜÇÜKALP, Kasım, CEVİZCİ, Ahmet, *Batı Düşüncesi*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2009.
- LYNTON, Norbert, *Modern Sanatın Öyküsü*, Çev. Cevat Çapan, Sadi Öziş, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.
- MELİCK, Tom-FORTENBERRY, Diane (Haz.), *Tarih Boyunca Sanat*, Çev. Süreyya Evren-Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- MORAN, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988.
- MURRAY, Chris, *Yirminci Yüzyılda Sanatı Okuyanlar*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- MÜLAYİM, Selçuk, *İslam Sanatı*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2013.
- MÜLAYİM, Selçuk, *Sanata Giriş*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1994.
- MÜLAYİM, Selçuk, *Sanat Sosyolojisi Girişimleri*, Sanat Tarihi Dergisi, Cilt XXI, Sayı:1, s.107, Nisan 2012.

NASR, Seyyid Hüseyin, *İslam Sanatı ve Maneviyatı*, Çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.

ÖKTEN, Sadettin, *Gelenek, Sanat ve Medeniyet*, Sufi Kitap, İstanbul, 2016.

SHINER, Larry, *Sanatın İcadı*, Çev. İsmail Türkmen Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.

SOYKAN, Ömer Naci, *Türkiye'den Felsefe Manzaraları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.

TANSUĞ, Sezer, *Gelenek Işığında Çağdaş Sanat*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

TAŞKENT, Ayşe, *Türkiye'de Estetik Çalışmaları ve İsmail Tunalı*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 17, 2011.

THOMPSON, Don, *Sanat Mezat*, Çev. Renan Akman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

TİMUÇİN, Afşar, *Estetik*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2013.

TİMUÇİN, Afşar, *Estetikte Anlam ve Yorum*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2011.

TOKAT, Latif, *Sanat Kutsalın İfşası mıdır?* M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 29, 2005/2.

TOLSTOY, Lev, *Sanat Nedir?*, Çev. Mazlum Beyhan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

TUNALI, İsmail, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

TUNALI, İsmail, *Estetik Beğeni*, Say Yayınları, İstanbul, 1983.

TUNALI, İsmail, *Felsefenin Işığında Modern Resim*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.

TURANİ, Adnan, *Dünya Sanat Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.

TURANİ, Adnan, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, Toplum Yayınevi, Ankara, 1975.

YETİŞKEN, Hülya, *Estetiğin ABC'si*, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

YETKİN, Suut Kemal, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1947.

YETKİN, Suut Kemal, *Estetik Doktrinler*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2007.

YÜCE, Nuri, KUT, Günay, OKAY, Orhan vd., *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, 2. Cilt*, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 1998.

GÖRSEL KAYNAKÇA

1. Ünite

1. Ünite Kapak Görselleri

Ünite Kapak Görsel 1.1: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/athens-greece-plato-philosopher-statue-on-612891617> 13.01.2018, 12.08

Ünite Kapak Görsel 1.2: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/greek-philosopher-aristotle-sculpture-isolated-on-202409776> 13.01.2018, 12.09

Ünite Kapak Görsel 1.3: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/fragment-monument-immanuel-kant-against-background-749432614> 13.01.2018, 12.10

Görsel 1.1: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/rome-italy-october-21-2017-raphael-753294010> 13.01.2018, 00.15

Görsel 1.2: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/rome-italy-october-21-2017-raphael-753294010> 13.01.2018, 00.15

Görsel 1.3: <https://alchetron.com/cdn/alexander-gottlieb-baumgarten-87ea-b9c9-84e1-408b-bf48-587d5a1e7b4-resize-750.jpeg> 12.06.2017 - 20.28

Görsel 1.4: <http://www.departments.bucknell.edu/history/carnegie/hegel/hegel.jpg> 13.01.2018, 13.30

Görsel 1.5: <https://www2.shutterstock.com/blog/wp-content/uploads/sites/5/2017/06/image-10.jpg> 08.01.2018, 18.22

Görsel 1.6: https://thiswritelife.files.wordpress.com/2015/06/durer_selfporitrait.jpg 15.06.2017, 12.45

Görsel 1.7: <https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/selfportrait-by-vincent-van-gogh-1889-423235624?src=VRUakoYYj26PGFVri3deWg-1-2> 26.10.2017, 18.08

Görsel 1.8: <https://mymodernmet.com/wp/wp-content/uploads/2016/12/picasso-self-portrait.jpg> 25.04.2018, 18.00

Görsel 1.9: http://www.ngv.vic.gov.au/dali/salvador/imagebank/images/EXHI009074_600.jpg 10.01.2018, 13.38

Görsel 1.10: http://ostrajkostamenkovic.nasaskola.rs/files/SLADJA/pocetna/Mona_Lisa_golden-ratio.jpg 12.01.2018, 17.19

Görsel 1.11: <https://flaviodexango.files.wordpress.com/2012/09/formas.jpg> 14.09.2017, 04.34

Görsel 1.12: <http://www.internetke.com/jsEffects/2016062801/img/4.jpg> 22.09.2017, 18.36

Görsel 1.13: <https://www.dreamstime.com/stock-photo-gallery-manchester-visitor-to-art-observing-picture-publicly-owned-opened-art-collection-includes-many-image36422450> 10.09.2017, 23.30

Görsel 1.14: <https://artchive.ru/res/media/img/oy1200/work/a00/151390.jpg> 11.01.2018, 12.18

Görsel 1.15: http://www.theartstory.org/images20/works/kllee_paul_5.jpg 10.01.2018, 17.03

2. Ünite

2. Ünite Kapak Görselleri

Ünite Kapak Görsel 2.1: www.shutterstock.com/tr/image-photo/businessman-future-concept-744274009 13.01.2018, 12.12

Ünite Kapak Görsel 2.2: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/profile-shot-teenage-painter-painting-on-626601563> 13.01.2018, 12.11

Ünite Kapak Görsel 2.3: <https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/vintage-symbols-various-arts-179125196> 13.01.2018, 12.13

Görsel 2.1: <http://cliouseye.sfasu.edu/MainArticles/Current%20Article%20Graphics/Caves/Bull.jpg> 17.07.2017, 01.06

Görsel 2.2: <https://o7fe62guj6g73v1j30xpogpm-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2017/05/Love-by-Alexander-Milov-665x375.jpg> 10.01.2018, 17.21

Görsel 2.3: <https://sites.evergreen.edu/dfi/wp-content/uploads/sites/187/2016/04/KAN-DIN-PORTR2.jpg> 20.04.2018, 09.45

Görsel 2.4: <https://yeltendersmateryal.weebly.com/uploads/5/8/4/8/58481765/541231076.jpg> 11.01.2018, 12.56

Görsel 2.5: <http://sanalmuze.tcmb.gov.tr/sanalmuze/upload/gthumbs/artwork11971.jpg> 11.01.2018, 09.04

Görsel 2.6: <https://www.dreamstime.com/editorial-image-memorial-to-unknown-bureaucrat-created-magnus-tomasson-was-finished-now-its-located-outside-idno-theatre-lake-image64573790> 29.10.2017, 16.46

Görsel 2.7: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/baku-az-august-19-2014-heydar-320042783> 13.01.2018, 00.33

Görsel 2.8: https://www.akg-images.fr/Docs/AKG/Media/TR3_WATERMARKED/f/0/4/7/AKG95705.jpg 10.01.2018, 19.21

Görsel 2.9: <http://ismek.ist/files/ismekOrg/wp-content/uploads/2015/12/Dergi19/tabiatin-ve-tarihin-ysayan-ressami/12.jpg> 11.01.2018, 12.29

Görsel 2.10: http://warfare.netau.net/Ottoman/Suleymannname/Suleimans_Culus_Ceremony-Suleymannname-lg.htm 12.01.2018, 18.30

Görsel 2.11: https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/464913641?size=huge_jpg 23.04.2018, 12.32

Görsel 2.12: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/geneva-switzerland-june-22-2014-an-toine-207821926> 23.04.2018, 12.33

Görsel 2.13: <http://weblab.springfieldcollege.edu/arts103/bestof/sp17/Nicole-artistProj4/Images/impression-sunrise.jpg> 23.04.2018, 12.50

Görsel 2.14: <https://springinparis.files.wordpress.com/2012/09/mirc3b3-blues-med.jpg> 06.08.2018, 23.54

Görsel 2.15: a- <https://www.dreamstime.com/stock-photo-making-clay-pot-artisan-hands-ima->

.....

ge50223137 10.08.2017, 21.00

b- <https://www.dreamstime.com/stock-images-attractive-woman-taking-photograph-her-camera-sea-background-image31971654> 08.09.2017, 15.10

c- <https://de.dreamstime.com/lizenzfreies-stockbild-h%C3%A4nde-die-klavier-spielen-image18773446> 10.08.2017, 20.30

ç- <http://kimbernadas.com/wp-content/uploads/2015/03/Kim-Bernadas-teaching.jpg> 10.08.2017, 21.22

d- <https://www.dreamstime.com/royalty-free-stock-image-young-painter-work-image23219916> 02.10.2017, 13.50

e- <https://nl.dreamstime.com/stock-fotografie-koper-smith-op-het-werk-image9549162> 10.08.2017, 21.31

Görsel 2.16: <http://www.the-athenaeum.org/art/full.php?ID=110385> 05.08.2018, 02.15

Görsel 2.17: <http://pirate.shu.edu/~mckenndo/Starving%20child.jpg> 23.04.2018, 12.16

Görsel 2.18: <https://www.dreamstime.com/royalty-free-stock-photography-rodin-thinker-statue-image25917677> 29.10.2017, 16.50

Görsel 2.19: <http://www.siralio.com/wp-content/uploads/2014/10/kinetik-heykeller-siralio-01.jpg> 04.08.2017, 16.37

Görsel 2.20: http://www.etnografyamuzesi.gov.tr/lib_resim/koleksiyon/9/detay/827.jpg 03.08.2017, 02.15

Görsel 2.21: <https://www.musingaboutmud.com/wp-content/uploads/2014/10/Cycles-3-1024x685.jpg> 26.10.2017, 18.42

Görsel 2.22: <https://www.dreamstime.com/stock-photos-typographic-slr-camera-image26110793#> 19.09.2017, 18.38

Görsel 2.23: http://www.meb.gov.tr/kurumsal_kimlik/mebwebmaster/MEBlogo.jpg 19.09.2017, 20.32

Görsel 2.24: a- http://www.etnografyamuzesi.gov.tr/lib_resim/koleksiyon/2/detay/108.jpg 24.04.2018, 22.25

b- http://www.tokat.gov.tr/kurumlar/tokat.gov.tr/Genel/img/Tokat_Yazmasi/yz11.jpg?width=1200&mode=max&quality=70 24.04.2018, 22.11

c- http://www.etnografyamuzesi.gov.tr/lib_resim/koleksiyon/3/detay/211.jpg 24.04.2018, 22.15

Görsel 2.25: https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/1070155754?src=VMzOvW-y-SI8t21r626U11w-1-22&size=huge_jpg 25.04.2018, 15.21

Görsel 2.26: www.shutterstock.com/tr/image-photo/dnipro-ukraine-january-28-2017-eugene-566396206 13.01.2018, 11.56

Görsel 2.27: https://kahramanmaras.bel.tr/fs/fields/touristic_area/img_gallery/2016/03/04/dsc_1251.jpg 01.10.2017, 23.03

Görsel 2.28: <http://www.sakarya.bel.tr/uploads/haber/large/PzdDxDQ4JX.jpg> 05.08.2018, 22.06

Görsel 2.29: <https://www.dreamstime.com/editorial-stock-image-grand-mosque-bursa-turkey-july-inside-was-built-has-domes-minarets-image76107854> 27.10.2017, 23.20

Görsel 2.30: http://www.etnografyamuzesi.gov.tr/lib_resim/koleksiyon/9/detay/836.jpg 03.08.2017, 01.57

Görsel 2.31: <http://ismek.ist/files/ismekOrg/wp-content/uploads/2016/09/Dergi15/uzak-dogu-min-yaturleri/6.jpg> 03.08.2017, 13.06

Görsel 2.32: http://www.etnografyamuzesi.gov.tr/lib_resim/koleksiyon/9/detay/832.jpg 03.08.2017, 02.03

Görsel 2.33: <http://ismek.ist/files/ismekOrg/wp-content/uploads/2016/04/dergi21/tekne-basin-da-gecen-omur/6.jpg> 04.08.2017, 10.52

Görsel 2.34: <http://ismek.ist/files/ismekOrg/wp-content/uploads/2015/12/Dergi16/antika-halilar/2.jpg> 04.08.2017, 10.52

Görsel 2.35: <http://ismek.ist/files/ismekOrg/wp-content/uploads/2015/08/dergi11-381.jpg>

.....

04.08.2017, 11.17

Görsel 2.36: <http://www.thisiscolossal.com/wp-content/uploads/2015/12/frame-4.jpg> 08.08.2017, 20.06

3. Ünite

3. Ünite Kapak Görselleri

Ünite Kapak Görsel 3.1: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/ussr-circa-1962-illustration-children-encyclopedia-97809623> 13.01.2018, 12.14

Ünite Kapak Görsel 3.2: <https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/tale-la-hoffmann-by-paul-lee-751011469> 13.01.2018, 12.15

Ünite Kapak Görsel 3.3: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/oslo-norway-july-25-2013-sculpture-174245810> 13.01.2018, 12.16

Görsel 3.1: <https://images.nypl.org/index.php?id=1563380&t=w> 09.01.2018, 22.20

Görsel 3.2: <http://gallery.nen.gov.uk/imagelarge672895-.html> 09.01.2018, 23.29

Görsel 3.3: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/padova-piazza-del-santo-monument-gat-tamelata-72952165> 13.01.2018, 12.00

Görsel 3.4: <https://images.metmuseum.org/CRDImages/ep/original/DP240926.jpg> 10.01.2018, 00.06

Görsel 3.5: https://oss.adm.ntu.edu.sg/nina002/wp-content/uploads/sites/469/2015/10/Gustave_Courbet.The_Stone_Breakers.1849.jpg 09.01.2018, 23.50

Görsel 3.6: <https://1.bp.blogspot.com/-pIvStLpfwak/VbvyZ8qORYI/AAAAAAAAEuGk/8APN-5BaIASK/s1600/Ernst%2BBarlach%2BTutt%2527Art%2540%2B%25288%2529.jpg> 26.08.2017, 19.04

Görsel 3.7: <http://www.successo.com/wp-content/uploads/2015/07/07-Sera-lungo-il-viale-Karl-Johan-1892-olio-su-tela-cm-84.5-x-121-Bergen-The-Rasmus-Meyer-Collection-The-Bergen-Art-Museum-1024x708.jpg> 26.08.2017, 16.16

Görsel 3.8: <http://www.radford.edu/rbarris/art216upd2012/moondrianrby3072.jpg> 10.01.2018, 09.47

Görsel 3.9: http://www.museoreinasofia.es/sites/default/files/styles/foto_horizontal_wide/public/obras/DE00050_0.jpg?itok=fNaBP-d7 12.06.2017, 20.52

Görsel 3.10: <https://www.shutterstock.com/tr/image-illustration/young-mother-sewing-by-mary-cassatt-747215917> 19.10.2017, 18.00

Görsel 3.11: http://www.tate.org.uk/art/images/research/1253_10.jpg 10.01.2018, 10.24

Görsel 3.12: https://www.shutterstock.com/tr/download/confirm/87707476?size=medium_jpg 13.01.2018, 12.00

Görsel 3.13: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/view-sistine-chapel-vatican-rome-dome-515937766> 13.01.2018, 12.01

Görsel 3.14: http://www.artic.edu/aic/collections/citi/resources/_Closer/0.10%20installation.jpg 10.01.2018, 11.19

Görsel 3.15: https://www.centrepompidou-metz.fr/sites/default/files/imagecache/gallery-preview/jaquettes/roue.jpg.crop_display.jpg 12.01.2018, 18.21

4. Ünite

4. Ünite Kapak Görselleri

Ünite Kapak Görsel 4.1: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/athens-greece-socrates-philosopher-statue-on-610800251> 13.01.2018, 12.17

Ünite Kapak Görsel 4.2: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/man-on-sandstone-rock-watching-sun-418343251> 13.01.2018, 12.18

.....

Ünite Kapak Görsel 4.3: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/nautilus-shell-interior-on-black-isolated-90930266> 13.01.2018, 12.19

80. Sayfa Görselleri

Sokrates: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/white-plaster-bust-sculptural-portrait-socrates-505530181> 12.01.2018, 16.56

Kant: <https://www.uh.edu/engines/2717-kant.jpg> 12.01.2018, 16.52

Görsel 4.1: <http://humanities.ucla.edu/wp-content/uploads/2016/02/heidegger-at-his-desk.jpg> 09.01.2018, 19.38

Görsel 4.2: http://myweb.sabanciuniv.edu/suchas/files/2013/07/Vincent_van_Gogh_GOV012.jpg 09.01.2018, 20.35

Görsel 4.3: <http://www.hrc.utexas.edu/press/releases/2004/images/praise.jpg> 09.01.2018, 20.25

5. Ünite

5. Ünite Kapak Görselleri

Ünite Kapak Görsel 5.1: <https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/religion-ancient-egypt-gods-aten-ra-122013538> 13.01.2018, 12.20

Ünite Kapak Görsel 5.2: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/paris-france-july-21-2012-interior-181575386> 13.01.2018, 12.21

Ünite Kapak Görsel 5.3: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/arches-inside-three-domed-mosque-lodhi-gardens-169599401> 13.01.2018, 12.22

Görsel 5.1: <https://www.dreamstime.com/royalty-free-stock-image-egypt-abu-simbel-image14044276> 28.10.2017, 21.26

Görsel 5.2: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/athena-ancient-greeks-goddess-heroic-endeavor-140660662> 28.10.2017, 21.25

Görsel 5.3: <https://www.dreamstime.com/stock-photography-giant-buddha-image17793862> 28.10.2017, 21.26

Görsel 5.4: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/buddhist-japanese-temple-budhagaya-city-india-527624359> 28.10.2017, 21.27

Görsel 5.5: <http://www.fbclorcity.org/wp-content/uploads/2013/03/Da-Vinci-Last-Supper.jpg> 16.01.2018, 22.58

Görsel 5.6: <https://www.dreamstime.com/editorial-photography-statue-moses-michelangelo-church-san-pietro-v-rome-italy-march-sculpted-visited-crowd-tourists-vincoli-image84279352> 28.10.2017, 21.30

Görsel 5.7: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/cordoba-october-17-interior-mezquita-on-139648277> 28.10.2017, 21.35

Görsel 5.8: <https://www.dreamstime.com/stock-image-ottoman-art-flowers-seven-versions-decorative-arts-abstract-image40340011> 29.10.2017, 17.50

Görsel 5.9: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/decorative-motifs-arabic-inscription-on-wall-77960647> 28.10.2017, 17.00

Görsel 5.10: <https://www.dreamstime.com/editorial-photo-green-mosque-bursa-turkey-entrance-image83125141> 28.10.2017, 21.48

Görsel 5.11: <https://www.dreamstime.com/stock-photo-iznik-mosaic-tiles-harem-istanbul-turkey-may-elaborate-tile-work-topkapi-palace-istanbul-turkey-image55202975> 29.10.2017, 17.50

Görsel 5.12: <http://traditionalhikma.com/wp-content/uploads/2015/01/f572e5784332bb3ef4a41bd5753d90af.jpg> 06.01.2018, 14.00

Görsel 5.13: https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/yeni-mosque-new-valide-sultan-istanbul-54106744?src=ohFsYbH_A15UI2xm7YQQgg-2-16 28.10.2017, 21.55

.....

Görsel 5.14: <https://www.dreamstime.com/stock-photo-divrigi-great-mosque-turkey-divrgii-hospital-turkish-ulu-camii-ve-darussifas-ornately-decorated-hospital-image50051888> 28.10.2017, 22.06

Görsel 5.15: <http://kilyos.ee.bilkent.edu.tr/~history/Pictures1/im47.jpg> 09.01.2018, 19.10

Görsel 5.16: <http://ismek.ist/files/ismekOrg/wp-content/uploads/2015/05/suhey1-unver.jpg> 04.11.2017, 14.20

6. Ünite

6. Ünite Kapak Görselleri

Ünite Kapak Görsel 6.1: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/frankfurt-main-germany-may-4-2017-638971537> 25.04.2018, 14.26

Ünite Kapak Görsel 6.2: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/tv-installation-by-famous-koreanborn-american-1018481> 13.01.2018, 12.24

Ünite Kapak Görsel 6.3: <https://www.shutterstock.com/tr/image-photo/new-york-usa-february-20-2005-507875338> 13.01.2018, 12.25

Görsel 6.1: <http://www.people.vcu.edu/~djbrumle/color-theory/lecture/lecture-images/monet.JPG> 11.01.2018, 13.34

Görsel 6.2: http://www.college-madamedesevigne-mauron.ac-rennes.fr/sites/college-madamedesevigne-mauron.ac-rennes.fr/local/cache-vignettes/L400xH573/homme_avec_une_guitare_1911-50f27.jpg 11.01.2018, 13.57

Görsel 6.3: <https://www2.fgw.vu.nl/werkbanken/acva/verwijzen/beeldmateriaal/matisse.jpg> 11.01.2018, 14.20

Görsel 6.4: <http://surrealism.website/Artists/Yves%20Tanguy/1932%20-%20Roux%20en%20hiver.jpg> 31.10.2017, 16.45

Görsel 6.5: http://www.tate.org.uk/art/images/work/P/P01/P01959_10.jpg 31.10.2017, 16.06

Görsel 6.6: https://espress451.files.wordpress.com/2012/01/cassius-clay-andy_warhol_1977-79.jpg 12.01.2018, 15.38

Görsel 6.7: https://media.artgallery.nsw.gov.au/thumbnails/collection_images/3/347.2011%23%23S.jpg.505x529_q85.jpg 12.01.2018, 15.09

Görsel 6.8: https://2.bp.blogspot.com/-GA--rFlykm8/WL80ux-N37I/AAAAAAAAAD0g/OspiNw73_jMByAutXLulDEGsYFHAKIctwCLcB/s1600/vasarely-quadrature-victor-vasarely.jpg 11.01.2018, 15.35

Görsel 6.9: <https://anthonylawlor.files.wordpress.com/2012/12/jackson-pollock-03.jpg?w=700&h=30> 30.10.2017, 23.19

Görsel 6.10: <https://media-1.gallerease.com/images/918bcceb-51f1-433e-a53c-b44d7a543c5b/918bcceb-51f1-433e-a53c-b44d7a543c5b.jpg> 30.10.2017, 22.22

Görsel 6.11: https://inquiline.files.wordpress.com/2013/03/beuys_coyote_09_sized1.jpg 12.01.2018, 15.13

Görsel 6.12: <https://cms.artandarchaeology.princeton.edu/media/thumbnails/spiral-jetty-1.jpg?w=1630&h=1222&c=false&d=false> 12.01.2018, 16.20

Görsel 6.13: <http://artecracy.eu/wp-content/uploads/2015/08/aba64ad3a68a0da63dc7c3815e64f4ce-1024x811.jpg> 12.01.2018, 15.09

Görsel 6.14: <http://workflow.arts.ac.uk/artefact/file/download.php?file=1456012&view=142714&embedded=1&textbox=1456020> 12.01.2018, 16.39

Görsel 6.15: <https://annejsteves.files.wordpress.com/2014/01/20140131-220435.jpg> 30.10.2017, 20.30

Görsel 6.16: http://www.goccedautore.it/images/gocce3/osservare_arte_povera_2.jpg 30.10.2017, 20.33

Görsel 6.17: https://media.artgallery.nsw.gov.au/collection_images/3/342.2011.a-f%-23view02%23S.jpg 12.01.2018, 12.07

..... ■

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

ARIK, Rüçhan, *Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat*, <https://www.sanattarihci.com/bati-sanati-ve-cagdas-sanat-ruchan-arik/> (Erişim:01.11.2017, 14.35)

ÇAM, Nusret, *İslam'ın Sanata ve Mimariye Bakışı*, Vakıflar Dergisi, sayı. 24, 1994. <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/186291/islamin-sanata-ve-mimariye-bakisi> (Erişim: 01.11.2017, 17.09)

KAROĞLU, Hülya, *Çağdaş Türk ve Batı Resminde Geleneksel Halk Sanatlarından Etkiler*, <http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Makaleler&icerik=Goster&id=2652> (Erişim: 01.11.2017, 17.11)

KRİSTELLER, Paul Oskar, *Modern Sanat Sistemi*, http://web.archive.org/web/20111216082330/http://web.iyte.edu.tr:80/~denizsengel/ar_543-544/kristeller.pdf (Erişim: 20.04.2017, 23.05)

CEVAP ANAHTARI

1.ÜNİTE

1. obje
2. özne
3. estetik
10. C
11. C
12. D
13. A
14. E
15. B
16. E
17. C

2.ÜNİTE

1. zanaatta
2. göze
11. B
12. C
13. E
14. E
15. A
16. D
17. B

3.ÜNİTE

4. C
5. D
6. D
7. E

4.ÜNİTE

6. B
7. A
8. E

5.ÜNİTE

4. E
5. A
6. B
7. D

6.ÜNİTE

3. D
4. C
5. B
6. E